

Monumenta bibliothecaria II

Konrad Stefan

**Zgodovina C. kr. Študijske knjižnice
v Ljubljani**

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije
Narodna in univerzitetna knjižnica

Ljubljana, 2009

Monumenta bibliothecaria II
ISSN 1855-346X

Prevod dela
Stefan, Konrad. Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k. k.
Studien-Bibliothek in Laibach. Laibach, 1907

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

027.5(497.4)"18/19"
929Stefan K.

STEFAN, Konrad

Zgodovina C. kr. Študijske knjižnice v Ljubljani / Konrad Stefan
; [prevod Stanislav Bahor]. - Ljubljana : Zveza bibliotekarskih
društev Slovenije : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2009. -
(Monumenta bibliothecaria ; 2) (Knjižnica. Posebna izdaja)

Prevod dela: Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k. k.
Studien-Bibliothek in Laibach

ISBN 978-961-6683-11-1 (Zveza bibliotekarskih društev Slovenije)

250497792

Predgovor

C. kr. Študijska knjižnica naj bi se iz sedanjih začasnih in zasilnih prostorov jeseni leta 1907 preselila v nove, sodobno opremljene knjižnične prostore in se tam na novo postavila po sistemu »*numerus currens*«. Ta, za bodoči razvoj ustanove vsekakor pomembna okoliščina me je spodbudila, da v nadaljevanju predstavim zgodovino njenega »nastanka in upravljanja« na osnovi uradnih spisov iz registra Študijske knjižnice, kot so to doslej storili Jurij Kosmač (*Die k. k. Lyzealbibliothek in Laibach, Laibach, 1857*, v: »*Mitteilungen des historischen Vereines für Krain*«, 1857), P. v. Radics (*Die k. k. Studienbibliothek in Laibach*, v: »*Österreichische Wochenschrift*«, 1864, 3. del) in drugi avtorji v manjših sestavkih v »*Mitteilungen des historischen Vereines für Krain*«.

Čutim se dolžnega, da se najspoštliveje zahvalim cesarski Akademiji znanosti na Dunaju in Kranjski hranilnici, ki sta z odobritvijo subvencije omogočili natis tega spisa. Poleg tega na tem mestu izražam svojo dolžno hvaležnost gospodu P. v. Radicsu za vse napotke, ki mi jih je ljubeznivo posredoval pri pregledu mojega rokopisa.

V Ljubljani, leta 1906.

Konrad Stefan

Do formalne ustanovitve v letu 1791

Del knjižnice razpuščenega jezuitskega reda, ki so ga leta 1774 rešili pri požaru ljubljanskega jezuitskega kolegija, je cesarica Marija Terezija dodelila ljubljanskemu liceju kot knjižnico za javno uporabo. Deželni svetnik Leopold baron von Lichtenberg je v skladu z odlokom c. kr. deželnega glavarstva predal s 1. majem 1775 datirano »specifikacijo tistih 637 del, ki so jih po tem požaru deloma našli v stari omari nekdanjega jezuitskega kolegija, deloma pa so za njih izvedeli na različne načine in so jih nato, tudi ob manjših rekompenczijah, znova in znova prinašali študentje, vajenci, meščani in podobni in so bila spravljena v njegovem zasebnem stanovanju« s prošnjo »za čimprejšnje ukrepanje, ker manjka prostorov za namestitev«. Te knjige so še v istem letu prenesli v (zaradi potresa v letu 1895 porušeno) zgradbo redute poleg cerkve Sv. Jakoba, v kateri so bile takrat nameščene gimnazijske in višje šole.

Baron von Raigersfeld, svetnik deželnega glavarstva, je to licejsko, nekdanjo jezuitsko knjižnico, še v letu 1774 povečal s svojo družinsko zbirko knjig. Wilde, prvi licejski knjižničar, je v svojem Seznamu Ljubljanske akademske knjižnice (*»Verzeichnis der Laibacher akademischen Büchersammlung«*), ki ga je dokončal v juliju leta 1790, navedel 962 del v 1377 zvezkih. Po tem *»Seznamu«* so povzeti tudi podatki o ostalih knjižnicah, iz katerih je z združitvijo nastala licejska knjižnica. Odlok študijske dvorne komisije 14. oktobra 1775, št. 56, se glasi: »Kar se tiče knjižnice v Ljubljani, kjer so za ta namen našli primeren kraj – zgradbo redute – je potrebno sčasoma misliti na nabavo potrebnih knjig, obenem pa mesto bibliotekarja ob manjšem dodatku zaupati tamkajšnjemu učitelju bogoslovja.«

Na tej osnovi je jezuit in gimnazijski prefekt Inocenc, baron von Taufferer, prevzel nadzor nad licejsko knjižnico in jo od leta 1775 do 16. oktobra 1783 vodil sam, od tega datuma do 31. avgusta 1792 pa skupaj s kresijo.

Od leta 1776 so za bogatitev fonda licejske knjižnice iz zaplenjenega premoženja nekdanjih jezuitov namenili letno 300 goldinarjev in jih do leta 1784 v ta namen tudi dejansko porabljali. Ureditev in uporaba tako nastale državne knjižnice se je ravnala po stari Bibliotečni instrukciji, ki jo je napisal Stefan Rauthenstrauch, višji direktor dunajske univerzitetne knjižnice, predpisala pa jo je študijska dvorna komisija 30. aprila 1778 (št. 628) in je v skladu s 5. členom odloka iste komisije 23. julija 1825, št. 2930, deloma še ostala v veljavi. V skladu z njo so bili do izposoje izven prostorov knjižnice oziroma na dom upravičeni samo profesorji liceja, kar je v splošnem veljalo do leta 1849.

V letu 1778 se je knjižnica znova povečala; z odlokom študijske dvorne komisije 24. oktobra 1778 je bil namreč licejski knjižnici v Ljubljani odobren prevzem knjižne zbirke, ki je obsegala 1022 del v 2019 zvezkih in ki jo je zapustil v letu 1776 umrli generalni vikar von Peer.

Kot je Marija Terezija iz knjižne zbirke razpuščenega jezuitskega reda licejsko knjižnico ustanovila, jo je upošteval tudi cesar Jožef II. pri razpustitvah samostanov. Z dvornim odlokom 23. septembra 1782 je namreč ukazal, da se knjige in strokovni rokopisi razpuščenih samostanov v posameznih deželah dodelijo javnim univerzitetnim in licejskim knjižnicam določene dežele, z izjemo tistih del, ki si jih bo izbrala dvorna knjižnica. Dovolil je tudi, da knjižnice prejete dvojnice prodajo na dražbi in na ta način pridobljena sredstva porabijo za dokup manjkajočih in bodočo nabavo novih, nujno potrebnih knjig. V skladu s tem dvornim odlokom je bilo v licejsko knjižnico v Ljubljani leta 1782 vključenih 769 del v 1153 zvezkih iz knjižnice kartuzije Bistra, med njimi tudi leta 1347 v Bistri napisani pergamentni rokopis »De civitate Dei St. Augustini« in pergamentni žepni koledar iz leta 1415 oziroma 1054. Prvi rokopis je opisal P. v. Radics v »Mitteilungen« leta 1862, njegova naslovna stran pa je upodobljena v Grefovi »Alt-Krain«. O žepnem koledarju govori Radics v »Österreichischer Volksfreund« in ga razlaga Milkowicz v Mitteilungen der k. k. Zentralkommission zur Erhaltung etc., 16. zvezek, 1890, str. 53.

Visoka odredba iz 28. septembra 1783 je v nadaljevanju določala, da se od dvojnic, ki se nahajajo v ljubljanski licejski knjižnici, odberejo boljši kosi, seznam pa naj se pošlje deželnemu guberniju v presojo, ali velja za navedena dela pripraviti licitacijo; preostale dvojnice naj se posredujejo naprej. Ker so v Ljubljani teološke šole¹ odpravili (obstajale so od leta 1780), naj odslej ne bi več nabavljali teoloških del; to je veljalo tudi za dopolnjevanje obstoječe zaloge, razen če ni šlo za posebej kvalitetna in splošno razumljiva dela. V primeru, da bi prefekt Taufferer za čistopise katalogov potreboval pisarja, mu je bilo dovoljeno, da pri notranjeavstrijskem guberniju zahteva povračilo izdatkov zanj.

V skladu z odlokom deželnega glavarstva 16. oktobra 1783 so licejsko knjižnico postavili pod nadzor okrožnega urada in prefekta Tauffererja. Skupni nadzor je trajal vse do Tauffererjeve upokojitve 31. avgusta 1792. Iz aktov ni razvidno, da bi upošteval odredbo iz 28. septembra 1783 in se lotil popisa dvojnic ali katalogov.

Zaradi Najvišje odločitve 20. aprila 1784 in dvornega odloka 24. marca 1785 je bilo treba z nakupom knjig prenehati za toliko časa, dokler za ureditev knjižnic nasploh, tako pri univerzah kot tudi pri licejih, ne bo predpisan poseben sistem. Le-ta bo določil zvrsti potrebnih knjig in nabava bo nato povsod potekala v skladu z njim, saj je končni smisel licejske knjižnice v tem, da učitelji v njej najdejo tisto, česar pri svojih strokah ne morejo pogrešati. Posledica tega je bila, da nakazana dotacija za povečanje licejske knjižnice iz bivše jezuitske blagajne v letni višini 300 goldinarjev v razdobju sedmih let, od leta 1785 do 1791, ni bila porabljena in je tako v letu 1791 predstavljala tako imenovani »prihranjeni knjižnični

1 Teološke šole so bile znova uvedene z dvornim odlokom leta 1791.

fond« v višini 2100 goldinarjev. Le-ta je bil nato v letih od 1792 do 1808 porabljen za povečanje redne dotacije, in sicer po 300 goldinarjev letno.

Z dvornim odlokom 3. aprila 1786, št. 159, so izdali napovedano Instrukcijo, po kateri naj bi knjižničarji pri nabavi knjig skušali ustreči vsem najnujnejšim strokovnim potrebam učiteljev. Osnovo za to naj bi predstavljale knjižne zbirke že razpuščenih samostanov, tistih, ki še bodo razpuščeni in obstoječi podarjeni knjižnični fond.

Preden nadaljujemo s spremljanjem nadaljnje rasti naših knjižnih zbirk, se povrnimo k prvim prizadevanjem za ustanovitev »javne knjižnice« v Ljubljani.

Že »Academia operosorum«, ki je bila leta 1693 ustanovljena v Ljubljani po vzoru takratnih italijanskih akademij z izrazito znanstvenimi stremljenji in pri ustanovitvi katere so bili udeleženi najpomembnejši možje, takrat živeči na Kranjskem, kot so bili Martin Bautscher, Ludwig Schönleben, baron von Pelzhofer, J. G. Thalnitscher von Thalberg in drugi, je v 8. členu svojih pravil, z namenom, da bi bili dobrotniki svojih naslednikov, določala, »da se bo za ljubitelje znanosti postopoma priskrbelo učne pripomočke, zato se bo na stroške akademikov ustanovila 'javna knjižnica', do katere bo imel vsakdo prost dostop in bo za njeno urejanje in oskrbovanje nastavljen knjižničar.«

Knjižnica je v resnici tudi nastala in knezoškof Sigmund, grof von Herberstein, stolni prošt Janez Prešeren ter stolni dekan Janez Anton Thalnitscher von Thalberg so po ustanovni listini 30. maja 1701 postali prvi darovalci, tako da so zbrali kapital v višini 2000 goldinarjev za plačo knjižničarja in svoje zasebne knjižnice združili ter namenili za javno uporabo. Pozneje se je ta knjižnični fond še povečal z volilom zasebne knjižnice Maxa, barona von Raspa, in nedvomno tudi z darovi drugih članov, na primer Janeza Jakoba Schillinga². Knjižnica operozov je bila leta 1704 shranjena v hiši škofijskega semenišča in namenjena javni uporabi.

Družba operozov je bila leta 1725 razpuščena in njihova zbirka knjig je prešla v posest knezoškofovskega teološkega semenišča, kjer se še danes hrani, kljub večkratnim prizadevanjem dežele, da bi to »semeniško knjižnico«, v skladu z njenim namenom - biti »javna knjižnica«, združili s kasneje ustanovljeno licejsko knjižnico. V letu 1781 je bila družba operozov ponovno ustanovljena, vendar še v istem letu razpuščena za vedno.

Družba za kmetijstvo in uporabne umetnosti na Kranjskem, ustanovljena leta 1767, ni podedovala le jedra njenih članov, ampak tudi še vedno živo misel o ustanovitvi javne knjižnice. Družba si je namreč že od samega nastanka dalje

2 Umrl je 16. julija 1754.

stalno prizadevala za ustanavljanje vsakovrstnih splošno koristnih ustanov za oživljanje kmetijstva in industrije in je »smatrala ustanovitev javne knjižnice za eno od najbolj primernih sredstev za doseg svojih ciljev, saj jo je v vsakem oziru imela za nepogrešljivo prosvetiteljico javnosti«. S tem ciljem je prizadevanja družbe operozov obnovila, čeprav ustanavljanje javnih knjižnic ni spadalo ravno med običajna poslanstva tovrstnih gospodarskih institucij. Ob znatnih stroških je tako postopno nabavljala pretehtan izbor ekonomskih in fizikalnih knjig, še zlasti s področij stavbarstva, mehanike, botanike, prirodopisa, rudarstva in kmetijstva. V blagajno družbe je deželnoknežja zbornica letno vplačala 778 goldinarjev, stanovski domestikalni fond 1000 goldinarjev, poleg tega pa so prejeli še vsoto, ki jo je letno odobrilo Njegovo Veličanstvo. Prizadevanju družbe se lahko zahvalimo za dela Scopolija, Hacqueta, Jos. Schemera, Ant. Linharta in za njihove lastne publikacije, kot sta bili »*Sammlung nützlicher Unterrichte der Agrikultargesellschaft in Krain*« (1770 - 1776) in »*Wöchentliche Kundschaftsblatt des Herzogtums Krains*« (1775 - 1776), ki je predstavljala predhodnico »*Laibacher Zeitung*«.

27. aprila 1784 je svetnik deželnega glavarstva in direktor Družbe za kmetijstvo Jurij Jakob, grof von Hohenwart, na Dunaju predlagal, naj knežjo biblioteko Auerspergov, katere redna nakupna cena bi utegnila preseči 16.000 goldinarjev, kupi kmetijska družba za 1200 goldinarjev, jo združi z ostalima dvema zbirkama knjig, ki sta bili brez kakšne večje uporabe shranjeni v Ljubljani (z licejsko in semeniško knjižnico), in nameni javnosti.³ V zvezi s tem je 6. maja 1784 z Dunaja prejel navodilo, po katerem naj svojo vlogo skupaj s katalogom omenjene knjižnice in kratkim orisom svojih pogledov na konkretne okoliščine (»*loci physici*«) v luči javne dostopnosti pošlje guberniju v Gradec, pri čemer so mu obljubili vsoto podporo.

Njegovo poročilo, podano 23. maja 1784, se je glasilo: »Zamisel je, da zbirko knjig, ki jo je nabavila Družba za kmetijstvo, namenimo javni uporabi oziroma se tod postavi javna knjižnica. V ta namen se prosi za del praznega prostora odpravljenega jezuitskega kolegija, kjer bi se postavila zgradba knjižnice, za katero kmetijska družba zmore sama pokriti stroške, in sicer iz lastnega fonda ter nakazanih prilivov. Če gubernij dovoljenja za to ne bi dal, bi knjižnico lahko umestili v zgradbo semenišča ali v stanovsko gimnazijo. Nadzor nad njo velja poveriti upokojenemu bivšemu jezuitu ob upoštevanju gubernijske odredbe 15. oktobra 1783, ki ureja zaposlovanje nekdanjih jezuitov v državnih službah. Dodati mu je potrebno pomočnika in slugo v zameno za brezplačno bivanje v knjižnični zgradbi ter dodeliti plačo, kot jo sedaj prejema bibliotekar v semenišču, to je 180 goldinarjev letno. Povečanje oziroma dopolnitev v vseh strokah

3 Auersperška knjižnica je bila shranjena v »knežjem dvorcu«, po njegovem uničenju (zaradi potrebe v letu 1895) pa premeščena v grad Losensteinleiten v Gornji Avstriji, kjer se nahaja še danes (knjižnica je bila kasneje razprodana – op. ur.).

še pomanjkljivega fonda bi deloma lahko pokrila kmetijska družba, deloma pa lahko pričakujemo, da Njegovo Veličanstvo ne bo temu namenilo samo knjižnih zbirk razpuščenih samostanov in tistih, ki jih je potrebno še razpustiti, ampak bo tako kot drugim deželam najmilostljiveje blagovolilo odrediti primeren znesek. V nadaljevanju lahko prav tako z utemeljenimi razlogi pričakujemo, da bodo tudi nekateri zasebniki, naklonjeni splošni koristi, prispevali v ta namen.«

Skoraj istočasno, 24. maja 1784, je ljubljanski okrožni urad guberniju za Notranjo Avstrijo podal predlog za ustanovitev »javne knjižnice«. V njem prosi, da se razpršeni deli v bistvu že obstoječe knjižnice zberejo v celoto, ki naj se pod javnim nadzorom nameni splošni rabi. Te »razpršene« dele naj bi predstavljali:

1. Licejska oziroma nekdanja jezuitska knjižnica; namenjena je bila javnosti, vendar ni odprta, ker je zaslužni bibliotekar Inocenc, baron von Taufferer, preveč obremenjen z delom, da bi se z njo ukvarjal.
2. Tako imenovana »javna« knjižnica, ki se nahaja v semenišču; le-ta naj bi bila preveč pomanjkljiva, odprta le dvakrat tedensko za nekaj ur in še to ne skozi vse letne čase, njena uporaba oziroma neuporaba pa naj bi bila preveč odvisna od volje duhovščine, ki jo oskrbuje.
3. do 4. Pridružitve obeh knjižnic knjižnici kmetijske družbe in odkupa družinske knjižnice knezov Auerspergov si želi tudi omenjena družba sama.
5. Knjižnica pravkar razpuščenih ljubljanskih avguštincev. Še pred oddajo tega predloga je okrožni urad 24. maja 1784 v skladu z gubernijsko odredbo 6. maja 1784 prejel navodilo, da knjižnico razpuščenega avguštinskega samostana v Ljubljani v obsegu 3190 zvezkov prenesejo v stanovski licej in jo združijo v smislu javne koristi s semeniško knjižnico; slednje škof ni izročil.
6. Knjižnica diskalceatov v Ljubljani, ki bodo ne glede na to, ali bodo razpuščeni ali ne, še vedno lahko prosto uporabljali ne samo svojih lastnih knjig, ampak tudi vse druge. Diskalceati so namreč s pisno izjavo svojo knjižnico že odstopili javni knjižnici v ustanavljanju. Po razpustitvi reda v letu 1786 je Wilde ob prevzemu njihove knjižnice naštel 3265 zvezkov.
7. Knezoškofovska knjižna zbirka v Gornjem Gradu v celjskem okrožju, ki v bistvu pripada kranjskim stanovom in katerih pravico do nje stanovski arhivar Alois von Pichelstein v prilogi tudi izčrpno utemeljuje.

Kranjski deželni stanovi so namreč, potem ko so s pretežno večino svojih predstavnikov uradno prestopili k protestantizmu, okrog leta 1563 ustanovili lastno evangeličansko šolo, latinsko šolo deželnih stanov in k temu pridružili še ustanovitev »zlahodne javne knjižnice«; najprej za potrebe šole, nato za predikante in kantorje in končno seveda za vse člane občine. Knjižna zbirka reformatorja, nekdanjega stolnega kanonika Primoža Trubarja, ki je zaradi preganjanja katoliške duhovščine pobegnil iz Kranjske (Trubar je zbirko pustil v svoji hiši v Ljubljani in jo kasneje daroval deželnim stanovom), je tvorila osnovo zanjo. Deželni stanovi

so njeno nadaljnje širjenje spodbujali z večkratnimi nakupi zapuščin predikantov in učiteljev. Ko je protireformacija začela z delom – svoj začetek je zaznamovala s požigom polnih voz protestantskih knjig, ki so v ledeni Tomaževi noči 29. decembra 1600 vzplamtele na ljubljanskem Glavnem trgu – je kmalu zašla v hude spore z deželnimi stanovi. Od njih je zahtevala, da svojo knjižnico izročijo jezuitskemu konventu, temu pa so se stanovi trdovratno upirali. 22. februarja 1601 je nadvojvoda Ferdinand poslancem ukazal, naj knjige, ki jih hranijo v stanovski zbornici, izročijo njegovim komisarjem, toda ukaz je ostal brez učinka. Šele ob navzočnosti nadvojvode v Ljubljani leta 1616 se je spor končal. Oblast je odločila, da je treba knjižnico nekatoliških deželnih stanov zaradi preprečevanja krivoverstva izročiti ljubljanskemu knezoškofu Tomažu Hrenu, ki je knjige dal nato spraviti na svoje gospostvo Gornji Grad na Spodnjem Štajerskem⁴. Po navedbi okrožnega urada so jih tam v nadaljnjih dveh stoletjih tako malo uporabljali, da še v trenutku tega poročanja ne premorejo kataloga. Shranjene so bile tako pomanjkljivo, da jih je bilo mogoče raznašati in že ta okoliščina govori v prid rešitve njihovega preostanka. Z oddajo dvojnic, do katerih bi prišlo ob združevanju omenjenih knjižnih zalog, bi omogočili nakup drugih knjig brez dodatnega prispevka s katerekoli strani. Poročilo se glede vodenja in upravljanja knjižnice zaključuje s podobnim predlogom, kot ga je podala Družba za kmetijstvo.

Z visoko odredbo 30. junija 1784 je bil ta izvorni okrožni predlog posredovan Družbi za kmetijstvo skupaj z naročilom, da pripravi potrebno gradivo za prihod guvernerja, grofa von Khevenhüllerja, ki si je pridržal pravico do določitve lokacije za knjižnično zgradbo. Iz zapisnika seje, ki je potekala pod vodstvom guvernerja 18. avgusta 1784 na temo izgradnje »javne knjižnice«, je mogoče razbrati, da je bil knezoškof gornjegrajsko zbirko pripravljen prepustiti javni knjižnici in da guverner ni bil nenaklonjen predlogu grofa Hohenwarta, da se za knjižnico na lokaciji prejšnjega jezuitskega kolegija postavi nova zgradba. Kmetijska družba je prejela naročilo, naj guberniju pošlje celosten načrt z obrazložitvami, ali bo vzpostavitev javne knjižnice prinesla bistvene koristi, iz kakšnih knjig naj bo sestavljena, mnenje glede prostora, kjer naj bi bila zgrajena, iz katerih sredstev naj bi bili pokriti stroški in kako bi bilo potrebno knjižnico v prihodnosti vzdrževati in oskrbovati. Dodati je potrebno tudi načrt in predračun za novo zgradbo.

V zvezi z zadevo je 15. marca 1785 Družba za kmetijstvo predložila načrt in predračun stroškov, utemeljila potrebnost in možnost vzpostavitve javne knjižnice, navedla finančne vire za njeno vzdrževanje in upravljanje ter kot nadaljnjo sestavino bodoče javne knjižnice omenila tudi knjižnico samostana stiških cistercijanov, ki je bil razpuščen 25. oktobra 1784; v spisu prosi, da bi ji jo prepustili

4 Radics, Peter. Die k. k. Studienbibliothek in Laibach. *Österreichische Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und öffentliches Leben*, 6(1864), str. 682.

v ta namen. Stroški naj bi bili pokriti iz lastnega premoženja družbe in njenih dohodkov, iz namenske vsote v višini 1000 goldinarjev, ki se nahaja pri deželni stanovi in je bila vložena za nekdanjo jezuitsko knjižnico, ter iz fonda bivše jezuitske blagajne, ki ohranja svojo namembnost – povečanje licejske knjižnice – in znaša 300 goldinarjev letno.

Stiško knjižnico je Wilde prevzel šele dne 22. januarja 1790 v 27 zabojih, v katerih je bilo 2523 zvezkov.

Toda - načrt Družbe za kmetijstvo, predstavljen leta 1785, je ostal le pri osnutku; družbi je bilo usojeno, da je zapadla v popolno neaktivnost in leta 1787 so jo razpustili. Njeno prihranjeno premoženje je prešlo v običajni dolžniški fond, njena zbirka knjig, 572 del v 2086 zvezkih, je bila z visoko odredbo 6. avgusta 1787 (29. oktobra 1787 odredba gubernija) predana licejski knjižnici in spravljena pod štiri spodnje oboke gimnazijske zgradbe pri Sv. Jakobu. Z odredbo 5. decembra 1785 so bili razpuščeni kostanjeviški cistercijani in njihovo knjižnico - 1815 del v 2486 zvezkih – so priključili licejski knjižnici.

Knjige samostana devinskih servitov, ki je bil razpuščen 23. marca 1786, so takoj po razpustu v skladu z navodilom administrativne uprave notranjeavstrijskega kameralnega premoženja iz 18. maja 1786 poslali v Ljubljano in predali bibliotekarju liceja. Wilde je devinske knjige, nekatere, ki jih je kupil Taufferer, od Gruberja⁵ podarjene in vse tiste, ki še niso bile zabeležene, zajel v enoten seznam, v skupnem obsegu 1102 zvezka. V sklopu doslej omenjenih zbirk so v »akademsko knjižno zbirko« pri Sv. Jakobu prišli tudi njihovi katalogi, nimamo pa seveda nobenega zagotovila, ali so vse v njih zabeležene knjige dejansko tudi obstajale oziroma jih je licejska knjižnica prevzela. V »Seznamu«,⁶ ki ga je napisal Wilde, manjkajo namreč številna, v katalogih zabeležena dela. Tako navaja katalog stiške knjižnice kot »celotno vsoto vseh knjig« številko 2663, medtem ko je Wilde naštel le 2523 zvezkov. Katalog kostanjeviške zbirke je vseboval 1446 katalogiziranih knjig in 2181 nepopisanih manjših knjižic, torej skupaj 3627 zvezkov, Wilde pa jih je naštel samo 2486. O manjkajočih knjigah kmetijske družbe obstaja poseben seznam.

Anton Linhart, znan kot zgodovinar Kranjske, tajnik pri ljubljanskem okrožnem uradu, je 14. julija 1786 notranjeavstrijskemu guberniju predlagal, da se razpuščeni in takrat še vedno prazni frančiškanski samostan spremeni v zgradbo normalke, v katero bi lahko namestili tudi knjižnico. Ker so vsi pristojni organi s tem predlogom soglašali, so deželni stanovi zaradi ustanovitve liceja od

5 *Gruber Gabriel, jezuit, je bil učitelj na učiteljski stolici za umetnosti in obrt in je leta 1784 odšel v Rusijo.*

6 *Prepis se nahaja v graškem Statthaltere-Archiv pod naslovom Catalogus librorum bibliothecae lycei Labacensis (1789) v štirih zvezkih, vezanih v polusnje.*

verskega sklada samostansko zgradbo kupili. Adaptacijska dela so se začela 28. januarja 1788, v septembru leta 1790 pa so bila zaključena. Z namenom, da bi knjižnico usposobili za javno uporabo, so v novi zgradbi liceja poskrbeli za knjižno dvorano, ki je mejila na vrsto posameznih sob.

Z odredbo dvornega urada 19. decembra 1788 je bil v skladu z Najvišjim odlokom, ki je izšel dne 23. septembra 1782, v Notranji Avstriji odrejen popis knjig razpuščenih verskih ustanov in samostanov in ljubljanski okrožni urad je z gubernijsko odredbo 12. januarja 1789 prejel navodilo, da omenjene knjige prevzame. Glede na to, da knjižničnega kustosa ni bilo, naj bi jih prevzela oseba, ki jo je bilo treba graškemu okrožnemu uradu predhodno še predlagati. Ta oseba naj bi z najetimi pomočniki in v skladu z Instrukcijo, ki jo je 30. aprila 1778 izdal dvorni urad, pod nadzorom okrožnega glavarja knjižno zalogo primerjala z obstoječimi katalogi ali pa knjige popisala ločeno, za vsako ustanovo posebej. Za tovrstno delo je bilo treba zagotoviti dnevno izplačilo v zmerni višini ali pa celoten znesek izplačati po opravljenem delu. Ljubljanski okrožni urad je zato na Franza Wildeja⁷, profesorja filozofije na ljubljanskem liceju, naslovil vprašanje, ali bi bil revizijo knjižne zaloge pripravljen sprejeti in Wilde je z zadovoljstvom izrazil pripravljenost, da prevzame »to suhoparno, vendar pomembno opravilo«. Z visokim reskriptom gubernija 11. aprila 1789 je bil Wilde nato imenovan za skrbnika knjižnice in njegova ponudba, da ukazano revizijo tukajšnje licejske knjižnice prevzame nase in to delo dokonča najpozneje v šestih mesecih, je bila z zadovoljstvom sprejeta.

Potem, ko je takratni okrožni glavar in kasnejši gubernijski svetnik von Cannal knjižnico predal Wildeju, se je le-ta 27. aprila 1789 lotil dela in začel ob pomoči Franza Bratteta⁸ s pregledom knjižne zaloge, ki se je nahajala v zgradbi redute poleg cerkve Sv. Jakoba. Po preteku komaj dveh mesecev je dvorna odločba 5. junija 1789 od okrožnega urada zahtevala pojasnila o stanju, še zlasti o tem, koliko je bilo doslej pri urejanju knjižnice storjenega in zakaj delo še ni opravljeno. Okrožni urad je zato Wildeja pozval, naj razčleni načrt, ki si ga je zastavil, pojasni težave, na katere je naletel ob začetku in nadaljevanju dela ter opozori na tiste, ki jih v bodoče še pričakuje. S tem naj bi vrhovno dvorno komisijo prepričal, da trud, za katerega morda tudi ponujeni rok šestih mesecev ne bi zadoščal, v obdobju dveh mesecev ni mogel prinesiti velikega napredka, še toliko manj pa zaključka dela.

Wilde je v zvezi s tem poročal: »Odkar je bila razpuščena Družba za kmetijstvo, je osirotela tudi knjižna zbirka; vselili so se prah, plesen in trohnoba in dedišči-

7 *Wilde se je rodil leta 1753 v kraju Wielkie Karłowice v kneževini Neiß v pruski Šleziji. Po dokončanem študiju prava na dunajski univerzi v letu 1780 je 1. junija 1780 prevzel dolžnosti vzgojitelja pri družini državnega ministra Reischacha. Leta 1788 je to delo opustil in v skladu z odločbo 27. avgusta 1788 prejel omenjeno profesuro.*

8 *Bratte je delal od 1. maja do 1. oktobra 1789 za 30 kron dnevno.*

na razsvetljenstva je zapadla v kar se da klavrno stanje. Nihče se ni pobrigal za potrebno nego knjig; ostale so zaprte in prepuščene zobu časa. Pri združevanju samostanskih knjižnic z licejsko so knjige neprevidno in brez vsakršnega reda postavljali ene zraven drugih.«

Njegova prva skrb je bila, da knjige reši prahu, plesni in trohnobe ter prezračiti in očisti sobe. V nadaljevanju se je trudil z nastavitvijo novih katalogov, ker so bili obstoječi zelo nepopolni: »Razdelitev, številčenje in klasificiranje v skladu s predpisi zahteva železno potrpežljivost.«

Z odlokom študijske dvorne komisije 11. septembra 1789 je bilo naročeno, da se z nadaljnjo obdelavo in popisom knjig v Ljubljani preneha, dokler ne bo postorjeno vse potrebno za popolno ureditev zamišljene licejske knjižnice, zato je Wilde pomočnika Brateta s koncem septembra 1789 odpustil. Le-ta je sicer smel nadaljevati s popisom knjižnice diskalceatov, ki se ga je dne 8. oktobra 1789 ravno lotil, vendar ne da bi za to kaj računal. Dokončal ga je 26. novembra 1789, nato pa je moral v skladu z dvornim odlokom z nadaljnjim popisovanjem prenehati. Wilde je kljub omenjenim nepričakovanim oviram do 26. novembra 1789 dokončal seznam v dvojniku za šest knjižnic:

- 1) za jezuitsko knjižnico z 962 deli v 1377 zvezkih;
- 2) za knjižnico generalnega vikarja von Peera s 1022 deli v 2019 zvezkih;
- 3) za knjižnico kartuzijanov iz Bistre s 769 deli v 1153 zvezkih;
- 4) za knjižnico diskalceatov v Ljubljani s približno 2400 deli v 3265 zvezkih;
- 5) za knjižnico Družbe za kmetijstvo s 572 deli v 2086 zvezkih,
- 6) za knjižnico cistercijanov iz Kostanjevice s 1815 deli v 2486 zvezkih.

To je pomenilo skupno okoli 7538 del v 12.386 zvezkih.

Okrožni urad je Wildeja pozval, naj pove, ali bi sprejel zamisel visokega deželnega urada, da mu ob dodatku k plači preda stalno skrb za knjižnico. Le-ta je izrazil pripravljenost, da zato, ker ni nadzornika, izvaja nadzor nad knjižno dvorano, svoje proste ure posveti prepotrebni negi knjig in da knjižne zaloge avguštincev, stiškega in devinskega samostana, ki se jim pridružuje tudi neznatna Gruberjeva in Tauffererjeva knjižna zaloga, brez pomočnika in brez zahteve po najmanjših dodatnih stroških popiše po načrtu, določenem že na samem začetku. Vse z namenom, da obstoječe slovstveno gradivo ne bi propadalo in da se s tem olajša ureditev bodoče licejske knjižnice.

Potem, ko je Wilde 22. januarja 1790 prevzel stiško knjižnico v 27 zabojih, je do konca junija 1790 dokončal tudi sezname zadnjih treh knjižnic:

- 7) knjižnice avguštincev v Ljubljani s (približno) 2800 deli v 3190 zvezkih;
- 8) knjižnice stiških cistercijanov s (približno) 1950 deli v 2523 zvezkih;

9) devinske servitske knjižnice s (približno) 1000 deli v 1102 zvezkih.

Če upoštevamo dodatek 4 del v 4 zvezkih in 41 rokopisov v 209 zvezkih, je tako Wilde v vseh devetih knjižnicah v svojem »Seznamu ljubljanske akademske zbirke knjig« v zgradbi gimnazije pri Sv. Jakobu skupaj naštel 19.415 zvezkov.

V tem seznamu so bile knjige posameznih knjižnic večinoma razdeljene v glavne stroke, v vsaki glavni stroki urejene po formatu in znotraj formata po abecedi. Obenem je Wilde pri reviziji izločil tudi številne dvojnice, določene za dražbo, in neuporabna dela (5050 zvezkov), ki naj bi jih prodali po teži. O vsebinski vrednosti obstoječega fonda se je Wilde izrazil na naslednji način:

- 1) pri teološki in kanonični stroki so na razpolago temeljna dela v dobrih izdajah;
- 2) pri juridični stroki se tukajšnja knjižnica lahko pohvali, da razpolaga s popolno zbirko najboljših del iz najstarejših časov pravne znanosti;
- 3) latinskih klasikov ne manjka, med njimi so številne lepe izdaje, obstaja tudi nekaj grških;
- 4) v strokah botanike, arhitekture, semiotike, kemije, kirurgije, kmetijstva, prirodopisa, arheologije, geografije in stare zgodovine je prisotna dobro izbrana zaloga;
- 5) samo pri filozofski in medicinski stroki je pomanjkanje novejših spisov posebej izrazito.

16. junija 1790 je Wilde prosil deželni urad, naj mu za opravljeno in bodoče delo z revizijo dodeli prosto stanovanje, ki je bilo v novi knjižnični zgradbi namenjeno za skrbnika knjižnice, ter ponudil, da bo nase prevzel redni nadzor nad knjižnično dvorano. V nadaljevanju je želel, da ga dvorni urad »per decretum« imenuje za kustosa, ni pa zahteval, da bi mu za to dodelili kakšen prejemek, saj je bil prepričan, da bo Njegovo Veličanstvo pri ustanovitvi prave licejske knjižnice v Ljubljani njegov trud z naklonjenostjo upoštevalo.

Kranjsko deželno plemstvo je v svojem vdanostnem poklonu ob ustoličenju cesarja Leopolda dne 27. julija 1790 v deželnem zboru med drugim uveljavljalo tudi lastninsko pravico do zbirke, ki je že krščena za »Licejsko knjižnico«, vendar še ni postavljena in opisovalo njeno stanje kot »zmedeno, medtem ko brez nadzora in brez koristi trohni in se njeno smotrno ureditev zastoj pričakuje«.⁹ To je učinkovalo; ko se je namreč Leopold II. med svojo potjo na Reko avgusta leta 1790 ustavil v Ljubljani, je 25. avgusta obiskal tudi licejsko knjižnico in Wildeju kot »svojemu namestniku« izrazil »najvišje zadovoljstvo z obstoječo

⁹ Radics, Peter. *Die k. k. Studienbibliothek in Laibach. Österreichische Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und öffentliches Leben*, 6(1864), str. 684.

ureditvijo« ob dostavku, naj posreduje izčrpno poročilo o stanju te knjižne zbirke ter o viru sredstev, ki bi ga predlagal za vzdrževanje javne knjižnice.

V poročilu, ki ga je podal že 29. avgusta 1790, je Wilde opisal stanje knjižnice, navedel finančne vire, ki jih je v ta namen hotela uporabiti že Družba za kmetijstvo in nadaljeval: »Skoraj v vsaki notranjeavstrijski provinci obstaja kakšna, javnosti tako koristna ustanova (knjižnica); tudi vojvodina Kranjska pričakuje od milosti Njegovega Veličanstva to tako pomembno ustanovo za tukajšnjo publiko, željno branja, namreč otvoritev knjižne dvorane v novi zgradbi liceja. Študira-joči stan, ki se iz leta v leto povečuje, se odlikuje z dobrimi prirojenimi sposobnostmi in je zelo uporaben. Upoštevati je treba, da skoraj vsi izhajajo od ubožnih staršev in niso v stanju, da bi lahko na lastne stroške širili krog svojih znanj. Preostali stanovi prav tako tožijo zaradi pomanjkanja hraniva za omiko.«

O Wildejevi vlogi iz 16. julija 1790 so na osnovi gubernijske odredbe 31. avgusta 1790 odločili: »Ker se v šolsko poslopje spremenjeni frančiškanski samostan prestavi tudi licejska knjižnica, je potrebno, da se vsakokratnemu bibliotekarju prepusti nekaj sob kot brezplačno stanovanje. Kot si je profesor Wilde z neznan-sko vnemo prizadeval za ureditev te pomembne knjižnice, zanjo v skladu s pred-pisi spisal katalog in to težavno opravilo postoril popolnoma brezplačno, tako je tudi pošteno, da se mu pred vsemi drugimi prosilci brezplačno prepusti stano- vanje, ki je najbližje kraju, določenem za knjižnico, in sicer za toliko časa, dokler višja oblast ne bo imenovala bibliotekarja.«

Wilde se je 5. septembra 1790 vselil v omenjeno službeno stanovanje.

V skladu z dvornim odlokom 4. oktobra 1790 je bilo dovoljeno, da so si lahko javni učitelji potrebne knjige z zadolžnico za določen čas izposodili za zasebno rabo. V duhu 31. člena splošnega študijskega načrta naj bi bil v nadaljevanju vsakemu učitelju omogočen vpogled v knjige iz njegove stroke. Učiteljski zbori naj bi prejeli kataloge že obstoječih knjig, pogledali, kaj je za njihove potrebe na razpolago, kaj manjka in nato predlagali, kaj bi bilo potrebno še nabaviti. Prav tako so imeli pravico predlagati morebitne potrebne spremembe v zvezi z ure- ditvijo in opremljenostjo knjižnice. Naloga bibliotekarja je bila, da v soglasju s študijskim konsesom skrbi za nabavo, ugodne cene in dobre izdaje.

Z odlokom študijske dvorne komisije 15. januarja 1791, št. 136, je Njegovo Veličanstvo končno milostno odločilo, da se pri liceju v Ljubljani uredi javna knjižnica. V ta namen sta že na razpolago zgradba in znatna knjižna zaloga, zato se ji dodeli drugo nadstropje šolske stavbe, nadzor nad njo pa se poleg profesorske službe zaupa tamkajšnjemu profesorju filozofije Franzu Wildeju. Določen je bil tudi dodatek k njegovi plači v višini 200 goldinarjev, ki se je od 1. maja 1789 nakazoval iz študijskega fonda kot nagrada za trud, ki ga je vložil v težavno revizijo omenjene knjižne zaloge. V nadaljevanju so na osnovi odredbe dvorne

pisarne 31. decembra 1791 (odredba deželnega urada 18. januarja 1792) za stalno vzdrževanje in povečanje licejske knjižnice iz sredstev kranjskega študijskega fonda namenili 300 goldinarjev letno. Sredstva naj bi svojo namembnost ohranila kot biblioteka dotacija za leto 1792 z obrazložitvijo, da je izbira pri nabavi knjig in ostalih knjižničnih potrebščin prepuščena bibliotekarju, ki ga pri tem usmerjajo tako splošni kot posebni predpisi. Le-ti ga zanesljivo in v zadostni meri usmerjajo, poleg tega pa mora deželnemu glavarstvu vsako polletje poročati o količini in vsebini nabavljenih knjig ter koliko od celotne vsote 300 goldinarjev je porabil. Izboljšanju knjižne nabave so namenili tudi 2100 goldinarjev, in sicer pod postavko »prihranjeni bibliotekni fond«, sredstva pa je bilo mogoče porabljati le postopoma.

Knjižnica v času Wildeja, francoske okupacije in Kalistra (1791-1828)

V avgustu 1791 je Wilde začel s prevozom knjižne zaloge in omar, ki še zdaleč niso zadoščale za hranjenje vseh knjig, iz knjižne dvorane pri Sv. Jakobu v novo licejsko zgradbo. V njej so bile takrat nameščene gimnazija, licej, licejska knjižnica, normalka, glavna straža s skladiščem uniform in pekarno ljubljanske garnizije, substitucijski urad rudarske sodnije in denarni urad. Z leti, ko so bile vse te številne ustanove premeščene drugam in so nazadnje (jeseni 1899) tudi gimnazijo preselili v novogradnjo, je licejska knjižnica ostala v poslopju sama, dokler se tudi ona v septembru 1901 ni preselila v začasno zavetje; licejsko zgradbo je bilo potrebno porušiti zaradi poškodb, ki jih je utrpela v potresu leta 1895.

Wilde je iz vseh razpoložljivih knjižnih zbirk sestavil skupno ter dvojnice in neuporabna dela ločil od tistega, kar naj bi se ohranilo. Gradivo je v skladu s predpisi razvrstil po abecednem redu z ozirom na format in stroko - tako tisto, ki naj bi ga obdržali, kot tudi ostalo, ki je bilo namenjeno prodaji. Zaradi prizadevnosti mu je uspelo opravilo dokončati do 15. novembra 1791. Obe čitalniški sobi sicer še nista bili zadostno urejeni in zato tudi še nista bili dostopni javnosti, vendar so ju profesorji lahko uporabljali ob nedeljah, torkih in četrtek, pri čemer je bralce oskrboval knjižnični pisar. Za ogrevanje vsake čitalniške sobe je bilo odobrenih po 25 goldinarjev.

Wilde je bil prepričan, da so dimnikarski vajenci in njihovi pomočniki zaradi malomarnosti pogosto povzročili požare in ker se je kot bibliotekar čutil odgovornega za varnost knjižničnih prostorov, je 2. januarja 1792 deželnemu uradu ustrezljivo ponudil svojo pomoč in ustrezno pozornost tudi v tem pogledu; zgradba namreč zaradi enega od podov, ki ni bil tlakovan z opeko, ni bila varna pred ognjem. Da bi knjižnico zavaroval pred uničujočo silo ognja, je ob sklicevanju

na obstoječe pravilnike deželnemu uradu ponovno priporočal, nazadnje 16. julija 1803 v zvezi s požarom, ki je izbruhnil v sosednji hiši kanonikata št. 7, da je potrebno pod tlakovati, knjižno dvorano zavarovati z železnimi naoknicami in vhodna vrata obložiti z železnimi ploščami. Skrbelo ga je tudi, ker so dimniki gimnazijske sobe potekali za hrbtnimi stranmi knjižnih omar.

Priporočene previdnostne ukrepe so sicer označili za smotrne, vendar so se »zaenkrat« od njih distancirali. Pod na hodnikih drugega nadstropja je ostal netlakovan, večja knjižna dvorana pa ves čas obstoja zgradbe celo brez (zunanjega) zimskega okna, zato zadrževanje v knjižničnih prostorih, ki jih tako in tako ni bilo mogoče ogrevati, v mrzlih mesecih ni moglo biti prijetno. V potresu leta 1895 je bil eden od dimnikov licejske zgradbe poškodovan, tako da sta se zaradi kurjenja v učilnicah, ki so se nahajale pod knjižničnimi prostori, jeseni 1895 dve knjižnični dvorani napolnili z dimom. C. kr. stavbni urad je takoj nato uvedel preiskavo, odredil popravilo in s tem preprečil nadaljnjo nevarnost za knjižnico.

Leta 1801 se je v licejsko zgradbo nastanilo vojaštvo. Ko je študijski konses 17. septembra 1801 proti temu vložil ugovor, so ga pomirili z zagotovitvijo, da bo z začetkom naslednjega šolskega leta v licejski zgradbi nastanjeno vojaštvo posloplje popolnoma izpraznilo, takoj ko bo urejeno vse potrebno za vselitev v kasarno Sv. Petra. Ko se je med tretjo koalicijsko vojno vrhovno vojaško poveljstvo potegovalo za dodelitev licejske zgradbe vojaštvu, je Wilde deželno vlado prosil, da se kaj takega ne bi zgodilo. Kljub temu ni pomagalo; najprej je v zgradbo prišlo avstrijsko, med drugo invazijo Francozov, od 28. novembra 1805 do 25. februarja 1806, pa še francosko vojaštvo. Leta 1809 so v licejsko zgradbo ponovno nastanili vojaštvo in Wilde je 6. avgusta še enkrat prosil, da bi objekt rešili pred nadaljnjimi nastanitvami v smislu podobnih odlokov. Obljubili so mu, da bo naročilo v zvezi s tem poslano komisiji za nastanitev, toda nastanitve vojaštva so se končale šele, ko je zgradba leta 1901 izginila s površja zemlje. Ob teh nastanitvah so slamnata ležišča na hodnikih segala neposredno do vhoda v knjižnico in videti je bilo, da so kajenje na kupih slame vsaj tolerirali, če že ne odkrito dovoljevali.

Z enako skrbnostjo si je Wilde prizadeval za notranjo opremo čitalnice in bodoče knjižne dvorane, to je prejšnjega refektorija frančiškanov. Kot nujno je izpostavil prošnjo, da bi dvorano opremili s potrebnimi omarami in s tem knjižni zalogi omogočili potreben red. Z vrhovno odločbo 17. novembra 1792 je bilo za notranjo opremo knjižne dvorane odobrenih 1438 goldinarjev; dokončali so jo 9. januarja 1794 in jo potem, ko je bila zgradba leta 1901 porušena, porabili kot kurilni material.

Kot naslednjo fazo svojega delovanja si je Wilde določil popis dvojnic, ki so bile postavljene po abecednem redu. Za to delo si je, ob upoštevanju prihodnosti, ko naj bi prišlo do dejanske otvoritve knjižnice, za rutinska opravila izprosil po-

moč tedenskega pisarja. Osebnost ga je izbral, da bi se lahko sam posvetil bolj pomembnim zadevam in deželni urad je njegovo prošnjo odobril z uredbo 7. januarja 1792, št. 57; za pomoč je bilo odobreno plačilo v višini 30 kron, in sicer najprej za ureditev kataloga dvojnic. Tedenski pisar Josef Antontschitsch, študent, ki je v knjižnici marljivo in brezplačno pomagal že od 1. junija 1790 do 31. januarja 1792, je to službo nastopil 1. februarja 1792. Ko je bil v skladu z odredbo dvorne pisarne 28. aprila 1792 ustanovljen študijski konses, v katerega je bil kot referent v knjižničnih zadevah vključen tudi bibliotekar, da bi konsesu lahko poročal o stanju knjižnice, je bil Wilde imenovan za člana odbora.

V letu 1792 je gimnazijski prefekt baron von Taufferer podaril licejski knjižnici 43 del v 85 zvezkih, profesor poetike Jakob von Knauer pa 50 del v 57 zvezkih.

Pri obravnavi obračuna knjižnice za leto 1792 je deželna pisarna 9. marca 1793 grajala nabavo političnih časopisov, med njimi »*Wiener Zeitung*«, ki naj bi ga v prihodnje odpovedali. Prav tako so kritizirali nakup knjižnice, ki je bila last pokojnega svetnika deželnega glavarstva Kajetana von Petteka, in nakup starih primerkov, ki so bili nabavljeni brez upoštevanja izbirnih kriterijev in ne glede na resnične potrebe učnega osebja. Posledica tega naj bi bila, da so poleg nekaterih klasikov, katerih cena je bila že tako dovolj visoka, morali plačati tudi številne neuporabne spise, v knjižnici pa se je povečalo število duplikatov, triplikatov in nekvalitetnih izdaj. Na koncu so bili grajani tudi izdatki za različne avstrijske zbirke zakonov, saj na liceju ni obstajala stolica za domačo zgodovino in bi se namesto tega lahko kupile druge potrebne knjige.

Wilde je nakup časopisa »*Wiener Zeitung*« upravil s tem, da ga ne kupujejo zato, ker bi bil to časopis za profesorje, ampak zaradi številnih literarnih prispevkov, kar tako učnemu osebju kot knjižničarju omogoča preverjanje knjižnih izdaj in cen ter posledično nakup po ustaljenih pravilih gospodarnosti. Odgovoril je tudi na drugi očitok, češ, da je obtožba zoper njega »v celoti naperjena zoper slovstvo in bibliografijo. Če bi znano delo »*Ossian*« kupil v dvojniki zaradi neznanja, bi prekršil kazenske določbe svoje službe. Tako pa sem pridobil '*Gedichte Ossians aus dem Englischen und zum Teil der keltischen Ursprache*', Düsseldorf, 1775, ki jih je baron von Harold prevedel v prozo, pred kratkim pa srm po ugodni ceni kupil '*Ossians und Sineds Lieder von Denis, neu bearbeitet von Alberti, Wien, 1791/92*' v veličastni izdaji. Prosim, da se primerja vsebina obeh izdaj in se ob tem literarno vedo povpraša, ali je mogoče ti dve deli imeti za dvojnici. Niti na misel mi ne pride, da bi katero od obeh del pri prihodnji dražbi dvojnic uvrstil med tiste, ki naj se odprodajo.

Delo se kasneje res ni pojavilo na seznamu dvojnic iz leta 1794 med tistimi, ki so bila navedena z naslovom in ni bilo vpisano niti v Wildejev katalog iz leta 1803 niti v kasnejši katalog knjižnice.

9. marca 1793 je deželna oblast od študijskega konsesa zahtevala, naj poda svoje mnenje o predlogu, da bi zaradi varčevanja službo šolskega služabnika, licejskega in šolskega pisarja poverili eni sami osebi. Wilde je temu 30. marca 1793 odločno nasprotoval z utemeljitvijo: »Službe pri javni knjižnici zahtevajo uradnike, ki so si razširjeno poznavanje bibliotekarstva pridobili v dolgih letih; ta vrsta znanja zahteva trud, neprestano marljivost in nagnjenost do slovstva; pri redkih se prebudi, pri večini pa mnogoterost opravil zaduši prebujeno in le pri nekaterih se razvije do uspešne zrelosti.«

Deželne oblasti so bile mnenja, da omenjene tri službe zahtevajo le eno pisarniško moč z znanjem branja in pisanja, zato je moral pisar knjižnice opravljati tudi pisarniške posle študijskega konsesa in šolskega služabnika, s čimer je bil potek pomembnih knjižničnih opravil bistveno moten. Ko so kasneje od študijskega konsesa na osnovi uredbe 17. junija 1793 zahtevali poročilo o delu knjižničnega pisarja, ker kataloga dvojnic še zmeraj ni dokončal, je Wilde 27. julija 1793 poročal, da je pisar zadolžen:

- 1) za prepisovanje bibliografskega seznama slovstvenih del, ki jih bo knjižnica obdržala;
- 2) za oblikovanje kataloga dovoljenih, toleriranih in prepovedanih del;
- 3) za izdelavo kataloga dvojnic, ki se bodo izločile in ki ga oblikuje po predloženem vzorcu, pri čemer ga Wilde vodi in mu daje zbirati splošne historične podatke o bibliotekarstvu nasploh in še posebej o podrobnostih;
- 4) za vodenje prejemnega protokola;
- 5) za beleženje opomb o uporabnih novih knjigah;
- 6) za oskrbovanje ljubiteljev knjig in bralcev v čitalnici ob nedeljah, torkih in četrtnih popoldne.

Kljub dodatnim zaposlitvam, ki so ga pri delu ovirale, je knjižnični pisar dokončal katalog dvojnic, ki naj bi jih oddali in ta katalog bo po opravljeni reviziji v kratkem na razpolago.

V odgovoru na to poročilo se je deželni urad 10. avgusta 1793 izrazil na naslednji način: »Ne brez nezadovoljstva na osnovi predloženega poročila ugotavljamo, da je bibliotekar tedenskega pisarja, ki je bil tako in tako popolnoma nenamensko izbran iz vrst študentov, že 18 mesecev uporabljal za čisto druga opravila in ne za pisanje kataloga, kar je bila osnova za privolitev deželne pisarne z dne 7. januarja 1782. V popolnem nasprotju z namero deželne pisarne je tudi, da je Antonschitscha zaradi priučitve bibliografskih znanj, za kar ga študijski fond ne more plačevati, uporabljal za izdelavo kataloga dovoljenih in drugih knjig, v čemer ni videti koristi, in v obdobju do nastavitve rednega pisarja še za številna druga opravila, za katera je zadolžen samo bibliotekar, ki v ta namen prejema dodatek. Deželna pisarna bo zato poskrbela, da bo bibliotekar katalog dvojnic dostavil do konca vojaškega leta, ne da bi od avgusta naprej zaračunal za teden-

skega pisarja, ker bi bil zahtevano delo lahko opravil že v preteklem času 18 mesecev (od 1. februarja 1792 do 31. julija 1793), v katerem je prejemal plačo in katerega je vendar v glavnem delu porabil za lastno korist. Zato je gotovo upravičeno zahtevati, da zaostalo delo dokonča brezplačno.«

Ker je bil Wilde leta 1793 direktor liceja in knjižničarskega dela ni želel zane-mariti, je bil prisiljen pisarja knjižnice v obdobju od 1. avgusta 1793 do 1. sep-tembra 1794 obdržati na lastne stroške.

11. novembra 1793 je Wilde končno predložil oštevilčen seznam dvojnic, v ka-terem je bila pri vsakem delu označena ocenjena vrednost, kot sta jo določila knjigotržca Korn in Licht. Ta seznam je vseboval 632 dvojnic v 967 zvezkih z ocenjeno vrednostjo 299 goldinarjev in 56 kron, urejen je bil po formatih in znotraj tega po abecedi, poleg tega pa je imel še dodatek s 5050 zvezki, ki je vseboval knjige, ki naj bi jih z ozirom na obstoječe odredbe prodali po teži. Kaj vse se je nahajalo med njimi, ni mogoče niti domnevati, saj specifikacija ni bila narejena. Vsiljuje pa se domneva, da je bila v tej kopici zapravljena marsikatera dragocena ali vsaj uporabna knjiga. Dodatek je vseboval 181 zvezkov v formatu folio na tiskarskem ter pisalnem papirju in tudi na medianskem ter regalskem papirju, cena je bila 30 kron za cent, in 12 zvezkov na pergamentu po 1 goldinar za cent; v kvartu je bilo 1060 zvezkov na tiskarskem papirju, cent po 30 kron, in 3 zvezki na pergamentu, cent po 1 goldinar; v oktavu je bilo 3794 zvezkov na tiskarskem papirju, 30 kron za cent. Število centov ni bilo navedeno.

Z odredbo deželnega urada 19. februarja 1794 je bil za javno dražbo tako imeno-vanih »dvojnic« na osnovi seznama ¹⁰, natisnjenega v 300 izvodih, in za licita-cijo 1483 zvezkov neuporabnih del, skupno 7500 zvezkov, določen 1. maj 1794. Licitacija je trajala 12 dni. Del knjig so na osnovi odredbe in po ceni, ki je bila 30 % nad izklicno, prodali Antonu Linhartu za skupno 23 goldinarjev in 20 kron. Za posamično prodane knjige so iztržili 208 goldinarjev in 11,5 kron, za 34 cen-tov del, prodanih po teži, 46 goldinarjev in 25 kron, pri licitaciji sami pa 584 goldinarjev in 58 kron, torej skupaj 862 goldinarjev in 14,5 kron. Del knjig je ostal neprodan, in sicer 69 del z ohranjenega seznama. Cenilca in izklicevalec so prejeli iz blagajne študijskega fonda 24 goldinarjev. Od 632 tako imenovanih »dvojnic«, ki nikakor niso predstavljale del brez vrednosti, jih v knjižničnih katalo-gih in s tem tudi v knjižnici sami 405 sploh ne najdemo več, deloma pa samo v drugih natisih in izdajah. Še posebej nam od takrat prodanih manjkajo 4 ljubljans-ki tiski in poleg teh druga Carniolica. Iztržek je bilo treba nakazati študijskemu fondu, vendar so ga ob sklicevanju na dvorni odlok iz 23. septembra 1782 pozne-je lahko uporabili za povečanje dotacije.

10 *Verzeichnis der in der öffentlichen Bibliothek des k. k. Lyzäums zu Laibach vorhandenen Duplikate, welche durch öffentliche Versteigerung, die den (1.) Tag des Monats (Mai) 179(4) im Lyzealgebäude den Anfang nehmen etc. (Laibach): Ignaz Edl. v. Kleinmayr, 1794.*

To licitacijo so upravičeno poimenovali »odmetavanje knjig«¹¹, saj je bila za redko Carniolico v seznamu nastavljena sramotno nizka cena. Tako je bila Dalmatinova »Biblija« (v Wittenbergi, 1584) ocenjena na 9 goldinarjev, danes pa se jo ceni na 50 goldinarjev¹²; Peritzhoffnov »Erbhuldigungsactus Karl VI.«, Laibach, 1739, je bil ocenjen na 7 kron; »Landshandvest« Vojvodine Kranjske, Laibach, 1707¹³, na 17 kron; Luthrova »Hishna Postilla«, ki jo je v slovenščino prevedel Primož Trubar, v Tibingi, 1595, na 3 goldinarje; Pelzhofferjev »Neuentdeckte Staatsklugheit«, Frankfurt, 1710, na 7 kron; Schönlebnova »Dissertatio polemica de origine Domus Habsburgo-Austriacae«, Labaci, 1681, na 17 kron in istega »Carniolia antiqua et nova«, Labaci, 1681, na 17 kron; Valvazorjeva »Ehre des Herzogthums Krain«, Laibach, 1689, je bila ocenjena na 3 goldinarje, predstavlja pa redkost v antikvariatnih prodajalnah, celo novotisk iz let 1877/79 ima antikvarno ceno 45 kron; Gerbezijevo »Chronologiae medicae«, Labaci, 1699, se je dalo dobiti za 2 kroni; Pelzhofferjev »Arcanorum status«, Labaci, 1709, prepovedan s cesarskim patentom iz leta 1711, torej redek, in Schönlebnova »Aemona vindicata«, Salisb., 1674, sta bila ocenjena vsak na 3 krone; Ambschell Ant., »Assertationes ex universa philosophia« je poleg Joh. V. Herberta »Abhandlung von der Federkraft des Wassers«, Laibach, 1778¹⁴, imela nastavljeno ceno na 1 krono; Abfalter, »Scriptoris universitatis Viennensis«, Viennae, 1740, na 2 kroni; Florianschitsch Joan., »De pecuniis veteronovis«, Labaci, 1695, na 1 krono; Gerbezii Marc., »Chronologia medica, ann. I., II. et III.« na 2 kroni; njegova »Intricatum extricatum med.«, Labaci, 1692 in »Vertheidigung der Laibacher Luft«, Laybach, 1710 na 1 krono vsaka; Sinzenheim Ad., »Zuchtspiegel der adelichen Jugend«, München, 1659, na 1 krono; Linhartov »Versuch einer Geschichte von Krain«, Laibach, 1788, z zemljevidi, na 20 kron in tako še mnogotero dragoceno gradivo iz »Sammlungen nützlicher Unterrichte der k. k. Gesellschaft des Ackerbaues in Krain« z bakrorezi, Laibach, 1771/78, ki je bilo navedeno brez ocenitve.

Tudi pri obravnavi Wildejevega obračuna knjižnice za leto 1793 je kranjsko provincialno državno knjigovodstvo v svojem izvedenskem mnenju imelo pripombe, npr. da posamezni profesorji ne morejo imeti večjih pravic od drugih oseb in da si na račun knjižničnega fonda nimajo pravice predpisovati knjig. Fond namreč ni primeren za to, da bi komurkoli, četudi javnim profesorjem, kupoval knjige, ki bi si jih ta ali oni hotel predpisati za lastno uporabo in bi si jih pozneje, iz kateregakoli razloga že, rad prisvojil.

21. januarja 1784 je Wilde poročal, da je bilo 9. januarja istega leta opremljanje knjižne dvorane dokončano in da je knjižnična zaloga urejena tako, kot so za namen in smoter javne knjižnice kot ustrezno priporočili najslavnejši bibliografi. Želi tudi, da bi si oblast knjižnico ogledala, presodila delo bibliotekarja in spre-

11 P. v. Radics v enem od feljtonov »Laibacher Zeitung«.

12 Leta 1865 je bila dovoljena prodaja dveh primerkov te biblije Theodorju Elzeju za 27 goldinarjev.

13 Knjižnica kasneje ni imela nobenega primerka več.

14 V knjižnici je sedaj ni.

jela ukrepe, s katerimi bi se uredilo vse potrebno, kar terja namen te ugledne knjižne zaloge. Odredba deželne oblasti 1. februarja 1794 je za otvoritev licejske knjižnice določila 15. februar 1794 ter odobrila predlog študijskega konsesa v zvezi z bralnimi urami, in sicer: »Ob upoštevanju dejstva, da je potrebno omogočiti prost dostop v kabinet za branje vsem kategorijam ljubiteljev branja, se konsesu zdi najprimernejša misel, da je kabinet za branje v obdobju 10 mesecev šolskega leta odprt za javno uporabo od 10. do 12. ure, tedensko torej 14 ur.« V nadaljevanju je odredba sporočala, da bo ljubljanska javnost o otvoritvi knjižnice obveščena s tiskanim oglasom in preko časopisov. Novica je jasno izražala princip javnosti in se je glasila:

»Beročemu občinstvu!

Ker je tukajšnja c. kr. knjižnica oskrbljena z veliko zalogo knjig iz vseh strok in na stroške državne blagajne popolnoma opremljena z zunanjo in notranjo opremo, sporočamo ne samo učiteljskemu stanu in študirajoči mladini, ampak vsemu branja željnemu občinstvu, da bo s 15. v tekočem mesecu knjižnica odprta za javno uporabo pod nadzorom študijskega konsesa in bo v času desetih mesecev šolskega leta dnevno od 10. do 12. ure dopoldne, tedensko torej 14. ur, dostopna vsem ljubiteljem branja vseh stanov. Če bodo korist bralcev, letni čas ali katerikoli drug razlog zahtevali spremembo bralnih ur, bo to študijski konses vsakič predhodno sporočil.

Ljubljana, 1. februarja 1794.«

Ljubljanska licejska knjižnica torej ni bila ustanovljena samo za študijske namene ljubljanskih šol, ampak je bila kot »javna knjižnica« namenjena izobražencem nasploh in je bila v tem smislu 15. februarja 1794 predana v uporabo. Posebne svečanosti ob otvoritvi ni bilo in tudi v času obstoja licejske zgradbe na njej niso namestili nobene napisne table, iz katere bi se dalo razbrati, da se v zgradbi nahaja knjižnica.

3. februarja 1794 je dr. med. Jakob Pfandl knjižnici podaril 20 del v 19 zvezkih.

14. aprila 1794 je Wilde deželnemu glavarstvu v skladu z visoko odredbo 9. aprila 1794 predložil od konsesa zahtevan načrt, kako bi bilo v prihodnje potrebno poskrbeti za nabavo knjig za licejsko knjižnico. Kot je bilo že omenjeno, naj bi doslej za nabavo knjig po splošnem študijskem načrtu in v skladu z odredbo dvorne pisarne 31. decembra 1791 poskrbelo učiteljstvo v soglasju z bibliotekarjem. Wildejev načrt nabave se je glasil: »Vsak učitelj ima možnost ogleda knjižne zaloge in vpogleda v kataloge; konses bo učiteljske zbere dvakrat letno pozval, da se posvetujejo, katere knjige njihovih strok bi bilo v teku leta potrebno nabaviti; vsak učiteljski zbor bo torej sestavil seznam potrebnih knjig. Te sezname bodo predstavniki predložili konsesu in o njih bo poročal bibliotekar kot prisednik. Sklep bodo nato oblikovali kot dokument in seznam knjig za nabavo dokončno

uredili. Pri predložitvi letnega knjižničnega obračuna bodo pristojni predstavniki preverjali skladnost nabavljenih knjig z izborom konsesa. « Ta predpis je deželni urad odobril 14. maja 1794.

Že dva meseca po otvoritvi čitalnice, 16. aprila 1794, je deželni urad pri konsesu povprašal, ali ni doslej tedensko določenih 14 ur preskromen odpiralni čas in ali ne bi bilo mogoče zaradi študirajoče mladine licejske knjižnice odpreti tudi popoldne.

Wilde je v zvezi z zadevo 28. aprila 1794 poročal, da je bilo v času od 15. februarja do 27. aprila 1794 po izkazu dnevnika bralcev povprečno dnevno število bralcev 14 in da bi bilo podaljšanje bralnih ur priporočljivo, vendar pa bi morali v ta namen predhodno odobriti zaposlitev usposobljenega in plačanega knjižničnega pisarja (»scriptor bibliothecae«). Medtem ko primerljive knjižnice provinc razpolagajo z bibliotekarjem, najmanj enim skriptorjem in bibliotečnim slugo, katerih sistemizirana plača, če osebju ni treba opravljati nobenih uradnih poslov drugje, znaša letno od 1200 do 1300 goldinarjev, je v Ljubljani delo bibliotekarja preloženo na profesorja filozofije z letnim dodatkom 200 goldinarjev k plači (poleg brezplačnega stanovanja), kateremu pa doslej ni bil odobren niti skriptor niti bibliotečni sluga; od avgusta 1793 mu ni dovoljena niti pomoč tedenskega pisarja.

Wildejeva zahteva ni ostala popolnoma brez uspeha, kajti z Najvišjo odredbo direktorija z dne 15. julija 1794 je bilo dovoljeno, da se licejski knjižnici v Ljubljani odobri nastavitev knjižničnega pisarja z letnim plačilom 150 goldinarjev (polovična sistemizirana plača skriptorja) iz študijskega fonda in da bo knjižnica z začetkom prihodnjega študijskega leta odprta tudi ob popoldnevih od 16. do 18. ure. Ker sta konses in deželno glavarstvo odklonila Wildejev predlog za nastavitev Josefa Antontchitscha, ki je svoje študije želel nadaljevati, je Wilde 3. septembra 1794 predlagal Matthiasa Schinka, bivšega slušatelja filozofije in elementarne matematike, ki pa je svoje študije prav tako hotel nadaljevati.

Čeprav je deželni urad v visoki odredbi 11. septembra 1794 razglasil, da je razrešitev dileme, ali se bo predlagani učenec brez neugodnih posledic za knjižnično službo lahko posvetil hkrati tudi svojim študijam, odvisna samo od bibliotekarja, ki ga v prvi vrsti zavezuje odgovornost za vsa tovrstna dela in naj bi se sam izrekel, če zmore in hoče shajati brez pisarja med šolskimi urami, se je konses izrekel proti Schinku in priporočil Friedricha Strohmayerja, šolskega slugo v normalki. S tem so mu namreč hoteli zagotoviti stalno preskrbljenost, potem ko ga je konses že skozi vse leto brezplačno uporabljal za pisarja. Deželnemu uradu se je zdel ta predlog sprejemljiv, še zlasti zato, ker je bilo v skladu s pravili in po vzoru graškega liceja, kjer so skriptorja v knjižnici lahko uporabili tudi za odpravo poslov v študijski pisarni. Konses bi zato pri ljubljanskem liceju nastavljenega pisarja, kar odgovarja vlogi skriptorja, prav tako lahko uporabil za nujna pisarniška opravila.

15. oktobra 1794 se je Wilde izrekel proti Strohmayerju, ki naj bi mu manjkalo vsakršne primernosti za to službo. Pri tem se je skliceval na visoko odredbo direktorija 15. julija 1794, po kateri so pisarja ljubljanski licejski knjižnici odobrili samo za opravljanje knjižničnih opravil, in na visoko odredbo 11. septembra 1794. Po njej je bila nastavitev pisarja odvisna samo od bibliotekarja, ob hkratnem zagotovitju, da bo nastavljeni knjižnični pisar imel dovolj opravka že samo v knjižnici, zato mu brez škode za službo drugih obremenitev ne morejo dodeliti.

Z odredbo deželnega glavarstva 22. oktobra 1794 je bil Strohmayer kljub temu za štiri leta začasno imenovan za knjižničnega pisarja in pisarja konsesa, pri čemer pravzaprav ni bil pravi »scriptor bibliothecae«, za katerega predvidena plača 150 goldinarjev tako in tako ne bi bila primerna, ampak je šlo samo za fizičnega pisarniškega pomočnika, ki je moral skrbeti tudi za odpravo poslov študijskega konsesa. Po preteku pol leta naj bi bibliotekar podal poročilo o njegovih sposobnostih.

6. novembra 1794 je Wilde pri študijskem konsesu glede te odločitve naslovil na cesarja pritožbo in v njej prosil, da bi cesar odločitev razveljavil in bi nastavili Schinka, ki je že od 12. oktobra 1794 naprej v knjižnici zelo uspešno pomagal. Ker pa je bila v vmesnem času, 29. oktobra 1794, sprejeta odločitev najvišjega direktorija, da se knjižničarske službe v Ljubljani, kadar gre za stalno zaposlitev z redno plačo, ne podeli mladeniču, ki želi svoje študije na liceju še nadaljevati, konses pritožbe ni mogel vložiti. V nadaljevanju pa je dvorni direktorij 21. decembra 1794 z zapisniško opombo deželno glavarstvo opomnil, »da so z Najvišjo odločitvijo 15. julija 1794 nastavitev skriptorja pri ljubljanski licejski knjižnici izrecno odobrili, in sicer v glavnem z namenom, da bi lahko bila ta knjižnica v korist študirajoče mladine odprta tudi popoldne. Poleg tega ni bilo dvoma, da mora za to mesto izbrana oseba razpolagati z dobrim znanjem najmanj latinskega in nemškega jezika ter imeti večje sposobnosti, kot se jih zahteva za običajnega šolskega slugo ali zgolj za pisarja; še zlasti zato, ker mora nadomeščati bibliotekarja med njegovo odsotnostjo«.

Ker po Wildejevem poročilu 24. junija 1795 Strohmayer zaradi pomanjkanja bibliografskega znanja in znanja latinskega jezika ni bil več primeren za knjižničnega pisarja, je bil 31. avgusta istega leta odpuščen, na njegovo mesto pa je bil na Wildejev predlog z dvornim odlokom 9. decembra 1795 imenovan duhovnik Franc Hladnik.¹⁵ Konses je zaradi njegove dodatne zaposlenosti - opravljal je delo skriptorja in tudi začasnega suplenta v morebitnem primeru bolezni katerega od gimnazijskih profesorjev - brez uspeha predlagal povečanje njegove plače. Njegovo zaposlitev so namreč uredili tako, da je ob ponedeljkih, sredah, petkih in sobotah za pisarniške posle konsesa porabil od 3 do 4 ure, ob torkih in

15 Rojen je bil 29. marca 1773 v Idriji, pozneje si je pridobil ugled kot botanik in umrl leta 1844.

četrtkih od 9 do 10 ur, vse ostale službene ure pa za opravila v knjižnici. Ko je bil Hladnik 28. oktobra 1796 imenovan za profesorja četrtega razreda normalke, je ob polovičnem plačilu obdržal delo skriptorja še do 10. marca 1797, da je knjižnica lahko ostala odprta tudi popoldne.

Od Hladnika je knjižnica večkrat prejela knjižne darove, nazadnje v letu 1836, skupaj 109 del v 306 zvezkih in 339 snopičih, po njegovi smrti pa z oporoko 25. februarja 1841 še 4 dela v 8 zvezkih, s čimer je zlasti pridobila naravoslovna stroka. Za njegove večkratne prispevke so mu 19. decembra 1839 uradno izrekli »hvaležno priznanje«.

Z odlokom dvorne pisarne 26. oktobra 1798 je bilo prosto skriptorsko mesto z letno plačo 150 goldinarjev podeljeno učencu teologije Matiji Kalistru¹⁶, ki je moral opraviti še dva teološka letna tečaja in si je nameraval pridobiti profesuro; v zameno za to naj bi prevzel tudi posle pisarja konsesa. Ker pa je bil Kalister pripravljen mesto skriptorja sprejeti samo v primeru, če ne bi bilo povezano z nobenimi dodatnimi opravili, so mu zaradi prevzema poslov konsesa nakazovali plačilo 10 goldinarjev mesečno, in sicer od 7. januarja 1799, ko je skriptorsko službo dejansko nastopil.

Iz odredbe deželnega glavarstva 6. junija 1795 je bilo mogoče razbrati, da so na Dunaju obvestila o dobrem obisku ljubljanske licejske knjižnice sprejeli z zadovoljstvom in v upanju, da profesorji mladino pri izbiri knjig vodijo s pametjo in previdnostjo in da skrbijo za odvrnitev vsake priložnosti za branje takšnih knjig, ki bi lahko škodile njihovi duševni in moralni rasti. Wilde je glede lastnega dela zagotovil, da zmeraj poskrbi za to, da bralcem-začetnikom posreduje zanesljive usmeritve v plodovite zvrsti branja.

3. februarja 1796 je poslansko zastopstvo od Wildeja zahtevalo, da poda svoje mnenje o njihovem predlogu združitve semeniške knjižnice z licejsko, ki se v nasprotju z voljo ustanoviteljev in v škodo javnosti ne uporablja smotrno. Škofijski ordinariat je zahtevo po izročitvi semeniške knjižnice, ki so jo vložili z Wildejevo podporo, preprosto zavrnil. Stavka, ki ga je poslansko zastopstvo navedlo v zahtevi, da je »javna knjižnica« last vseh, se namreč ni dalo zagovarjati, kajti imeti pravico do uporabe neke stvari in biti njen lastnik, ni eno in isto. Tako na semeniško knjižnico kot na semeniško zgradbo je bilo treba gledati kot na last knezoškofa.

4. oktobra 1797 je stanovsko zastopstvo odposlancev javni licejski knjižnici podarilo knjige, ki so pripadale flachenfeldskemu kanonikatu - 105 del v 154 zvezkih. Kmalu zatem je licejska knjižnica doživela večji, izredno dragocen prirast. Leta 1798 so namreč deželnim stanovom pri pregledu njihovih starih spisov v

16 Rojen v Slavini v adelsberškem okrožju leta 1774.

roke prišle pogodbe s škofijo o že omenjeni stanovski evangeličanski »gornjegrajski« knjižnici. Stari proces so hitro obnovili in ga po nekaj ugovorih ljubljanskega škofa odločili v prid stanov. Štajerski gubernij je knjižno zbirko prisodil ljubljanski licejski knjižnici, jo tja tudi poslal in tako je knjižnica prejela dragoceno knjižno zalogo, skoraj same »unikate«: spise reformatorjev Trubarja, Dalmatina, Bohoriča in posvetnih kranjskih piscev 16. stoletja. Wilde je prevzel gornjegrajsko knjižnico 22. junija 1798 v štirih zabojih, brez popisa, samo sumarično, v žalostnem stanju. Plačilo za prevoz je znašalo 59 goldinarjev in 41 kron.

Iz leta 1800 je ohranjen seznam knjig, ki so v posest licejske knjižnice prispele iz premoženja Schillingove kuratne ustanove. Po prevzemu gornjegrajske knjižnice je Wilde zasnoval splošni »znanstveni katalog« za vsa dela, ki so v knjižnico prispela do vključno leta 1800, predvsem z ozirom na konkretne prostorske razmere v knjižni dvorani in na obstoječe učne ustanove. Na koncu se nahaja seznam avtorjev in del (»Index generalis auctorum et operum«). Za prepis tega kataloga, ki ga je pripravil Friedrich Strohmayer, je bilo odobrenih 60 goldinarjev; dokončan je bil do junija 1803 in nato predložen oblastem. V ta »Catalogus« so knjige, in sicer 9282 del v 13.239 zvezkih, vpisane na 766 straneh v formatu folio; »Index« obsega 244 strani. Sestavne dele kataloga našteva vnaprej pripravljen sinopsis. Po njem je Wilde celotno knjižno zalogo razdelil v štiri glavne strokovne skupine, in sicer:

- I. Teologijo z 2414 naslovi v 3434 zvezkih;
- II. Cerkveno zgodovino in pravo s 1716 naslovi v 2294 zvezkih;
- III. Zemljepis in zgodovino s pomožnimi vedami z 2297 naslovi v 3611 zvezkih;
- IV. Vse druge knjige s skupno 2855 naslovi v 3900 zvezkih.

Vsaka od teh glavnih strok se je v nadaljevanju delila na več sekcij. Knjige vsake od sekcij je najprej razvrstil po formatu in nato dela znotraj vsakega formata abecedno po avtorjih ali pripadajoči značnici, z izjemo del cerkvenih očetov, ki so urejena po kronološkem zaporedju. Po enakem razporedu so bile knjige postavljene tudi v omare in popisane v katalogu, ki naj bi bil na ta način v določeni meri znanstveni in abecedni obenem. Služil naj bi celo kot kazalo lokacij, saj so si v njem dela sledila v istem zaporedju, kot so bila postavljena v omarah. Zdelo se je, da bi bil vsak drug katalog nepotreben in bi bila lahko celo vsaka druga vrsta lokalne signature odveč, saj so bile knjige po znanstvenih strokah, formatih in abecednih značnicah najdljive z veliko verjetnostjo in so jih po istih značilnostih lahko znova postavljali nazaj na pripadajoča mesta v omarah. Ker pa v omarah niso pustili prostora za kasneje nabavljena dela, je bilo takoj potrebno nastaviti »suplement«, v katerega so prirast knjig sicer vnašali po istih znanstvenih strokah, vendar pa pri tem niso upoštevali formata in abecednega reda. Skladnosti med katalogom in postavitvijo na policah tako ni bilo več, saj bi bilo pri postavljanju novih knjig potrebno upoštevati tudi format, pri vračanju dela na polico pa bi morali vsakič iskati mesto njegove postavitve v katalogu; na delu

samem namreč te oznake ni bilo. Iskanje posameznih knjig je postajalo na ta način za nameščence, ki zaradi pomanjkanja prakse niso bili natančneje seznanjeni s postavitvenim mestom iskanih del, vedno težje in zamudnejše. Pritožbe Wildejevih naslednikov pri vodenju knjižnice so tako izhajale iz pomanjkljivih lokacijskih oznak, ki so bile vnešene v abecedni knjižni in listkovni katalog ter na notranjo stran platnic knjig šele v Likavčevem obdobju, v letih od 1840 do 1845, medtem ko zunanja lokalna signatura na nalepkah očitno pred letom 1852 ni bila uvedena. Ta edini katalog, ki naj bi bil znanstveni in abecedni ob enem, ter njegov suplement, sta bila povsem nezadostna in si imena »znanstveni katalog« pravzaprav sploh nista zaslužila; knjižna zaloga je bila namreč razdeljena samo na glavne stroke, ki se naprej niso delile. Poleg tega so bile pri nekaterih od teh glavnih strok skupaj postavljene zelo različne stvari. Tako so bili med historična dela (»Pars III, Sect. II, Scriptorum historiae profanae«) uvrščeni vsi romani in med življenjepis (»Lebensgeschichten«), ki v historičnem oddelku črke »L« med zvezki v oktavu tvorijo posebno rubriko, je bilo mogoče najti tudi Življenje Simpliciusa Simplicissimusa, Nothankerja M. Sebaldusa, Don Kihota itd. Sarbieviusova Lyricor. li. IV. stojita pod krstnim imenom istega »Casimirusa« in Epitome Prosodiae Georga Fabriciusa, po rodu iz Chemnitza, pod »Chemnicensis«. V nadaljevanju seznam avtorjev (»Index autorum«) nima popolnega abecednega reda; pri abecednem razvrščanju so namreč pazili samo na prvi dve črki imena. Zato si sledijo npr. pod črko »A« imena, ki se začnejo na »Ab«, brez ozira na črke, ki stojijo za »b« v naslednjem redu ali bolje neredu: Absolon, Abramus, Abdias itd. Abecedno razporejanje je bilo težavno, ker katalog ni bil narejen s pomočjo prej pripravljenih prepisov naslovnih strani, stanje pa posledica dejstva, da so knjige najprej razvrstili, nato pa njihove naslove v istem zaporedju zapisovali drugega za drugim na celo polo, ne pa na posamezne listke, kakor je bilo predpisano v Instrukciji iz leta 1778.

Jobst Weikhart, grof Barbo, je v svojem testamentu iz 8. julija 1774 v podporo svojemu zakonitemu nasledstvu izročil trajno volilo (»legatum perpetuum«) v višini 50.000 goldinarjev, ki se je glasilo na reveže kot nadomestne dediče in temu namenil tudi svojo knjižnico, ki naj bi se letno dopolnjevala z novimi knjigami. Zaradi nadomestnih dedičev bi varnost knjižnice lahko postala vprašljiva, zato je hotel v letu 1800 takratni dedič Dizma, grof Barbo, celotno knjižnico s policami vred odstopiti v varstvo in uporabo licejski knjižnici, letno pa tudi odvajati 20 goldinarjev za nabavo novih knjig. Postavil pa je pogoj, da se na novo nabavljene knjige vnesejo v Barbov katalog knjig (vseboval je 704 dela) ob zagotovitvi, da vsak fidejkomisni naslednik ohrani pravico, da omenjeno knjižnico, ki je bila ocenjena na okroglo 1960 goldinarjev in bi se morala hraniti ločeno, vzame nazaj. Wilde je na poziv oblasti 6. novembra 1800 o tej ponudbi podal svoje mnenje, in sicer je bil za njeno sprejetje, vendar je zaradi pomanjkanja prostora trenutno ni bilo mogoče uresničiti. Menil je, da je letni prispevek 20 goldinarjev prenizek, nasprotoval pa je tudi pravici do tega, da jo je mogoče vzeti nazaj, saj bi se s tem licejska knjižnica spustila na nivo depozitnega urada. Za predstojništvo knjižnice

bi zgolj začasen prevzem predstavljal samo obremenjujočo obveznost, ki bi bila brez trajne koristi za knjižnico. Za prevzem te obveznosti je Wilde od dedičev zahteval letno nadomestilo v višini 60 goldinarjev.

Do rešitve te zadeve ni prišlo takoj; vprašanje o možnosti namestitve semeniške in Barbove knjižnice v licejsko zgradbo se je pojavilo šele v letu 1806, ko so ponovno razmišljali o združitvi »javne knjižnice«, ki se je nahajala v semenišču, z licejsko knjižnico. Ker prostori knjižnice niso več zadoščali niti za predpisano postavitev že obstoječih knjig, so od Wildeja z visoko odredbo 24. februarja 1806 zahtevali, da predlaga prostor, ki bi bil za razširitev knjižnice primeren. V poročilu 6. marca 1806, ki se je na zadevo nanašalo, je Wilde opozoril, da obstoječi prostori knjižnice zadostujejo le za primerno postavitev od 10.000 do 12.000 zvezkov različnega formata, da pa se že sedaj v njej nahaja od 16.000 do 17.000 zvezkov, zaradi česar so knjige postavljene v dvojnih in trojnih vrstah. Če naj bi se semeniška in Barbova knjižnica s svojimi 7000 do 8000 zvezki združili z licejsko knjižnico, bi se morala le-ta povečati za eno tretjino. Potem, ko se je v zvezi s povečanjem knjižnice komisija posvetovala in odločila, naj se nekaj sob v prvem nadstropju, ki so doslej pripadale gimnaziji, dodeli knjižnici, je bilo v skladu z odredbo iz 18. marca 1806 Dizmi, grofu Barbo, naročeno:

- 1) Barbovo knjižno zalogo bodo s pripadajočimi knjižnimi stojali vred in ob zagotovljeni izpolnitvi razširjenih pogojev predali v varstvo in uporabo licejski knjižnici;
- 2) za nabavo novih del je potrebno neposredno bibliotekarju odvajati letno vsoto v višini 40 goldinarjev, in sicer od 1. januarja 1806 dalje.

Hkrati so Wildeja zadolžili, da knjige skupaj s policami prevzame in shrani, dokler jih kateri od užiivalcev volila ne bi ob primernem zagotovitvi zahteval nazaj. V bodoče je treba to knjižnico pod imenom »Barbova fidejkomisna knjižnica« hraniti posebej, kataloge zanjo pa voditi ločeno.

16. septembra 1806 je Wilde Barbovo knjižnico prevzel in ker prostorska stiska še ni bila odpravljena, so jo začasno shranili na hodniku v prvem nadstropju v posebnih zaklenjenih zabojih, dokler ni prišla v sobo v istem nadstropju in tam ostala do 25. januarja 1839 - neuporabljena in neočiščena. Dogovorjenih 40 goldinarjev, ki bi jih moral bibliotekarju plačati vsako leto, Barbo ni nikoli izročil, zato vse od prevzema knjižnice v njenem katalogu niso vpisali nobenega na novo nabavljenega dela.

2. marca 1802 je študijski konses Wildeju izrazil pripravljenost, da iz knjižne zbirke, ki jo je zapustil umrli Valentin Edlen von Modesti, c. kr. notranjeavstrijski apelacijski svetnik, odkupi 141 po naslovih navedenih del v 464 zvezkih za 263 goldinarjev in 52 kron, in sicer 7 teoloških del, 48 starih klasikov, 16 literarnozgodovinskih, 34 gramatičnih, retoričnih in poetičnih ter 36 filozofskih, medicinskih in matematičnih del.

V skladu z odredbo deželnega gubernija 2. novembra 1802 je bil študijski konses, pristojen za nadzor nad licejsko knjižnico in za izbiro del, ki se bodo kupila, na osnovi dvornega odloka iz 22. oktobra 1802 razpuščen, potem ko je predhodni dvorni odlok iz 29. aprila 1802 zahteval ustanovitev študijskih in gimnazijskih direktorátov. Svojega direktorja so takrat v Ljubljani dobile teološka, kirurško – medicinska in filozofska fakulteta ter gimnazija.

Pri izboru knjig, ki jih je bilo potrebno nabaviti vsako leto, naj bi po novem namesto prejšnjega študijskega konsesa odločali direktorji v dogovoru s profesorji. Z letom 1801 se je uveljavilo strožje upoštevanje cenzurnih predpisov, saj so 9. decembra 1801 Wildeja opozorili: »Z visokega mesta je bilo opaženo, da se seznanjajo prepovedanih del, ki so bili pristojnim oblastem dodeljeni pravzaprav za njihovo lastno uradno rabo, pojavljajo v različnih tujih časopisih. Da bi v prihodnje tako objavljanje preprečili, so z dopisom visokega dvornega policijskega ministrstva naznanili, da bo vsak posameznik, za katerega bi se izvedelo, da je take sezname pošiljal tujim časnikarjem ali časopisnim urednikom ali pa jih še pošilja, hudo kaznovan.«

V nadaljevanju so 30. junija 1802 na osnovi odredbe dvorne pisarne 18. junija 1802 predstojniku licejske knjižnice po najvišjem ukazu ponovno posredovali resno navodilo: »Vse knjige in dela, ki vsebujejo kakršne koli nazore, ki so v nasprotju z religijo, so moralno nesprejemljivi ali nasprotujejo državi, ter načela, ki so zaradi širjenja duha revolucije zelo nevarna, n. pr. tista, ki izhajajo od Voltaira, Rousseauja, Helvetiusa itd., se pod grožnjo kasacijske kazni za knjižnične uradnike, ki bi postopali v nasprotju s tem, ne smejo dajati v branje ali pregledovanje nikomur drugemu, razen tistemu, ki kakšno od teh, odslej v celoti prepovedanih del, zaradi službene dolžnosti potrebuje pri svoji stroki za spodbijanje teh prepričanj ali za obrambo tistega, kar je dobro za vero in državo.«

V letu 1803 so v personalno dokumentacijo uradnikov uvedli nekatere izredne rubrike, in sicer: 1) zdravstveno stanje, 2) nprav, 3) odnos do predpostavljenih, podrejenih in na splošno, 4) slabosti - je pijanec, hazarder, prepirljivec, se zadolžuje zaradi slabega gospodarjenja ali nesrečnih primerov, 5) sposobnosti, 6) službena znanja, 7) uporabnost, 8) primernost za napredovanje, 9) povezanost s katero koli sekto, tajno ali sumljivo družbo.

Omembra »tajnih družb« se je znašla tudi v obrazcih zaprisege za predstojnike univerzitetnih in licejskih knjižnic, ki so bili z odlokom študijske dvorne komisije 23. julija 1807, št. 13.696/1255, posredovani vsem deželnim uradom, in sicer tako, da se je v njih nahajal stavek: »Nadalje boste prisegli, da niste povezani z nobeno prepovedano skrivno družbo ali bratovščino, niti domačo niti tujo, in da nikoli v tako družbo ali bratovščino ne boste vstopili«. 21. januarja 1804 je bilo v skladu z dvornim in ministrskim odlokom državne policije iz 10. januarja 1804 knjižničarju naročeno, naj pri posebnih filozofskih zvezkih novih izdaj »Ency-

clopédie ou dictionnaire raisonné des sciences arts et métiers«, če se le-ti v knjižnici nahajajo, uporabljajo enake previdnostne ukrepe, kot so predpisani pri prepovedanih knjigah.

V letu 1804 so morale biti vse knjige, ki so bile do leta 1791 dovoljene, še enkrat preverjene. S tiskanjem seznamov prepovedanih knjig so prenehali in za knjižnice pripravili prepise. Visoka odločba iz 20. decembra 1807 je Wildeja opomnila, da morajo imeti vse prepovedane knjige pod varstvom bibliotekarja poseben status in ga hkrati obvestila, da bo potrebno odslej vse prepovedane knjige, ki izhajajo npr. iz zapuščin, predati licejski knjižnici; le-ta bo na osnovi te določbe boljša dela lahko vključila v svojo zalogo, preostala pa bodo uničena.

Skriptor Kalister je bil z odlokom dvorne pisarne 21. maja 1803 imenovan za učitelja 4. razreda glavne normalke, zato je s 1. junijem 1803 prosto mesto skriptorja na Wildejev predlog dobil slušatelj dogmatike Jožef Sušnik, ki je svojo službo nastopil 15. oktobra 1803; do 5. septembra 1805 je prejemal mesečno 10 goldinarjev, od takrat do 1. februarja 1809 pa letno 300 goldinarjev. Sušnik je namreč 23. junija 1805 ob sklicevanju na plačo skriptorjev v drugih knjižnicah in ob postavki, da kdor ima enake dolžnosti, naj ima tudi pravico do enakih ugodnosti, zaprosil za povišanje plače na 300 goldinarjev. To so mu z obvestilom dvorne pisarne 9. septembra 1805 za obdobje od 5. septembra 1805 dalje tudi odobrili s pogojem, da ostane sodelovanje pri dušni oskrbi, predvsem v vlogi kateheta in pri literarnem izobraževanju v učnem zavodu, njegova izrecna dolžnost.

V letih 1805 in 1806 je bilo za nabavo medicinsko – kirurških knjig nakazanih skupaj 55 goldinarjev in 14 kron z naročilom, da odslej sorazmerni delež medicinsko – kirurških knjig kupijo tudi iz dotacije; v Ljubljani je namreč približno od leta 1762 do 1850 obstajala tudi kirurška stolica.

Marija Terezija je licejsko knjižnico z dodelitvijo nekdanje jezuitske knjižnice v Ljubljani ustanovila, njen naslednik cesar Jožef pa jo je obogatil s knjižnimi zbirkami razpuščenih kranjskih samostanov. Kasneje jo je cesar Leopold kot »javno knjižnico« tudi formalno ustanovil, cesar Franc pa je z odlokom dvorne zbornice 2. aprila 1807 in z Najvišjo odločitvijo 23. septembra 1815 (odlok dvorne pisarne 1. oktobra 1815) izdal pomemben ukaz: »Od vseh na Kranjskem izdanih tiskov, bakrorezov, zemljevidov in litografij naj se po en dolžnostni izvod odpošlje licejski knjižnici v Ljubljani.« S tem je licejska knjižnica razen možnosti, da brezplačno dopolnjuje svoj knjižnični fond, prvič v določenem oziru pridobila značaj »deželne knjižnice«. Čeprav ta prirast ni bil tako obsežen in tudi znanstveno ne zelo pomemben,¹⁷ je bila njegova vrednost v tem, da je posredoval gradivo, potrebno za raziskovanje socialnega in kulturnega življenja Kranjske.

17 Do zaključka tega prikaza med obveznimi izvodi ni bilo tako dragocenih del, da bi bilo zanje potrebno plačati predpisano odškodnino.

Zato je bilo toliko bolj obžalovanja vredno, da so se celo od tistih nekaj tiskov, zlasti tistih, ki so na Kranjskem izšli v prvi polovici 19. stoletja, nekateri zaradi pomanjkanja bibliografskih objav, drugi pa zaradi nemožnosti izterjave (potrebni zakonski koraki niso bili narejeni pravočasno ali pa jih ni bilo mogoče narediti in zato tiskov ni bilo mogoče izterjati) izmaknili pozornosti knjižnične uprave.

Obveznost oddaje obveznega izvoda tudi v letu 1848 ni bila odpravljena (ministrski odlok 2. decembra 1852, št. 10.425) in se je obdržala tudi v zakonih o tisku (27. maja 1852 in 17. decembra 1862) oziroma bila v slednjem razširjena celo na tuje tiske, založene pri nas. Žal založniki oziroma tiskarji niso vedno upoštevali teh odredb, kajti težave zaradi odvajanja obveznega izvoda so se pojavljale vedno znova in tudi sedaj prispe v knjižnico velik del dolžnostnih izvodov šele po opozorilu.

V letih 1808 in 1815 je Žiga, baron Zois¹⁸, licejski knjižnici podaril dragoceno zbirko 76 del v 458 zvezkih z različnih področij znanosti.

Leta 1808 je Wilde na dražbi kupil slavistično knjižnico Jurija Japlja¹⁹.

1. februarja 1809 so skriptorja Sušnika zaradi zaposlenosti pri dušni oskrbi razrešili službe skriptorja in njegovo mesto je dobil teolog Jurij Pavšek.

Leta 1809 je Wilde predlagal: »Glede na to, da se je licejska knjižnica s svojimi prvimi ustanovitelji, generalnim vikarjem Peerom, s knjižno zbirko grofa Barba, z darovi barona Žige Zoisa in Sigmunda, grofa Hohenwarta,²⁰ dunajskega nadškofa, ter s pridružitvijo Schillingove literarne zaloge znatno razširila in ker ta ustanova omenjene domoljube slavi kot svoje dobrotnike, bi želel, da bi se po vzoru drugih narodov spomin na tako častivredne domoljube tudi obdržal. V ta namen velja izdelati zbirko portretov teh dobrotnikov in jih razstaviti v čitalnici.«

Portrete, za katere je bilo odobreno po 25 goldinarjev za vsakega, je v olju naslikal ljubljanski risarski mojster Andreas Herlein, nato pa so jih, vstavljene v zlate okvire, namestili v čitalnico. Na njih so bili predstavljeni Karl, plemeniti von Peer, generalni vikar v Ljubljani, Johann Jakob Schilling, generalni vikar v Ljubljani, Sigmund Anton, grof Hohenwart, dunajski nadškof, Žiga Zois, baron Edelstein, Jurij Jakob, grof Hohenwart, višji miznik dednih dežel Kranjske in Slovenske marke ter direktor Družbe za kmetijstvo in Hubert, grof Barbo von Waxenstein, tajnik deželnega glavarstva. Kasneje so jim sledili manjši portreti bibliotekarjev: Čop, ki ga je naslikal M. Langus, Likawetz, litografski portret pod

18 Rojen leta 1747, umrl leta 1819.

19 Umrl leta 1807.

20 Rojen 2. maja 1730 na gradu Kolovec pri Radomljah na Kranjskem, leta 1754 učitelj v Ljubljani, leta 1804 dunajski nadškof in predsednik dvorne študijske komisije; umrl 30. junija 1820.

steklom v zlatem okvirju, ki ga je podarila gospa Elise von Fichtenau, Muys, darilo njegove vdove, Vodnik, oljni portret na kovinski plošči v zlatem okvirju, ki ga je naslikal in študijski knjižnici podaril teolog Pustavrh v letu 1851 in na koncu litografski portret Njegovega Veličanstva Franca Jožefa iz leta 1850 v zlatem okvirju.

Ker sta bila v letu 1809 prihranjeni bibliotečni fond v višini 2100 goldinarjev in izkupiček od prodaje dvojnic v višini 862 goldinarjev in 14,5 kron izčrpana, je Wilde 16. februarja 1809 prosil za povišanje dotacije s 300 na 500 goldinarjev, kar je bilo z visokim odlokom 3. maja 1809 tudi odobreno. Toda - politični dogodki so povzročili, da se je knjižnica povečane dotacije lahko veselila šele čez nekaj let. 16. novembra 1809 je namreč v Ljubljano prišel Marmont in 24. decembra 1809 je Wilde zaradi prepustitve vojvodine Kranjske Francozom iz čiste vdanosti avstrijski hiši svojo službo bibliotekarja deželni vladi vrnil, prejel odpust in nato odšel na Dunaj za vicedirektorja filozofske fakultete. Pred svojim odhodom je licejski knjižnici podaril 144 del v 173 zvezkih. Umril je leta 1828²¹.

V vmesnem obdobju francoske vladavine so se bibliotekarji hitro menjavali in čeprav so bili seznanjeni z novimi predpisi, po katerih naj bi se knjižnica uredila, posamezniki niso imeli dovolj časa, da bi naredili kaj koristnega. Nasprotno, nered je zaradi zapovedi francoskih oblasti le še naraščal. Za Wildejevega naslednika so kot začasnega knjižničarja nastavili Michaela Lieba, profesorja zgodovine na ljubljanski fakulteti. Na tem položaju je ostal od januarja do 31. oktobra 1810 in iz dokumentacije je razvidno, da je za upravljanje knjižnice prejel 191 goldinarjev in 56 kron.

Nova oblast je Pavška potrdila s plačo 500 frankov.

5. junija 1810 je Lieb generalnemu inšpektorju za javni pouk podal poročilo o stanju knjižnice in navedel ukrepe za izboljšanje. Inšpektor je pri svojem prvem obisku sam opazil, da je v knjižnici veliko zastarelih, popolnoma odvečnih del, ki so verjetno že takoj po izidu zapadla v pozabo in ker so jemala prostor boljšim delom, jih je bilo treba izločiti in prodati. Vsak knjižničar bi potreboval več let, da bi spoznal notranjo organizacijo postavitve, saj knjige niso imele signatur in je le-ta manjkala tudi v katalogu. Knjige z enako tematiko so bile zaradi pomanjkanja prostora spravljene v različnih sobah, vendar pa to ni bila posledica zanemarjanja s strani avstrijskih oblasti, ampak kratkega obdobja, ki je preteklo od ustanovitve knjižnice in tudi politični dogodki so obrnili pozornost oblasti v drugo smer.

Po odloku maršala Marmonta 30. junija 1810 naj bi od vsakega dela, ki so ga natisnili v Ilirskih provincah, po en primerek poslali javni knjižnici v Ljubljani.

21 *Študijska knjižnica hrani seznam knjig iz Wildejeve zapuščine, ki so bile 22. aprila 1829 na Dunaju prodane na javni dražbi.*

29. oktobra 1810 je generalni guverner imenoval grofa Hieronymusa Agapita, ki je prišel iz Trsta, za profesorja govornišтва in obče zgodovine na Écoles centrales v Ljubljani ter za knjižničarja z dodatkom 500 frankov k profesorski plači. Glede na odlok iz 16. novembra 1810 je maršal za nakup knjig in druge izdatke knjižnice odobril 1000 frankov letno, toda iz dokumentov ni razvidno, da bi bili v ta namen tudi nakazani. Nasprotno, Agapito je v poročilu 9. januarja 1811 zapisal: »Knjižnica trpi pomanjkanje najnujnejših pisarniških potrebščin; nujno je potrebno, da se končno nakaže že odobrena letna dotacija v višini 1000 frankov.« Kljub dopisu Agapito do 20. maja 1811 ni prejel še ničesar od odobrene dotacije, zato je bilo potrebno opustiti veliko časopisnih naslovov, ki so posledično ostali nepopolni.

4. julija 1811 je Benincasa, generalni direktor cenzure in inšpektor za javne knjižnice Ilirskih provinc, svaril pred izdatki za knjižnico, ker notranji minister za ta namen ni odobril nobenega kredita; 1. julija 1813 je generalni inšpektor zahteval 192,99 frankov, da se plačajo knjige, ki so jih kupili leta 1810. Tudi z izplačilom plač knjižničnih uradnikov je bilo slabo; v poročilu 20. maja 1811 namreč Agapito omenja, da mu dolgujejo plačo od februarja 1811 in prav tako Pavšku za september in oktober 1810 ter za februar, marec in april 1811.

3. novembra 1811 je Agapito v poročilu zapisal: »Knjižnica ima približno 13.000 do 14.000 zvezkov, vendar zelo neurejenih; številne dvojnice velja uporabiti za zasnovo knjižnice, ki naj bi jo ustanovili v Zadru.« Z odlokom 3. novembra 1810 je namreč maršal Benincasa pooblastil, naj začne s pripravami na ustanovitev knjižnice v Zadru ter potrdil njegov načrt, da iz ljubljanske knjižnice izločijo dvojnice in ponatise enake ali manjše vrednosti od prejšnjih izdaj ter jih postavijo ločeno za tamkajšnjo knjižnico. Benincasa je tako tudi ravnal, o čemer priča njegovo poročilo o knjižničnih opravilih maršalu 29. januarja 1811:

- 1) dokončal je izvleček iz velikega kataloga ter popisal dvojnice in ponatise kot osnovo za ustanovitev knjižnice v Zadru, in sicer približno 400 zvezkov, večinoma klasikov, ki predstavljajo osnovo vsake knjižnice. Odbrali so jih, ne da bi to spremembo označili v katalogu;
- 2) popisal je inkunabule, od katerih bi lahko najdragocenejše kose, glede na maršalov dopis 23. januarja 1811, oddali knjižnici v Parizu, druge pa zamenjali;
- 3) popisal je bibliografske znamenitosti in rokopise, za katere je presodil, da so vredni, da jih pošljejo v Pariz.

Glede na to, da zaradi cesarskega odloka 15. aprila 1811 Zadar ni dobil École centrale in zato tudi knjižnice ne, so knjige vrnili v ljubljansko knjižnico in jih tam shranili ločeno; nered v knjižnici se je zato samo še povečal.

V maju 1811 je Agapito knjižnici podaril 28 del v 37 zvezkih, med njimi jih je pet napisal sam, in priporočil, naj ob glavnem vhodu namestijo tablo z obvestilom,

da se v zgradbi nahaja javna knjižnica, vendar zaman. Po njegovi oceni se je v knjižnici nahajalo od 16.000 do 17.000 zvezkov v dvojnih vrstah, zato je priporočal, da se prostorska stiska ublaži z izločitvijo znatnega števila knjig brez vrednosti in da se del knjig postavi na sredino prostora v dvojne omare, ki bi bile na travrzah.

Od oktobra 1811 je dela knjižničarja opravljal Matija Kalister, profesor matematike in prirodopisa na ljubljanski gimnaziji, in sicer samo kot knjižnični pomočnik z letnim plačilom 500 frankov. Iz obvestila generalnega sekretarja generalnemu inšpektorju 20. aprila 1812 so razvidne naslednje postavke v proračunu mesta Ljubljane za leto 1812: »500 frankov, namenjenih za knjižničarja, 400 frankov za knjižničnega pomočnika in 800 frankov za nakup in hranjenje knjig pokrije občinska blagajna iz občinskih prihodkov.«

Januarja 1813 je Bertrand za Agapitovega naslednika v vlogi bibliotekarja imenoval duhovitega novelista in učenjaka Charlesa Nodiera (1780-1844) iz Besançon, ki je bil hkrati zadolžen tudi za izdajanje takratnega ljubljanskega časopisa »Télégraphie officiel«. Nodier je ostal do avgusta 1813, takoj po ponovni avstrijski okupaciji v avgustu 1813 pa so upravljanje knjižnice začasno zaupali Kalistru ob plačilu 500 frankov, ki jih je pokrila občinska blagajna. Na nekem računu v znesku 48 frankov in 78 centov, ki ga je 28. decembra 1813 izstavil urar za popravilo, je bila prvič omenjena ura z nihalom, ki je poleg sekund, minut in ur kazala tudi datum. Ob tej priložnosti so jo na novo vgradili v obstoječo omarico. Od kod je prišla v knjižnico, ni bilo mogoče ugotoviti.

18. novembra 1814 je magistrat prejel naročilo, naj iz mestne blagajne knjižničarju izplača 58 goldinarjev, to je 150 frankov za avgust, september in oktober 1814, ki so jih še dolžni izplačati, in plačo bibliotekarja v znesku 48 goldinarjev in 20 kron.

V skladu z odlokom študijske dvorne komisije 8. oktobra 1814, št. 1913, je bilo potrebno v letna poročila o stanju med drugim vključiti podatke o povprečnem številu bralcev in zvrsteh knjig, ki so bile najbolj iskane.

7. decembra 1814 je Kalister poročal, da francoske oblasti niso odpeljale nobenih knjig oziroma umetniških del.

Od 1. novembra 1814 so letno dotacijo v višini 500 goldinarjev ponovno nakažovali iz študijskega fonda, kajti odredba dvorne komisije za centralno organiziranje 2. maja 1815 (gubernijska odredba 30. junija 1815, št. 6820) se je glasila: »Njegovo Veličanstvo je blagovolilo dovoliti, da se letno dotacijo za licejsko knjižnico v Ljubljani, ki je bila leta 1809 povišana na 500 goldinarjev, obdrži na račun študijskega fonda.«

V skladu z odlokom študijske dvorne komisije 26. decembra 1815, št. 20.415 (odredba gubernija 12. januarja 1816), je Njegovo Veličanstvo za licejsko knjižnico v Ljubljani odobrilo bibliotekarja, ki se bo svoji službi v celoti posvečal in blagovolilo določiti njegovo letno plačo v znesku 800 goldinarjev.

Z najvišjo odločitvijo 26. avgusta 1816 (gubernijska odredba 24. septembra 1816, št. 10.656/114) je bil Kalister dokončno imenovan za bibliotekarja z brezplačnim stanovanjem v licejski zgradbi. Knjižnico so med jesenskimi prazniki leta 1816 še enkrat povečali, da bi odpravili še vedno prisotno prostorsko stisko, vendar ne da bi bili pri tem nabavili potrebne omare za hranjenje knjig. Kalister je do leta 1819 knjižnične posle opravljal sam, toda ker številnim bralcem že dolgo ni mogel v zadostni meri ustreči, je svetni duhovnik plemeniti Andrioli vložil prošnjo za podelitev skriptorskega mesta. Ko je potem Kalister v vlogi 13. decembra 1817 v zvezi s to prošnjo omenil, da za vsa opravila poskrbi sam in ne prosi za skriptorja, ampak za odobritev knjižničnega sluge, večšega branja in pisanja, so ga iz dvorne pisarne 24. januarja 1818 (št. 1519) opomnili: »Za namestitev sluge ni nobenih zadržkov, vendar pa bibliotekar brez skriptorja dela ne more dobro opravljati.« Na tej osnovi so z dvornim odlokom 11. avgusta 1818 (odlok študijske dvorne komisije 18. avgusta 1818) odobrili nastavitev skriptorja v licejski knjižnici v Ljubljani s plačo v višini 400 goldinarjev letno in letnim dodatkom za delovno uniformo v višini 20 goldinarjev. V nadaljevanju je bilo ukazano, da se skriptorsko mesto zasede s pomočjo razpisa, rektorat pa naj bi ob soglasju bibliotekarja pripravil skupen predlog.

Ko je potem na osnovi najvišje odločitve 23. junija 1819 (odlok študijske dvorne komisije 14. julija 1819, odredba gubernija 6. avgusta 1819) za skriptorja imenovani Franz Debelak še pred nastopom svoje službe odstopil, je Kalister znova predlagal, naj tega mesta ne bi zasedli, dokler je sam še pri močeh. Zato pa popolnoma nesebično prosi, da bi sobe s knjigami, ki se nahajajo poleg velike knjižne dvorane, zaradi varnosti pred ognjem obokali in pred kratkim razširjeni prostor knjižnice opremili s knjižnimi omarami. Njegovi predlogi niso bili sprejeti; nasprotno, v skladu z visoko odredbo 27. avgusta 1819 je mesto sluge zasedel Josef Oblak iz Glinice, v skladu z Najvišjo odločitvijo 12. novembra 1820 pa skriptorsko mesto Luka Martinak iz Šenčurja. Knjižnični sluga Oblak je prejemal plačo od 7. septembra 1819 do 30. septembra 1822.

23. februarja 1820 je Alfons, grof Porzia, knjižnici podaril čudovito delo »*Omaggio delle Provincie Venete alla Maestrà di Carolina Augusta, 1818*«. Kot razkošna dela velja omeniti še naslednje cesarske darove: Ferrario G. *Il costume antico e moderno etc.*, Milano, 1817/34, v 21 zvezkih folio formata; *Storia della scultura dal suo risorgimento etc.*, Venezia, 1813/16, v treh delih; *Pinacoteca del palazzo reale ... di Milano etc.*, Milano, 1812/33, trije zvezki; *Chiese principali d'Europa etc.*, Milano, 1824; *La fabbriche più cospicue di Venezia misurate etc.*, Venezia, 1815/20 in Pohl. J. E., *Plantarum Brasiliae icones etc.*, Vindobonae, 1827/31, v dveh delih.

31. maja 1820 je gubernij zahteval, da je treba v bodoče vsako leto do 15. novembra predložiti knjižnično poročilo, in sicer mora knjižničar v skladu z gubernijsko odredbo z dne 28. julija 1820 (ker ni podrejen filozofski fakulteti) ter v skladu z odlokom študijske dvorne komisije 10. julija 1820 svoja poročila predložiti neposredno guberniju. Poročilo mora biti v dvojniku, in sicer pripada en izvod študijski dvorni komisiji, drugi pa je za uradno rabo pristojne deželne uprave.

Gubernij je 23. julija 1820 od filozofske študijske direkcije zahteval, da ga obvesti o zadevi v zvezi s knjižnico pokojnega barona Žige Zoisa - umrl je leta 1819 - in o poročilu bibliotekarja, ki naj bi poizvedel, ali bi jim bili Zoisovi dediči sploh pripravljeni prepustiti pokojnikovo knjižnico in za kakšno ceno. Vrednost knjižnice je potrebno strokovno oceniti, pripraviti poročilo o knjigah, ki jih knjižnica že ima in predlog, kako bi bodoče dvojnice lahko uporabili. Na tej osnovi je bil izdelan katalog Zoisove knjižnice, ki je obsegal 4109 zvezkov z večinoma prirodoslovno, kemijsko, rudarsko in botanično vsebino z vrednostjo, ocenjeno na 7263 goldinarjev in 29 kron. Licejska knjižnica je s tega seznama že imela 71 del v 224 zvezkih, katerih popis je Kalister predložil 20. septembra 1820.

V skladu z visoko odredbo 25. aprila 1823, št. 5139 (odlok študijske dvorne komisije 9. aprila 1823, št. 2468), je nato Njegovo Veličanstvo odobrilo nakup knjižne zbirke Žige Zoisa za 7000 goldinarjev iz sredstev študijskega fonda. Skupaj s knjižno zbirko knjig so kupili tudi njegovo zbirko mineralov in jo izročili licejski knjižnici v začasno varstvo; obe zbirki sta bili namreč shranjeni v istih omarah, in sicer spodaj minerali, zgoraj pa knjige. Čeprav so celoto od Karla, enega od nečakov Žige Zoisa, prevzeli že 30. maja 1823, sta morali zbirki začasno še ostati v Zoisovi hiši, kajti dvorana, ki so jo za zbirki predvideli in jo pridobili z razširitvijo prostora knjižnice, še ni bila pripravljena. Zbirki so z omarami vred lahko prenesli v zgradbo licejske knjižnice šele 22. julija 1824, stroške v višini 303 goldinarjev, ki so nastali v zvezi z nastanitvijo Zoisovih zbirk, pa so pokrili tako, da so 150 goldinarjev plačali iz provincialnega fonda ter 153 goldinarjev in 1 krono iz bibliotečne dotacije za leto 1826.

Gubernijska odredba je 30. junija 1826 določila, da se Zoisova zbirka mineralov skupaj z omarami preda deželnemu muzeju, toda ker v ta namen še ni bilo pripravljenega primerne prostora, je zbirka mineralov ostala v prostorih knjižnice do leta 1831. Zoisova knjižnica je naravoslovne stroke licejske knjižnice pomembno obogatila. Potrebno jo je bilo obravnavati kot del licejske knjižnice, jo vključiti v obstoječo vsebinsko razdelitev in katalogizirati. Med Zoisovimi duplikati so direktorji in gimnazijski prefekti v soglasju s Kalistrom 28. junija 1823 izbrali 33 dvojnic, ki so jih lahko pogrešali; licitiranje na dražbi je študijska dvorna komisija odobrila 16. avgusta 1823.

Knjižna zaloga v knjižnici še vedno ni bila opremljene niti z žigom knjižnice niti s signaturo in ker še vedno ni bilo popolnega kataloga, je gubernij 23. julija 1821

Kalistra obvestil, da je študijska dvorna komisija deželno upravo z odlokom opomnila, da je treba knjige na naslovnih straneh opremiti z žigom in da je potrebno pred vsemi drugimi katalogi na vsak način najprej vzpostaviti splošni abecedni katalog. Le-ta mora s takojšnjim popisom novih del, ki od časa do časa v knjižnico prihajajo, izkazovati tekočo evidenco knjižne zaloge. Kaže pa, da se Kalister ni lotil nobene od omenjenih nalog, kajti njegov naslednik se je pritoževal zaradi neopravljenega dela.

Na osnovi Najvišje odločitve 25. junija 1820 (odlok študijske dvorne komisije 8. julija 1821, gubernijska odredba 3. avgusta 1821) je moral bibliotekar odtlej v poročilu navesti tudi tista dela, ki so jih v teku leta posamezni profesorji brali in uporabljali. Z odlokom študijske dvorne komisije 6. januarja 1823, št. 8739, je bila na deželni urad naslovljena zahteva, da v soglasju z bibliotekarjem posreduje mnenje o morebitni potrebi po povečanju letne dotacije; pri tem je bilo med drugim treba upoštevati tudi bralce, ki obiskujejo knjižnico poleg učencev in profesorjev, in prav tako tudi knjige, po katerih običajno povprašujejo. Čeprav je Kalister 31. marca 1823 izrazil željo po povišanju dotacije s 500 na 1000 goldinarjev, je le-ta na osnovi visoke odredbe iz 21. septembra 1826, ki je bila usklajena z Najvišjo odločitvijo 25. julija 1826, ostala pri 500 goldinarjih.

Na osnovi Najvišje odločitve 26. septembra 1814 je bila »Kmetijska družba« ponovno ustanovljena. Njene statute so potrdili šele leta 1820, in ko je ob sklicevanju na najvišjo razsodbo, po kateri je bila upravičena do vrnitve vsega premoženja nekdanje Družbe za kmetijstvo, zaprosila za predajo njene knjižnice, sta tako Kalister 9. februarja 1823 kot pozneje tudi Čop 8. septembra 1833 v zvezi s to prošnjo sestavila poročilo v naslednjem smislu: »Omenjene knjige so dejansko prispele v licejsko knjižnico, toda na kakšen način in pod katerim naslovom – o tem knjižnični spisi ne povedo ničesar. Gotovo pa je, da teh knjig nikoli niso obravnavali kot kakšen depozit, ampak vseskozi kot lastnino knjižnice; pri oblikovanju fonda so jih priključili ostali knjižni zalogi, jih v sklopu celote obdelali in postavili. Sploh pa ni dokazano, da knjige prej obstoječe Družbe za kmetijstvo niso bile nabavljene iz državnih sredstev, ampak iz prispevkov njenih članov, kakor se je izrazil odbor Kmetijske družbe. Isti odbor namreč ne taji, da je prejšnja družba večinsko podpora, ki je bila za njeno eksistenco bistvena, prejemale iz javnega fonda, ta znesek pa je v vsakem primeru močno presegal vrednost knjig, ki se sedaj postavljajo pod vprašaj.«

Zaradi tega poročila je bila omenjena vloga z gubernijsko odredbo 11. septembra 1834 zavrnjena.

Pri obravnavi knjižničnega obračuna za leto 1822 je Kalister s 30. marcem 1823 prejel naslednja navodila: »Cilj javne knjižnice pri njenem omejenem obsegu ni, da bi postala antikvarna zbirka za to ali ono zvrst literature. Zato ni nujno, da npr. od del starih klasikov zbira vse različne izdaje itd. Glavni cilj javne knjižnice je

vedno, da profesorjem daje pripomočke za uspešen pouk in prispeva k napredku na področju znanosti. Zato je prej tiste knjige, ki jih je bilo potrebno vsako leto nabaviti, izbiral študijski konses, sedaj pa bi morali pri izbiri tovrstnih knjig sodelovati direktorji v soglasju s profesorji.« Kalister naj zato vsako leto predlog nabave knjig predloži trem tukajšnjim študijskim direktorjem, ki ga bodo pregledali in v soglasju s profesorji priložili morebitne dodatne želje. V primeru, da se knjižničar z direktorji ne bi mogel sporazumeti, naj stališča posreduje deželnemu uradu.

Z gubernijsko odredbo 16. avgusta 1823 je bil za knjižničnega slugo imenovan Jurij Kosmač²². Zapisregel je 26. avgusta 1823 in od tega dne dalje prejemal letno plačo v višini 200 goldinarjev. Skriptor Martinak je 1. novembra 1823 kot učitelj humanistike odšel v Koper, zato je bil z odlokom študijske dvorne komisije za skriptorja imenovan Miha Kastelic²³, ki je od 24. novembra 1823 služil kot uradni praktikant pri c. kr. ilirski upravi državnih posestev.

Po poročilu Kalistrovega naslednika Čopa je Kalister, deloma zaradi tega, da bi pripomogel k odpravi prostorske stiske, deloma pa zato, da bi knjižnica ob pričakovanem obisku cesarja pri njegovi vrnitvi iz Milana dobila boljši videz (do obiska je prišlo 8. avgusta 1825), več tisoč manj lepo vezanih zvezkov in tudi takih, ki se mu niso zdeli pomembni, dal vzeti iz omar in jih zmetati na kup v majhnem prostoru v pritličju šolske zgradbe. Pri tem izločenih del ni posebej označil, prav tako ni njihove izločitve zaznamoval v katalogu.

Kalistru je bila na osnovi gubernijske odločitve 15. septembra 1825 posredovana splošna »Bibliotečna instrukcija« iz 23. julija 1825. V skladu z 91. členom tega navodila je bil uveden dnevnik bralcev, v katerega so vpisovali ime bralca, njegov stan ter naslove in število zadolženih knjig. Vodenje dnevnika bralcev je bilo zamudno, kar je sicer nekoliko omilil ministrski odlok iz 13. marca 1835. V skladu z njim je v prihodnje zadoščalo upoštevanje odloka študijske dvorne komisije 7. oktobra 1814, št. 1913, dokler ni bilo z ministrskim odlokom 13. februarja 1863, št. 1016, vodenje dnevnika bralcev v celoti ukinjeno.

Po Kalistrovem zadnjem letnem poročilu za leto 1827 je znašala knjižna zaloga 20.135 zvezkov, ta številka pa glede na nepopolno stanje obstoječih katalogov in knjižnice nasploh nikakor ni mogla biti zanesljiva. Približno leto dni po izidu »Bibliotečne instrukcije« je Kalister tako težko zbolel, da ni mogel začeti z organiziranjem knjižnice po njenih navodilih. Umrli je 9. novembra 1828.

22 Rojen v Danah pri Ložu 14. aprila 1799.

23 Rojen 1. septembra 1796 v Gorenji vasi pri Stični; končal je filozofske študije in tečaj za pravne in politične študije ter kasneje urejal znamenito pesniško zbirko »Krajnska zhbeliza«.

Dodatek z letom 1800 zaključenega znanstvenega kataloga so pod Kalistrovo bibliotečno upravo vodili do leta 1820, vendar tako, da nekatera manj pomembna dela vanj sploh niso bila vpisana, še zlasti pa skoraj nikoli niso bili zabeleženi obstoječi duplikati, triplikati itd. Dela, ki so jih nabavili po letu 1820, v ta katalog sploh niso bila vnešena. Sistem, po katerem so bile knjige prvotno postavljene in je skoraj v celoti ustrezal oznakam v glavnem katalogu, je bil večkrat porušen; najprej pod francosko oblastjo (kot je bilo že omenjeno) v zvezi s knjižnico, ki naj bi jo ustanovili v Zadru. Kasneje so del knjižničnih prostorov zaradi gradbenih posegov bistveno spremenili in v različnih sobah so morali v letih 1823, 1824 in 1826 obnoviti stropne grede. Vsakokratna izpraznitev knjižne dvorane in ponovna postavitev omar in knjig zaradi manjkajočih lokalnih oznak gotovo ni prispevala k redu. Potem je prispela še Zoisova zbirka, katere večji del je bil sicer postavljen v posebni dvorani, vendar pa je bilo veliko del porazdeljenih med znanstvene stroke matične knjižnice, ne da bi jih vpisali v katalog ali pa zaznamovali v katalogu Zoisove zbirke. Leta 1825 je v zvezi s cesarjevim obiskom prišlo še do omenjenega izločanja manj uglednih knjig, kar je nered privedlo do popolnosti. V takšnem brezupnem stanju je knjižnico prevzel Matija Čop.

Za dvoje poročil o licejski knjižnici pod vodstvom Kalistra, ki sta obe prevzeti iz spodaj navedenih del in ju želim navesti, se moram zahvaliti posebni prijaznosti najbolj znanega ljubljanskega pisatelja P. v. Radicsa. Prvo je iz leta 1821 in se glasi: »Bolj zanimiva je bila za nas knjižnica, ki je zaupana dobrodušnemu Matiji Kalistru, ki nas je po njej vodil s posebno prijaznostjo. Vsako dopoldne in popoldne odprta knjižnica sestoji iz 14.000 zvezkov. V čitalnici so bile ob našem obisku obešene tri velike slike, sestavljene iz sistematično urejenih metuljev in hroščev. Ureditev knjižnice sicer ni bila prav nič smotrna, saj so bili teologi, sveti očetje, cerkveni zgodovinarji, lingvisti itd. pomešani med seboj; vendar pa so vsi popisani v posebni knjigi in jih je lahko najti.«²⁴

Drugo poročilo²⁵ se nanaša na dvajseta leta in pravi: »Ampak na najboljšo podporo bi skoraj pozabil. Za p. Aleksandrom Schraglom (v samostanu St. Paul na Koroškem) je bil moj največji dobrotnik ljubljanski licejski knjižničar, rajni Matija Kalister. Kot študent filozofije in teologije sem v knjižnici takrat, kadar je imel on druge zadolžitve, bralcem izdajal knjige ter jih potem, ko so bralci knjižnico zapuščali, zopet postavljaj nazaj na njihova mesta. Bral sem mu, kadar je želel in on mi je plačal za to toliko, kolikor bi mi prinesle najboljše inštrukcije. Pri tem sem si pridobil toliko izobrazbe, da bi si je nikjer ne mogel več. Kadar sva brala, mi je pojasnjeval, kjer je bilo potrebno, ne samo izraze, ampak tudi

24 Jäck, Heinrich Joachim, Joseph Heller. *Reise nach Wien, Triest, Venedig, Verona und Innsbruck: unternommen im Sommer end Herbste 1821. Weimar, 1922-1924, II. Teil, str. 42.*

25 Smolnikar, Andrej Bernard. *Denkwürdige Ereignisse im Leben des Andreas Bernardus Smolnikar. Boston, 1838-1840, str. 21. Smolnikar je deset let poučeval novi testament na liceju v Celovcu, nato pa je bil dušni pastir nemške katoliške skupnosti v Bostonu.*

vsebinsko in tudi na sprehodih je iskal priložnosti, da bi me izobraževal. Pogosto mi je v svarilo in poduk zaupal skrivnosti, ki jih razumen oče samo svojemu, v kreposti preizkušenemu sinu lahko zaupa; vedel je namreč, da jih je položil v zanesljivo zakladnico. V nebesih mu je gotovo v veliko veselje, da se jaz na zemlji bojujem zoper moč teme.«

Organizacija knjižnice v skladu z Instrukcijo v času Čopa, Likawetza in Kastelica (1828–1865)

Z gubernijskim odlokom 15. novembra 1828, št. 25.401, je bil za nadomestnega bibliotekarja s 400 goldinarji nadomestila plače imenovan učitelj humanistike na ljubljanski gimnaziji Matija Čop²⁶. Novo službo je nastopil 24. novembra 1828. Rektorat liceja je zaradi gubernijske odredbe 15. novembra 1828, št. 25.401, ukazal revizijo knjižnice, in sicer z namenom, da bi zaradi morebitnih napak lahko vložili zahtevek za nadomestilo iz premoženja umrlega bibliotekarja. Čop je hitro prišel do spoznanja, da revizije zaradi takratnega stanja knjižnice, odsotnosti lokalnega, osnovnega ali kakršnegakoli drugega abecednega kataloga in lokalnih oznak ne bi bilo mogoče izvesti oziroma bi zanjo potrebovali več časa kot za nov popis knjižnice; v primeru novega popisa bi se namreč morebitne napake ob primerjavi novih prepisov naslovnih strani z obstoječimi katalogi tako in tako pokazale same po sebi. V primeru revizije pa bi bilo treba posamezne zvezke iskati ure in ure, čeprav bi se morda nahajali med postavljenimi, kar pa, kot je bilo že omenjeno, za znaten del fonda ni veljalo. Tudi morebitnega knjižnega primanjkljaja ne bi mogli ugotoviti vse do takrat, dokler ne bi bil dokončan nov popis celotne knjižne zaloge. Zaradi morebitnih zahtevkov licejske knjižnice do Kalistrove zapuščine bi bilo smotno od njegovih dedičev sprejeti ponujeno poravnalno vsoto v višini 200 goldinarjev, kar je bilo tudi dovoljeno z odlokom študijske dvorne komisije 17. avgusta 1831. Iz teh 200 goldinarjev naj bi najprej pokrili stroške za ureditev knjižnice v skladu z Instrukcijo, ki jih je očitno povzročilo Kalistrovo zamujanje ali zanemarjanje v preteklosti. Ker Kalister po Čopovem mnenju zaradi boleznih največ eno leto ni mogel uspešno urejati knjižnice, naj bi bil zahtevek za povračilo omejen na to obdobje. Z ostankom sredstev naj bi knjižnici nadomestili morebitni knjižni primanjkljaj, za katerega je bil Kalister odgovoren, preostanek pa vrnilo dedičem. Kalistru ob nastopu službe knjižnica prav tako ni bila predana v likvidnem stanju in tudi sicer v njej še nikoli ni bila

26 Rojen 26. januarja 1797 v Žirovnici na Gorenjskem, v letih od 1810 do 1816 je obiskoval gimnazijo in licej v Ljubljani, dokončal 3. letnik filozofije na Dunaju, bil leta 1820 učitelj humanistike na Reki, leta 1822 v Lvovu, kjer je od 30. avgusta 1825 do 15. septembra 1827 poučeval na univerzi; 23. julija 1827 je postal učitelj humanistike na ljubljanski gimnaziji. Bil je velik poznavalec književnosti kot tudi odličen lingvist.

opravljena revizija, zato je bil po Čopovem mnenju lahko odgovoren samo za tista dela, ki so bila pridobljena pod njegovo upravo in za tista, katerih obstoj je bilo v njegovem obdobju še mogoče dokazati. Čop je bil zato prepričan, da je potrebno najprej opraviti revizijo knjig, ki so bile nabavljene po letu 1801 in so zabeležene v dodatnem katalogu, nato pa katalog dopolniti s pomočjo posameznih seznamov del, nabavljenih po letu 1820. Tista dela pa, ki ne bi bila zabeležena niti v katalogu niti v njegovem dodatku in tudi ne v letnih seznamih, bi bilo treba vnesti pri reviziji sami.

V nadaljevanju je dal Čop knjige, ki so bile v pritličju naložene na kup, prenesti v knjižno dvorano, ki se je nahajala v drugem nadstropju. Tam so jih očistili, vendar so jih morali začasno položiti na tla pred omare, v katere so spadale, saj bi njihovo urejanje in postavitve zaradi pomanjkanja miz v knjižni dvorani zahtevalo preveč časa. Tudi sicer je obstajala bojazen, da bi zaradi tega v omarah nastala prevelika zmešnjava, ker je v njih primanjkovalo prostora. Potem, ko so na zahtevo rektorata nabavili mizo in več novih polic za omare, so knjige v letu 1829 zložili v ustrezne omare, kolikor je bilo zaradi pomanjkanja prostora to sploh mogoče.

Po gubernijskem odloku iz 21. septembra 1829, ki je bil v skladu z odlokom študijske dvorne komisije 12. avgusta 1826, knjižnična dotacija ni bila namenjena samo za nabavo knjig in njihovo vezavo, ampak tudi za pokrivanje tekočih pisarniških stroškov in stroškov čiščenja, iz česar pa so bili izvzeti stroški drv za kurjavo, izdatki za gradbena popravila in popravila opreme ter izredni stroški za morebitno pripravo novih katalogov. Za pokritje tovrstnih stroškov je bilo potrebno vložiti dodaten zahtevek. V skladu z gubernijsko odredbo 24. septembra 1829 je bilo iz dotacije za leto 1829 nabavljeno sledeče: 1 pisalna miza, 2 veliki odlagalni mizi, 1 umivalna omarica z umivalnikom, 87 knjižnih polic, 10 pisal in 4 bralni pulti, skupno v vrednosti 70 goldinarjev in 81 kron.

Z gubernijskim odlokom 17. avgusta 1830, št. 15.120, je bil v skladu z odločbo študijske dvorne komisije 15. junija 1830, št. 3085 in z Najvišjo odločitvijo 8. junija 1830 Čop imenovan za stalnega bibliotekarja ter zaprišežen 23. septembra 1830. Do formalne predaje knjižnice ni prišlo. Njegovo imenovanje je pospešil predvsem Fr. Hladnik, takrat prefekt ljubljanske gimnazije, s svojim poročilom 9. februarja 1829, v katerem je Čopa priporočil. V poročilu pravi: »Čop zagotavlja, da podrobno pozna vse pomembne knjižnice v monarhiji, njihovo ureditev in upravljanje ter razume knjige, napisane v večini slovanskih dialektov ter v portugalskem in provansalskem jeziku. Razen uradnega jezika govori in piše v kranjskem, poljskem, italijanskem, francoskem, angleškem in tudi v španskem jeziku; razpolaga s širokim znanjem o literaturi izobraženih narodov; pozna vsa pomembna literarnozgodovinska dela, ureditev pomembnejših knjižnic avstrijske cesarske države, še zlasti pa tukajšnjo licejsko knjižnico; izkazuje gorečo ljubezen do bibliografske stroke in se pri svojem preverjenem moralnem značaju

zdi primeren mož za naporno delo, ki ga zahteva ureditev knjižnice v skladu z najnovejšo Bibliotečno instrukcijo.«²⁷

V skladu z gubernijsko odredbo 12. marca 1831 je bil del velike dvorane, ki se je dotlej uporabljala kot skladišče za knjige, namenjen deželnemu muzeju in ga je bilo treba zato takoj izprazniti. Kot shrambo za izločene knjige so odslej uporabljali hodnik v drugem nadstropju, deloma pa so bile knjige tudi naložene po tleh v zadnji sobi knjižnice ali pa brez reda nakopičene na vrhu omar. O tem, kako zelo si je Čop prizadeval skrbeti za interese knjižnice, najbolje priča njegov načrt reform. 9. julija 1830 je namreč od gubernija prejel zahtevo, da v roku šestih tednov pripravi obsežno poročilo o tem, kako, v kolikšnem času in s kakšnimi stroški bi se knjižnico dalo preurediti v skladu z Instrukcijo in kolikšen del s tem povezanih stroškov bi bilo mogoče pokriti iz vsote 200 goldinarjev, ki so jih Kalistrovi dediči knjižnici izplačali kot poravnavo za morebitne zahtevke s strani knjižnice.

20. marca 1831 je Čop predložil svoj osnutek predloga za reformo knjižnice. Po kratkem orisu obstoječega stanja knjižnice je nadaljeval: »Iz tega prikaza že sama po sebi izhaja potreba po njeni popolni prenovi; tu je treba narediti še vse. Ne obstaja niti en sam prepis naslovne strani, knjige so brez lokalnih signatur ali sploh kakršnih koli števil, prav tako brez žiga knjižnice; omare so brez oznak ali števil. Začeti je torej treba z novim popisom celotne knjižne zaloge, kar pomeni, z nastavitvijo osnovnega kataloga, z izdelavo prepisov naslovnih strani, pri čemer se bodo istočasno knjige postavile po smotrnem znanstvenem sistemu. Po popolnoma zaključenem popisu in potem, ko bodo duplikati in docela neuporabne knjige izločene in popisane, bi bilo treba uvesti predpisano lokalno signaturo in štampljko knjižnice. Ker pa so knjige zaradi pomanjkanja prostora preveč stisnjene in nakopičene ena čez drugo celo v knjižnih omarah za vrstami postavljenih knjig in niso vedno uvrščene k strokam, h katerim spadajo, je nujno potrebno povečati število knjižnih omar. Nazadnje je potrebno vzpostaviti znanstveni katalog.«

Čop je izdelal navodila za oblikovanje kataložnih listkov v svojem delovnem okolju. Izrazil je pripravljenost, da lastnoročno pripravi prepise naslovnih strani, da bi ob tej priložnosti knjižnico spoznal in bil popolnoma prepričan o natančnosti popisa. Pri tem se je hotel v glavnem zgledovati, posebno glede določitve značnice, po osnovah, ki jih je v svojem delu »Lehrbuch der Bibliothekswissenschaft« postavil M. Schrettinger. Pri tem pa npr. ne bi (tako kot Schrettinger) vseh avtorjev, ki se pišejo Maier, Majer, Mayer, Meier, Meir, Meyer itd. prevedel nazaj na Maier, niti ne bi naslova »Was ist besser, Krieg oder Frieden?« uvrstil pod »besser«. In npr. dela J. le Bond d'Alamberta ne bi uvrstil pod D'Alambert, am-

27 Levec, Fran. *Odlični pesniki in pisatelji slovenski. III. Matija Čop. Zvon, 1879, str. 102.*

pak po Ebertu pod Alembert oziroma bi se nasploh pri vseh delih, ki jih v svojem bibliografskem leksikonu opisuje Ebert, ravnal po njem. V nadaljevanju je Čop nasprotoval številnim dodatnim podatkom, kot so število strani, predhodna dela, indeksi itd., ki jih je zahtevala Bibliotečna instrukcija, ker brez potrebe zavlačujejo izdelavo prepisov naslovnih strani.

Čprav je bilo v letnem poročilu za leto 1830 na osnovi prejšnjih letnih poročil ter podatkov iz katalogov – njihova nepopolnost je bila že omenjena – navedeno le 20.464 zvezkov, je bil Čop prepričan, da bo potrebno popisati najmanj 13.000 del v 25.000 zvezkih, k čemur je potrebno dodati še 1000 kazalk. Računal je, da bo za postavitev in popis potrebno najmanj tri leta. Za izdelavo prepisov naslovnih strani naj bi bilo potrebno osem rizem papirja (za 192 goldinarjev), formularje za kopije naslovnih strani pa naj bi rastriral tiskar (za 8 goldinarjev).

V skladu z gubernijsko odredbo 2. aprila 1831 je Njegovo Veličanstvo dovolilo predajo Zoisove zbirke mineralov z omarami vred deželnemu muzeju. Potem, ko je bila 9. avgusta 1831 predaja izvršena, Zoisove zbirke ni bilo več mogoče ustrezno postaviti, saj je manjkalo 20 omar; omenjeni nered se je zato samo še povečal. V skladu z gubernijsko odredbo 17. marca 1832, št. 5215, je bil na osnovi odloka študijske dvorne komisije 25. februarja 1832 končno odobren nakup 19 omar za 255 goldinarjev. Stroške naj bi v dveh letnih obrokih pokrili iz dotacije, saj je bilo pričakovati, da si bo knjižnica ta izdatek povrnila s prodajo dvojnic. Toda – omare so prispele šele v novembru 1832, zato tudi knjig ni bilo mogoče urediti prej.

Z gubernijsko odredbo 3. marca 1832, št. 4699 (odlok študijske dvorne komisije 14. februarja 1832, št. 563), je bil Čopov načrt preureditve »v preteklosti popolnoma zanemarjene« knjižnice odobren. Obenem pa je bilo vendarle priporočeno, da je potrebno, razen če je zaradi stanja knjižnice mnenje knjižničarja nujno potrebno upoštevati, najprej spisati osnovni katalog, knjige postaviti ter nato v osnovni katalog vnesti lokalno signaturo, takoj ko bo kak manjši del dokončno postavljen. Odobreno je bilo tudi Čopovo mnenje v zvezi z zbiranjem dodatnih podatkov.

V svojem prvem poročilu o napredku pri urejanju knjižnice je Čop 31. oktobra 1833 povedal: »Enega od glavnih opravil - novo sistematsko postavitev celotne knjižne zaloge - sem pravkar dokončal. Tega težavnega in zamudnega dela pa ni bilo treba opraviti samo zaradi prejšnje nesmotrne postavitve knjig in zaradi nereda, ki je vladal v omarah in se ga zaradi pomanjkanja prostora ni dalo odpraviti. Treba se ga je bilo lotiti tudi zato, ker se je knjižnični prostor povečal za veliko dvorano, v kateri se je nahajala zbirka mineralij, le-ta pa je bila predana muzeju.

Posledica prostorske razširitve je bila prestavitev večjega dela knjižne zaloge. Ker pa so nove knjižne omare, namenjene za to dvorano, prispele šele v novem-

bru 1832, se je v vmesnem času neprekinjeno delalo na vzpostavitvi osnovnega kataloga. Popisanih je bilo nekaj oddelkov knjižnice, ki so bili nekoliko bolje urejeni, namreč bibliografija in literarna zgodovina, matematika in fizika. Potem je bilo kar naenkrat treba izprazniti sobo v pritličju šolske stavbe, v kateri je ležalo znatno število dvojnic in drugih del, ki so bila, kot je bilo videti, izločena večinoma že pri prvem urejanju knjižnice v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja z namenom, da se oddajo in niso bila nikjer popisana. Drugega prostora ni bilo, zato smo jih, potem ko smo jih očistili desetletnega prahu in trohnobe, začasno namestiti v nove, še prazne knjižne omare. Ustrezno smo jih popisali in sicer je bilo za te knjige narejenih skoraj 2000 prepisov naslovnih strani. Med njimi se je nahajalo nekaj redkih inkunabul in veliko drugih dragocenih, večinoma starejših del. Knjige smo potem prenesli na hodnik pred knjižnico – del hodnika je bil v ta namen pregrajen z opažem – tam pa smo jih postavili deloma v stare omare, deloma pa na podložene deske. Še uporabne smo nato postopoma priključevali ustreznim strokam, druge pa ostalim dvojnicam.

Potem, ko so bile te knjige pospravljene iz na novo urejene dvorane, se je začela nova sistematična postavitev, v katero je bila vključena tudi Zoisova zbirka. Celotna zaloga je sedaj postavljena v štirih sobah s sedemdesetimi omarami; inkunabule so bile uvrščene k ustreznim strokam. V nekaterih omarah smo izbrali zgolj abecedno ureditev, tako da se pri vsakem formatu abeceda začne znova, saj abecedna ureditev pri iskanju zagotavlja prednosti, ki presegajo koristi, kot jih prinaša stroga sistematizacija pri postavitvi knjig. Z novo, na splošno sistematsko, v posameznih primerih pa večinoma abecedno postavitvijo knjig je uporaba knjižnice bistveno olajšana. Sedaj bomo nadaljevali s sestavljanjem osnovnega kataloga.«

Po podatkih iz letnega poročila za leto 1834 je Čop razen ekonomije in tehnologije lastnoročno popisal vsaj še razdelek stare in novejše klasične literature. Da bi delo pospešil, je nameraval v prihodnje obdelavo nekaterih strok dodeliti skriptorju. Konec leta 1834 je Čop na osnovi nezanesljivih podatkov iz prejšnjih letnih poročil kot skupno število zvezkov navedel številko 21.128. S postavke obveznega izvoda, ki ga je revizijski urad za več let opustil, leta 1834 pa ponovno uvedel, je prispelo 27 zvezkov v 4 snopičih.

Še preden je Čop lahko začete reforme dokončal, ga je prehitela smrt; 7. julija 1835 je namreč Kastelic naznanil, da se je Čop 6. julija 1835 ob 8. uri zvečer utopil v Savi nad Tomačevim, kamor sta se skupaj podala na kopanje.

Čop je bil prvi bibliotekar, ki je svojo pozornost posvetil slovanskim spisom, do katerih je bila knjižnica do takrat precej mačehovska. Njegovo zasebno knjižnico, ki je obsegala okrog 4000 zvezkov v skoraj vseh evropskih jezikih, je kupil Kastelic. Od te celote je študijska knjižnica postopoma pridobila 1291 del, večina ostalega gradiva pa je romala v tujino. Kosmač o Čopu piše: »Kot človek

je bil Čop zaupljiv, naklonjen in zelo prijazen ne samo do odličnikov in izobražencev, ampak v enaki meri tudi do preprostih ljudi. Prav tako ustrezljiv, uslužen in voljan je bil tudi do svojih podrejenih; še zlasti, če ga je kdo povprašal za pojasnilo, poduk ali nasvet, mu je bil naklonjen z dušo in telesom. Z lingvistiko se je ukvarjal v okviru svoje službene dolžnosti in izven nje.«²⁸

Z gubernijskim odlokom 8. avgusta 1835, št. 15.425, je bil za namestnika imenovan Kastelic, ki je v tej vlogi ostal do 14. novembra 1836 in prejemal nadomestilo plače v višini 761 goldinarjev in 40 kron. Pod njegovim začasnim vodstvom je ob pomoči Kosmača novi popis znatno napredoval. Poleg akcesijskega zapisnika, v katerega so vnašali prirast glede na način dotoka: kupljena dela, darovi in obvezni primerki, je uvedel do takrat še manjkajoči seznam »opera continuanda« ter ločil sezname »opera incompleta« in »defecta«, ki so se do leta 1836 vodili skupaj.

Z Najvišjo odločitvijo 16. septembra 1836 (odlok študijske dvorne komisije 27. septembra 1836, št. 5997 in gubernijski odlok 15. oktobra 1836) je bil na lastno prošnjo za bibliotekarja ljubljanske licejske knjižnice z letno plačo 800 goldinarjev, z brezplačnim stanovanjem in s personalnim dodatkom v višini 200 goldinarjev imenovan Jožef Kalasanc Likawetz, piaristični duhovnik in profesor filozofije na graški univerzi. Zapisrego je opravil 14. novembra 1836.

Formalne predaje tudi tokrat ni bilo mogoče opraviti. V skladu z gubernijsko odredbo 25. januarja 1837 naj bi predajo knjižnice Likawetzu izvedli začasno na osnovi poročila o knjigah, nabavljenih v času Čopove in Kastelčeve mandatne dobe; zanje so sezname že obstajali. Z gubernijsko odredbo 9. decembra 1836 je bila dovoljena prodaja nekaterih neuporabnih kosov inventarja biblioteke, iztržek 17 goldinarjev in 42 kron pa se je smel prišteti k dotaciji.

Likawetz je na pobudo Kastelica 15. decembra 1836 zaprosil za izredni dodatek dotaciji v višini 436 goldinarjev in 38 kron, da bi lahko kupili 111 del v 242 zvezkih iz Čopove zapuščine, toda študijska dvorna komisija (gubernijska odredba 24. junija 1837) ga je v odgovoru opomnila, da je po njenem odloku predstojnikom knjižnice prepovedano prekoračevati odmerjene redne dotacije z izrednimi dodatki. Izjemoma je kljub temu mogoče odobriti 200 goldinarjev za nameravani nakup, preostanek nakupne cene pa je potrebno pokriti iz dotacije. Po navedbah glavnega poročila 10. oktobra 1844 je bilo iz Čopove zapuščine pozneje kupljenih še 80 del za 133 goldinarjev in 55 kron.

Kosmačevo prošnjo za povečanje plače na 300 goldinarjev je Likawetz med drugim utemeljeval tudi takole: »Razmerje Kosmača do knjižnice se je od njegove nastavitve popolnoma spremenilo; ob svojem nastopu je namreč prevzel samo

28 Levec, Fran. *Odlični pesniki in pisatelji slovenski. III. Matija Čop. Zvon, 1879, str. 133.*

običajne zadolžitve knjižničnega sluge. Pri naraščajočih obveznostih knjižničnega osebja se uprava knjižnice čuti dolžna, da z namestitvijo novih uradnikov ne bi obremenjevala finančnega fonda, zato Kosmača, ki je zaradi gimnazijskega in filozofskega študija izobražen mož, uporablja tudi pri takih opravilih, ki se praviloma nalagajo skriptorjem in kustosom.« Na osnovi tega je bilo z odlokom študijske dvorne komisije 23. decembra 1837, št. 7964/2326 (gubernijska odredba 13. januarja 1838), določeno, da plača vsakokratnega knjižničnega sluge v Ljubljani v prihodnje znaša 250 goldinarjev letno brez dodatka za službeno uniformo.

Jeseni 1838 sta Kastelic in Kosmač dokončala listkovni katalog tiskanih del, po abecedi urejene prepise naslovnih strani povezala v svežnje in zložila v 78 škatel. Ta katalog so uporabljali samo uradniki. Likawetz je med počitnicami v avgustu in septembru leta 1838 vsa dela, ki so bila v knjižnici postavljena ne glede na format, razvrstil po formatih. Knjige, ki so bile brez reda nagrmadene v zadnji sobi, je razporedil po formatih v na novo nabavljene knjižne omare, razpostavljene po sredini sobe. Z odločbo študijske dvorne komisije 26. maja 1838 (gubernijska odredba 15. junija 1838) je bila za izdelavo abecednega kataloga iz sredstev študijskega fonda za 96 goldinarjev odobrena nabava štirih rizem litografiranega papirja. 18. marca 1840 je bil ta katalog v osmih zvezkih in folio formatu v skupaj 2.876 straneh izdelan, nato pa so ga za 24 goldinarjev dali vežati v polusnje; še vedno je v uporabi in na razpolago bralcem. Za teh osem foliantov je bil leta 1841 nabavljen pisalni pult za 17 goldinarjev, od česar je bilo 15 goldinarjev plačano iz sredstev študijskega fonda in 2 goldinarja iz sredstev dotacije. Pult so uporabljali tako pri iskanju kot pri vnosu novega prirasta v knjižni katalog, kajti brez njega je bilo, kot je poročal Likawetz, iskanje po tem voluminoznem katalogu zelo težavno in zamudno. Tudi vpisovanje prirasta knjig je bilo zelo neudobno in zamudno, in kot uči izkušnja po preselitvi v sedanje premajhne prostore, v katere pulta ni bilo mogoče postaviti, je tudi njegova obraba veliko večja. Število bralcev je od leta 1835 do 1838 naraslo od 8962 na 11.275, zato je čitalnica postala premajhna, kajti sprejela je lahko samo od 26 do 30 bralcev hkrati. Od povprečno 50 bralcev dnevno v letu 1838 so tako nekateri morali stati, ostale pa je bilo potrebno zaradi pomanjkanja prostora odsloviti. Upravičeni prošnji Likawetza po preudarni razširitvi čitalnice je bilo v letu 1839 tudi dejansko ustreženo; čitalnica je pridobila 18 novih sedežev in je odslej lahko sprejela 60 bralcev obenem.

Ostali knjižnični prostori še vedno niso ustrezali utemeljenih zahtevam po postavitvi gradiva, zato je Likawetz v ponovni vlogi zaprosil za potrebne gradbene posege in za nabavo knjižnih omar. Na njegovo pobudo so v sobo najprej predelali del hodnika v drugem nadstropju in prostor opremili z devetimi knjižnimi omarami, ki so jih v znesku 154 goldinarjev in 60 kron pokrili s sredstvi študijskega fonda, in s tremi manjšimi omarami, ki so bile plačane iz sredstev dotacije.

23. avgusta 1838 je c. kr. zbornična prokuratura zahtevala izločitev Barbove zbirke iz licejske knjižnice in Likawetz je soglašal, češ, da ta zbirka predstavlja zasebno last, nalaga samo dolžnosti in odgovornosti za škodo, čiščenje prostora, ki ga zaseda in samih knjig pa ni bilo še nikoli opravljeno, ker ni bilo plačano. Prav tako doslej ni služila javni uporabi. Z njeno izločitvijo bi pridobili na razpolago sobo za postavitev dvojnic in ostalega gradiva, ki je sedaj zaradi pomanjkanja prostora zloženo na tleh.

Z gubernijsko odredbo 27. septembra 1839 je deželni urad končno odločil, da se ta zbirka knjig izloči in Otto Barbo²⁹ jo je prevzel 25. januarja 1839. V sobo, iz katere so pospravili Barbovo knjižnico, so prenesli dvojnice, nekompletna dela, dela, ki se jih ni dalo kompletirati in neuporabno gradivo, da bi ga lahko kasneje popisali za prodajo ali zameno. Ob tej priložnosti so izločili 48 inkunabul, ki so jih morali dati za 88 goldinarjev na novo prevezati na stroške pavšala, ki so ga v višini 200 goldinarjev nakazali Kalistrovi dediči in od katerega je nato ostalo še 112 goldinarjev (gubernijska odredba 27. julija 1839).

Sedaj je bilo mogoče knjižno zalogo postaviti bolj smotrno, z izjemo zadnje sobe, v kateri je bilo še vedno premalo prostora. V letnem poročilu za leto 1840 je omenjeno, da bo te knjige mogoče urediti šele potem, ko bo knjižnica razpolagala s prostorom, ki naj bi ga pridobili s predelavo kapele v drugem nadstropju. Po odobritvi te prošnje so v času od leta 1841 do 1843 molilnico - gimnazijsko kapelo - razdelili in tako pridobljeno sobo, ki je mejila na druge knjižnične prostore, opremili z 22 omarami. Šele ta pridobitev je zaradi Likawetzovih neutrudnih prizadevanj zadostila najnujnejšim prostorskim potrebam knjižnice.

Z odločbo študijske dvorne komisije 11. maja 1840 (gubernijski odlok 29. maja 1840) je bilo za dve rizmi papirja, ki ga je bilo potrebno še opremiti s tiskanimi rubrikami za sistematski katalog, odobreno 36 goldinarjev iz študijskega fonda in nato z gubernijsko odredbo 16. julija 1842 ponovno 43 goldinarjev in 20 kron za sam katalog. Le-ta je bil v devetih zvezkih dokončan v letu 1844, leta 1849 opremljen s preglednicami in nato predan bralcem v uporabo.

Od leta 1840 dalje se je Likawetz skupaj s Kastelicem trudil z uvajanjem lokalne signature, ki je bila obenem vnesena tudi v lokalni katalog in je bila dokončno uvedena leta 1845.

Obenem se je Likawetz lotil kazala lokacij, ki ga je bilo potrebno izdelati zaradi izvedbe hitre revizije v skladu z Instrukcijo, in ga do leta 1849 tudi dokončal. Ta lokalni katalog je upošteval tabelarične preglednice, ki so registrirale postavitev za vsako omaro posebej, in v katerem so bile knjige s svojimi številčnimi oznakami popisane v enakem redu, kot so si v omarah sledile. Likawetz je lastnoročno

29 *Trenutno se nahaja na gradu Rakovnik pri Mokronogu na Kranjskem.*

in v lepi kaligrafski pisavi spisal tudi katalog inkunabul; le-ta je zajemal tiske od leta 1470 do 1536, urejene po letnicah. Od tiskov, datiranih iz obdobja od leta 1470 do leta 1500, jih je popisal 336, od inkunabul brez letnice 10 in 35 takih, kjer kraj izdaje, letnica in tiskar niso bili navedeni. Po podatkih iz listkovnega kataloga se je v knjižnici nahajalo 412 tiskov z letnico izida do 1500, ker pa so bila številna privezana dela še nepopisana, bi bilo resnično število lahko še večje.

Gubernijska odredba 16. novembra 1842 je ekonomatu liceja naročala, da je potrebno poleg čitalnice in delovne sobe predstojnika ogrevati tudi malo sprejemnico zraven čitalnice, v kateri učitelji uporabljajo dela, ki jih ni dovoljeno odnašati iz prostorov knjižnice.

Deželni muzej je v letu 1843 knjižnici podaril 365 del (675 zvezkov, 117 snopičev in 71 listov).

10. julija 1844 je Likawetz poročal: »Pri reviziji knjig, ki so bile nabavljene po letu 1801, se je pokazal primanjkljaj štirih del v vrednosti 16 goldinarjev in 27 kron, ki zapade v breme Kalistrovih dedičev. V nadaljevanju gre v breme Kalistrove zapuščine neopravljeno delo pri organizaciji knjižnice v skladu z Instrukcijo za obdobje enega leta, toda ker so to organizacijo Kalistrovi nasledniki izvedli brez obremenjevanja dotacije, bi se tozadevnemu nadomestilu lahko odpovedali. Namesto tega naj se Kosmaču za žigovanje celotne knjižne zaloge, ki ga je opravil v počitniških mesecih, izplača honorar v višini 50 goldinarjev.« Predlog je bil z gubernijsko odredbo 3. januarja 1845 odobren in od pavšalnega zneska 200 goldinarjev je ostalo še 55 goldinarjev in 73 kron; ta preostanek je bil vrnjen Kalistrovim dedičem.

Zaradi gubernijske odredbe 16. avgusta 1844, št. 18.451, so Zgodovinskemu pokrajinskemu društvu za Kranjsko odstopili po en primerek Valvasorjeve »Slave« in Linhartove »Zgodovine«.

18. avgusta 1845 je Likawetz deželnemu prezidiju predlagal, naj študijski dvorni komisiji priporoči nakup knjižnice leta 1844 umrlega kranjskega slavista Kopitarja za znesek 1400 goldinarjev. Iz tujine so za to knjižnico ponudili 2000 tolarjev, dediči pa so svoje rodoljubje zgovorno dokazali, saj so se Likawetzu pustili prepričati, da omenjeni zaklad ostane domovini; za 1400 goldinarjev so ga prepustili licejski knjižnici.

Z Najvišjo odločitvijo 24. novembra 1845 (odločba študijske dvorne komisije 28. novembra 1845, št. 8500), je bil nakup Kopitarjeve knjižnice v višini 1400 goldinarjev odobren iz državnih sredstev, ne da bi strošek bremenil redno knjižnično dotacijo. Priloženi katalog te knjižnice je vseboval 1925 del v 2022 zvezkih, 1071 snopičih in 144 listih, po glavnem poročilu za leto 1847 pa je s to zbirko v licejsko knjižnico prispelo 2084 del v 2105 zvezkih, 1088 snopičih in

179 listih. Listkovni katalog Kopitarjevih rokopisov vsebuje 43 številčk, od katerih si posebno omembo zasluži najpomembnejši rokopis ljubljanske študijske knjižnice »Codex Suprasliensis«³⁰. Prvo mesto med knjigami zasedajo slovanška dela s svojimi dragocenimi inkunabulami.

Za hranjenje tega pomembnega prirasta so za 60 goldinarjev nabavili pet novih knjižnih omar. V istem letu je Likawetz na licitaciji za 168 goldinarjev in 13 kron kupil knjige iz zapuščine učitelja gramatike Heinricha in gimnazijskega prefekta Hladnika, ki bi sicer po redni trgovski ceni stale 897 goldinarjev.

Sestavil je tudi seznam dvojnic, ki ni vključeval nakupa Kopitarjeve knjižnice; le-ta je vseboval 1641 del v 2687 zvezkih.

Leta 1845 so torej že obstajali vsi potrebni katalogi. Na vrsto je prišlo etiketiranje, pri katerem naj bi knjige dobile hrbtno nalepke z oznako postavitvene lokacije; leta 1847 je Likawetz stroške za to ocenil na 500 goldinarjev. Odločba študijske dvorne komisije 19. januarja 1847 (odredba gubernija 3. februarja 1847) je med drugim vsebovala pripombo, da je takšne zunanje oznake z zelo majhnimi izdatki uvedla dunajska univerzitetna knjižnica in da se je ta ukrep izkazal kot zelo smotrno. Likawetz je dal leta 1847 približno 33.000 zvezkov knjigovezu opremiti z etiketami, ki so bile premazane z lepilom in so bile za različne stroke v različnih barvah. Za to in za škatlo z dvanajstimi predalčki, v katerih je bilo 6000 etiket različnih barv za nadaljnjo uporabo, je plačal 40 goldinarjev. Do konca leta 1852 je bila zunanja signatura uvedena v celoti. V letih od 1848 do 1858 so bili na listke popisani tudi rokopisi ter opremljeni s tekočimi številkami. Glede na njihovo poreklo, saj so izhajali iz zbirk razpuščenih samostanov in iz Kopitarjeve knjižnice, je šlo v glavnem za teološke vsebine, toda marsikateri naslov je zanimiv tudi za slavista.³¹

30 Tako imenovan po samostanu »Suprasl« v Rusiji, kjer so ga že od davnih časov hranili bazilijanci in ga je leta 1824 odkril Bobrowski, ki je leta 1840 en del (118 listov) poslal Kopitarju; 51 listov tega kodeksa je v lasti grofa Zamojskega v Varšavi in 16 listov v Petersburgu. Vsebuje 24 legend in 22 homilij grških cerkvenih očetov, napisan pa je bil v 10. in 11. stoletju in je doslej najstarejši cirilski rokopis in najodličnejši spomenik staroslovenskega pismenstva. Celoten kodeks je Kopitar prepisal (Ms. 1). Z odlokom prosvetnega ministrstva z dne 10. januarja 1896, št. 303, je bilo cesarski akademiji znanosti v Petersburgu dovoljeno fotografsko posneti naš »kodeks«, ker omenjena akademija namerava pripraviti fotografsko reprodukcijo celotnega staroslovenskega spomenika.

31 Jagić, Vatroslav. Ein 5. Bibliographischer Beitrag. Slavica der Laibacher Lycealbibliothek. V: Anzeiger – Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse, 1899, No. XX; Voskresenski, Grigorij Aleksandrovič. Slavjanskija rukopisi, hranjaščijasja v zagraničnyh bibliotekah: berlinskoj, praženskoj, venskoj, ljubljanskoj, zagrebskoj i dvouh belgradskih. V: Sbornik Otdělenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk, 1883, t. XXXI, str. 42; Il'inskij, Grigorij Andrejevič. Rukopisi Kopitara v Ljubljanskoj licejskoj bibliotekě. V: Izvestije Otdělenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademii nauk. S.-Petersburg, 1904, t. IX, kn. 1, str. 247-272.

Po odloku študijske dvorne komisije 1. aprila 1848, Z: 2284/542, so se zaradi odprave cenzure bistveno spremenili tudi predpisi, ki so doslej obstajali v zvezi s prepovedjo izposoje določenih knjig v čitalnico javne knjižnice. Odslej naj bi veljalo načelo, da se znanstvena dela, čeprav so bila doslej prepovedana, izdajajo brez pomislekov, in da se prepoveduje samo izposoja očitno nemoralnih in brezbožnih del, prav tako pa tudi tistih, ki spodbujajo nespoštovanje zakonov. V odloku, ki je bil v zvezi z izposojjo zaplenjenih spisov 29. marca 1853 naslovljen na deželne uprave, je c. kr. vrhovna oblast izrazila pričakovanje, da bodo predstojniki javnih knjižnic brez škode za področje raziskovanja poskrbeli, da knjige, ki v verskem, političnem ali socialnem smislu sledijo nedopustnim tendencam, ne bodo na razpolago širšemu občinstvu oziroma študirajoči mladini.

Število bralcev je z 12.228 v letu 1847 v naslednjem letu upadlo na 10.159. To opazno zmanjšanje števila bralcev je Likawetz pojasnil s tem, da študenti od tistega dneva dalje, ko jim je bilo dovoljeno ustanoviti oddelek nacionalne garde, čitalnici in branju namenjene ure preživijo po stražnicah in gostilnah.

Gubernijska odredba 4. avgusta 1848 je od predstojništva knjižnice zahtevala poročanje o tem, katere zahteve do javne knjižnice so se zaradi uvedbe svobode tiska, svobode poučevanja, svobode učenja itd. povečale, ali so prostori za knjige in čitalnice ustrezni, ali ure odprtosti čitalnice zadoščajo in ali ne bi veljalo razširiti kroga upravičencev do izposoje na dom. Po poročilu Likawetza 14. septembra 1848 je knjižnica razpolagala s tremi dobro urejenimi čitalnicami, ki so po njegovem mnenju zadoščale. Zaradi olajšanja in spodbujanja znanstvenega dela si je želel, da bi krog upravičencev do izposoje na dom razširili tudi na druge zanesljive osebe; do takrat so namreč v skladu s predpisi knjige posojali izven prostorov knjižnice samo učnemu osebju. Ob tem bi seveda veljalo upoštevati potrebne previdnostne ukrepe ter omejiti izposojjo redkih in dragocenih del. Z odlokom prosvetnega ministrstva 20. decembra 1849, št. 6244, so se knjižnice odprle za domačo rabo širšemu krogu, pri čemer pa so še zmeraj, v skladu z značajem teh ustanov, učiteljski krogi uživali določeno prednostno pravico.

Gubernijska odredba 11. junija 1849 je bibliotekarja pozvala, da pri nabavi novih knjig po možnosti upošteva tudi želje učnega osebja na klasični meščanski šoli. V skladu z odlokom prosvetnega ministrstva 3. decembra 1848 v prihodnje ni bilo več potrebno predložiti do takrat veljavne zamudne splošne preglednice, ki je zajemala podatke o številu obiskovalcev, prebranih del in seznama del, ki so bila izdana profesorjem. Namesto tega je bilo treba v poročilu navesti bistveno, med drugim vsaj približno število bralcev in izposoj ter zvrsti najbolj branih del.

Leta 1849 je takratni dvorni bibliotečni uradnik Miklošič knjižnici podaril 31 del, predvsem slavike, v 34 zvezkih in 29 snopičih, bivši ljubljanski c. kr. dvorni svetnik Karl, grof von Welsperg, pa pred svojim odhodom iz Ljubljane 320 zvezkov pravne literature.

12. marca 1849 se je Likawetz pritožil, da od odprave knjižnega revizijskega urada zaradi uvedbe svobode tiska ljubljanski tiskarji licejski knjižnici ne pošiljajo več dolžnostnih izvodov. Prosvetno ministrstvo je 20. decembra 1849 (odlok deželne uprave 30. januarja 1850) v odgovoru pojasnilo, da ima predpis o oddaji dolžnostnega izvoda vseh tiskanih stvari še vedno pravno veljavo, da pa zaradi odprave knjižnih revizijskih uradov manjkajo organi za učinkovito ukrepanje; v zvezi s tem je obljubilo tudi ustrezne predpise. Po gubernijski odredbi 29. decembra 1849 je uprava knjižnice odslej dolžnostne izvode časopisov prejerala neposredno od časopisnih ekspeditov.

Na podlagi gubernijskega odloka 5. decembra 1849 je ministrstvo za bogočastje in uk 5. novembra 1849 za upravno leto 1849/50 ljubljanski licejski knjižnici odobrilo 250 goldinarjev kot izredno dotacijo. Pri tem je upoštevalo okoliščino, da je po eni strani zaradi razmer na denarnem trgu nabava del, ki so izšla v tujini, začasno dražja kot običajno, po drugi strani pa je za podporo odredbam, ki zadevajo visoke študije, nujno potrebno, da se za javno knjižnico brez odlašanja nabavijo nekatera, doslej manjkajoča dela pravne vsebine; za to obstoječa redna letna dotacija ne bi zadoščala. Leta 1849 je namreč vlada v Ljubljani ustanovila dve stolici s slovenskim učnim jezikom, in sicer za kazensko pravo in za avstrijsko civilno pravo.

13. januarja 1850 je Likawetz umrl, potem ko je skoraj šestdeset let zvestega in vnetega dela posvetil državni službi. Po našem mnenju in glede na njegov položaj mu pripadajo največje zasluge za sistematično ureditev knjižne zbirke, ki jo je sestavljalo več kot 30.000 zvezkov; knjižnica se mu lahko zahvali za kataloge, ki jih je večinoma in skrajno lepo spisal sam, in za etiketiranje knjižne zaloge. Šele s tem se je uporaba knjižnice lahko res razmahnila. Prav tako je poskrbel za delovno udobje ter smotrno preoblikovanje in razširitev knjižnice na šest knjižnih dvoran. Z veliko strokovnostjo je bogatil knjižno zalogo, pri čemer je vedno izhajal iz potreb javnosti in je z največjo skrbnostjo upošteval tudi želje učnega osebja. Nič manj si ni prizadeval za pridobivanje izrednih dotacij, s katerimi je lahko v knjižnico iz zapuščin Čopa, Kopitarja in Hladnika pripeljal zaklade, ki bi se ji sicer izmaknili.³² Dejavni je bil tudi kot pisatelj.

Z Najvišjo odločitvijo 29. julija 1850 je bil za njegovega naslednika, s plačo 800 goldinarjev in brezplačnim stanovanjem v licejski zgradbi, imenovan Kastelic.

Ko je bil licej leta 1850 ukinjen, se je knjižnica ločila od na novo organizirane gimnazije, ki si je uredila svojo lastno knjižnico, in prejela še danes veljavni naziv »C. kr. Študijska knjižnica« (K. k. Studienbibliothek)³³, stari knjižnični žig »K. k.

32 (H.C.). *Joseph Calasantius Likawetz. Mittheilungen des Historischen Vereins für Krain, 1850, str. 1-3.*

33 Radics, Peter. *Die k. k. Studienbibliothek in Laibach. Österreichische Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und öffentliches Leben, 6(1864), str. 685.*

Lyzealbibliothek in Laibach« pa je ostal še naprej v rabi. Prav tako so ohranili razmerje med vodstvom knjižnice in direktorji vseh ljubljanskih učnih ustanov, tako da je bilo treba pri nakupih iz sredstev dotacije upoštevati zahteve različnih učiteljskih zborov, še zlasti gimnazijskega. Po odločbi prosvetnega ministrstva 22. decembra 1855 (odločba deželne uprave 13. januarja 1854), ki je urejala vzporeden obstoj oziroma ločitev gimnazijske in javne študijske knjižnice, je gimnazija 15. februarja 1854 študijski knjižnici odstopila 9 del v 10 zvezkih.

Z odločbo prosvetnega ministrstva z dne 11. oktobra 1850 je bil za skriptorja ljubljanske C. kr. Študijske knjižnice imenovan Karl Melzer, nižji uslužbenec c. kr. knjižnice v Celovcu. Prisegel je 14. novembra 1850 in od tega dne dalje prejemal plačo, ki naj bi znašala 400 goldinarjev letno. Vendar so ga že 28. marca 1851 razrešili službe v knjižnici, da bi lahko delal kot suplent na gimnaziji. Z odločbo prosvetnega ministrstva 9. avgusta 1852, št. 7639, je bil imenovan za gimnazijskega učitelja. Od 28. marca 1851 do 18. decembra 1852 je Melzerja v knjižnici nadomeščal Kastelic, ki je za to delo mesečno prejemal 10 goldinarjev.

11. novembra 1850 je cesarska akademija znanosti predstojništvo knjižnice obvestila, da bo po njihovem sklepu tudi ljubljanska študijska knjižnica deležna njihovih tiskov.

Po navedbah glavnega poročila 31. oktobra 1851 je Kastelic več mesecev pregledoval celotno knjižno zalogo in zabeležil manjkajoča dela, ki naj bi jih nadomestili iz pavšalnega zneska 100 goldinarjev, ki so ga Likawetzovi dediči poslali deželni vladi kot nadomestilo za primanjkljaj; pogrešanih je bilo namreč 29 del. Razlog za večino manjkajočih del je Kastelic pripisal brezpogojnemu zaupanju, ki ga je Likawetz gojil do svojih ljubljencev; le-ti so smeli v knjižnico vstopati po mili volji. Tudi zanesljive revizije Kastelic s pomočjo obstoječega kazala lokacij ni mogel opraviti; opazil je namreč, da je bila številka pogosto preskočena ali dodeljena dvema različnima deloma. Nekatera dela niso imela niti številke niti lokalne signature, druga sploh še niso bila vnesena, nekateri adligati pa so bili popolnoma prezrti. Listkovni katalog je zato uredil po številkah in z njegovo pomočjo izvedel revizijo, pri čemer je istočasno odpravil navedene pomote. Pri dvojnica (okrog 2000 del) je ugotovil primanjkljaj 206 večinoma nepopolnih del. Te dvojnice so se nahajale v posebni sobi, ki so jo uporabljali kot ropotarnico in shrambo, od časa do časa celo kot spalnico in je bila zlahka dostopna gospodinjam, kuharicam itd. Te knjige so očistili in jih skupaj s pripadajočimi štirimi omarami ter štirimi knjižnimi stojali deloma spravili v prostore knjižnice, deloma pa v dve stari skrinji na hodniku.

Leta 1851 je Kosmač začel urejati takrat še manjkajoči številčni ali inventarni katalog, ki je za vsa tiskana dela vseboval zaporedno bibliotečno številko, nato značnico, skrajšani naslov, format, število zvezkov, snopičev in listov ter lokalno signaturo. 14. septembra 1853 je bil dokončan in je zajel 21.200 del v 29.979

zvezkih, 1689 snopičih in 232 listih. Na osnovi tega inventarnega kataloga je bilo kasneje mogoče slediti prirastu po časovnem zaporedju. Naslovu sta bila dodana tudi kraj in leto izida, pri kontinuandah je bila namesto »numerus« uporabljena horizontalna črta, na »numerus« pa je opozarjala opomba na koncu skrajšanega naslova. S tem je bila organizacija knjižnice po predpisih »Bibliotečne instrukcije« iz leta 1825 zaključena.

Omenjeni inventarni katalog je imel posebnost, da so različni letniki nekaterih periodičnih spisov dobili svojo lastno inventarno številko in večkrat tudi lastno lokalno signaturo. Tako je imel »*Almanach der kais. Akademie der Wissenschaften*« 14 različnih inventarnih števil, »*Catalogus ... diocesis Labacensis*« pa se je pojavljal celo pod 35 inventarnimi številkami. Posamezna letna poročila iste srednje šole so imela lasten »numerus« in prav tako tudi posamezne obravnave istega letnega poročila.

Poanta, ki izhaja iz tega, je jasna - evidenco knjižnega inventarja je potrebno zastaviti na novo. Ta potreba pa se bo pokazala tudi sama po sebi ob preselitvi študijske knjižnice v nove prostore, in sicer zaradi nove postavitve po sistemu »numerus currens« ter s postavitvijo povezanega novega označevanja, še posebej zato, ker v inventarnem katalogu zelo veliko privezanih zvezkov niso upoštevali.

Po odloku prosvetnega ministrstva 23. novembra 1852 je bil Kosmač imenovan za skriptorja in je 17. decembra 1852 zaprisegel. Za knjižničnega slugo ali amanuensisa je bil nato imenovan Viljem Urbas³⁴, ki je za dnevno plačilo pomagal pri deželni upravi. 14. februarja 1853 je zaprisegel, bil do 1. marca 1854 upravičen do letne plače 250 goldinarjev, od takrat naprej pa po odloku prosvetnega ministrstva iz 2. marca 1854, št. 3126, letno do 300 goldinarjev. Plačo je prejemal do konca septembra 1856, nato pa so ga razrešili na lastno prošnjo, ker se je posvetil učiteljski stroki; kasneje je dobil profesuro na tržaški državni realki.

V letu 1853 se je Kastelic lotil pregledovanja Likawetzovih »dvojníc« in pri 1641 delih odkril, da v več kot polovici primerov sploh ni šlo za dvojnice; ta dela je zato dal popisati in inventarizirati. Poleg tega so popisali nekaj sto še nikjer zabeleženih dvojníc in jih nato skupaj z drugimi vnesli v seznam, datiran s 1. novembrom 1860. Prepisi naslovnih strani dvojníc so prejeli tudi tekočo številko, ki je bila po zaslugi etiket hkrati vidna tudi na knjižnih hrbtih. Glavno poročilo za leto 1860 navaja, da je bilo poleg Kopitarjevih dvojníc v 763 zvezkih, 174 snopičih in 9 listih, izločenih 1063 dvojníc v 1849 zvezkih in 145 snopičih, poleg Kopitarjevih dvojníc v 763 zvezkih, 174 snopičih in 9 listih. Od 15. septembra do 15. oktobra 1855 je bila opravljena popolna revizija vseh del, ki so bila vnesena v inventarni katalog; pri tem so bili obstoječi katalogi popravljeni. Na listkih je bilo označeno mesto, kjer je določeno delo vpisano v »znanstveni katalog«.

34 Rojen 31. julija 1831 v Ljubljani.

Po odloku prosvetnega ministrstva 8. junija 1856, št. 5217, so poleg dijakov nižje gimnazije in učencev nižje realke tudi gojenci in učenci teoloških učnih ustanov, srednjih šol in višjih posebnih učnih zavodov v Ljubljani, dobili dovoljenje za izposojanje knjig iz študijske knjižnice na dom.

Z odlokom deželne vlade 8. marca 1857 je bil za bibliotečnega slugo ali amanuensis imenovan Ludvik Germonik, rojen leta 1823 na Reki, takratni pomočnik urednika v pisarni »Klagenfurter Zeitung«; službeno prisego je podal 27. aprila 1857.

V letu 1856 je bil listkovni katalog tiskanih del zložen v 100 predalčkov, ki so bili opremljeni z napisnimi ploščicami; danes napolnjujejo ti listki 124 futeralov. V letu 1858 so se lotili treh razdelkov kataloga »Bibliotheca patria«:

- 1) prepisov naslovnih strani del, ki izvirajo od kranjskih piscev, vendar niso bila natisnjena na Kranjskem;
- 2) del, ki se nanašajo na Kranjsko, vendar jih niso napisali rojeni Kranjci in tudi niso bila natisnjena na Kranjskem;
- 3) del, ki so bila natisnjena na Kranjskem. Tega kataloga kasneje niso dopolnjevali.

V letu 1857 so iz zapuščine barona Flödniga na licitaciji kupili 81 del v 399 zvezkih; predvsem nemške, francoske, angleške in italijanske klasike, ki so bili prej v knjižnici slabo zastopani. Po odločbi prosvetnega ministrstva 21. avgusta 1858 so knjižnično stanovanje, ki je v drugem nadstropju mejilo na čitalnico, odstopili gimnaziji, zato je Kastelic od 1. oktobra 1858 naprej prejemal 210 goldinarjev letno kot nadomestilo za stanovanje. V letu 1858 je bil Kastelic pol leta odsoten zaradi dopusta v Gorici; Kosmač, ki ga je nadomeščal, je v skladu s predpisi prejel 136 goldinarjev in 50 kron nadomestila.

V letu 1859 so zabeležili dar Ekscelence grofa Andr. von Hohenwarta v obsegu 66 del v 85 zvezkih, v letu 1861 pa je knjižnica iz zapuščine gimnazijskega učitelja Franca Metelka³⁵ prejela 139 zvezkov in 10 snopičev.

Z odločbo 8. februarja 1861, št. 741, je bila odobrena zamenjava 92 ljubljanskih dvojnic v 33 zvezkih in 88 snopičih za 153 dvojnic goriške študijske knjižnice v 151 zvezkih in 42 snopičih. Prav tako so v skladu z odločbo deželne vlade 11. junija 1862, št. 7181, 38 dvojnic v 102 zvezkih in 4 snopičih, poleg 132 Kopitarjevih dvojnic v 680 zvezkih, 127 snopičih in 9 listih, zamenjali za 1118 del v 1450 zvezkih in 88 snopičih iz Čopove knjižne zbirke. S tem so znatno obogatili knjižnično zbirko grške, latinske, italijanske, francoske in angleške literature. Preostali, še vedno pomembni preostanek dvojnic, večinoma nepopolnih del, se je z darom Zgodovinskega društva za Kranjsko povečal še za 42 zvezkov. Seznam

35 Umrl 27. decembra 1860.

dvojnice iz leta 1862 vsebuje 1152 navedb del v 1804 zvezkih, 124 snopičih in 10 listih.

Zaradi odloka prosvetnega ministrstva 31. marca 1887, št. 15.808, je bilo treba dvojnice ponovno popisati. Avtor tega besedila se je opravila želel lotiti tako, da bi jih zbral s pomočjo obstoječih seznamov dvojníc ob upoštevanju medtem opravljenih zamenjav oziroma prodaj - toda našel jih je popolnoma neurejene v različnih sobah na tleh, po okenskih nišah in v starih zabojih na hodniku pred knjižnico, kjer so se znašle zaradi pomanjkanja prostora. Kljub skrbnemu čiščenju se posledic takšnega hranjenja ni dalo izbrisati in ker je tudi sedaj primanjkovalo miz, je bilo treba teh 1033 del v 1500 zvezkih abecedno urediti v večji knjižni dvorani na tleh. Da bi ugotovili, ali gre res za dvojnice (v 183 primerih to ni držalo, ker dela sploh niso bila postavljena ali pa so bila na razpolago samo v drugih natisih oziroma izdajah), smo jih pazljivo primerjali s postavljenimi unikati.

Zamišljajte si v osmih sobah razpostavljene omare, tako visoke, da knjige v zgornjih štirih vrstah lahko dosežete samo z lestvami, ki jih je treba zaradi premajhnega števila vlačiti iz sobe v sobo, knjige posameznih strok pa so postavljene v dveh, treh, neredko celo v štirih vrstah. Knjige v glavnem niso bile urejene niti po formatih niti po številkah niti po abecedi, tako da nimate prav nobene oporne točke za iskanje redko ali pa sploh nič rabljenih del in imate za to delo na razpolago eno samo osebo. Komaj si je mogoče predstavljati, kakšno delo je predstavljalo ugotavljanje in primerjanje dvojníc in kako naporno je bilo za nameščenca, stoječega na lestvi, jemanje vsake knjige posebej iz prenapolnjenih polic in potem postavljanje nazaj. Poleg tega je bilo treba to delo opraviti predvsem v času izven uradnih ur in v počitniških mesecih.

Ko so bile primerjave zaključene, so sledili oblikovanje in razmnoževanje seznamov, označevanje antikvarnih cen, uradna korespondenca v zvezi s podaritvijo knjig državnim knjižnicam oziroma z zamenjavami in prodajo preostalih dvojníc. V oktobru 1895 je bil seznam dokončan in z odlokom prosvetnega ministrstva 25. julija 1898, št. 17.293, je bila oddaja dvojníc državnim ustanovam (kot dar ali zamenjava), kot je predlagalo vodstvo knjižnice, odobrena. Potem, ko so bile dvojnice leta 1899 opremljene še z žigom deželnega urada, je bilo 13 ustanovam podarjenih 627 del v 797 zvezkih. Po odloku prosvetnega ministrstva 30. julija 1904, št. 25.557, je bila dovoljena prodaja preostalih 172 del, z odlokom prosvetnega ministrstva 14. novembra 1905, št. 32.589, pa je bilo v skladu s 76. členom Bibliotečne instrukcije dovoljeno, da se izržek prišteje k bibliotečni dotaciji.

Deželna vlada je ob tej priložnosti pojasnila, da po odredbi prosvetnega ministrstva 14. oktobra 1859, št. 15.095, Germonik ni knjižnični uradnik ampak knjižnični sluga, toda ker ga zaradi nastavitvene odločbe vodijo pod nazivom »amanuensis«, mu ta naziv sicer pustijo, vendar bo pri morebitni zamenjavi potrebno mesto zasesti v skladu s cesarsko odredbo iz 19. oktobra 1853 (Reichsgesetzblatt, 1853, št. 266). Novemu slugi naziva »amanuensis« v nobenem primeru ne bodo več podelili.

Zaradi odredbe deželne vlade 3. septembra 1862, št. 11.829, je študijska knjižnica dobila tudi nalogo, da ponudi strokovne priročnike za babiško šolo v Ljubljani, vendar brez povečanja dotacije; torej le v tolikšni meri, kolikor dopuščajo denarna sredstva.

Ob reviziji, ki je 24. in 25. oktobra 1864 potekala po metodi naključnega izbora primerov, je deželna uprava priporočila, da se zaradi lažje preglednosti n. pr. lokalno signaturo II – E, 30.125 – c, kar pomeni knjižna dvorana II, knjižna omara E, polica c, inventarna številka 30.125, dopolni še z oznako, ali gre za sprednjo ali zadnjo vrsto. Knjige na vsaki polici je zato potrebno opremiti s tekočimi številkami, zapisanimi na etikete z rdečo barvo, ki naj bi navajale, za katero delo po vrsti na določeni polici gre.

22. januarja 1864 je Kastelic poročal, da odkar revizijski uradi ne obstajajo več, dolžnostne primerke dostavljajo, kakor se komu zljubi ali pa sploh ne in prosil, naj deželna vlada sprejme v ta namen potrebne predpise. Deželna uprava je 19. marca 1864 odgovorila, da sta okrajna urada v Novem mestu in Postojni prejela navodilo, da zbirata dolžnostne primerke, ki so v teh mestih izšli in jih tekoče ali pa polletno dostavljata študijski knjižnici. Ta v vsakem pogledu praktični postopek so žal kmalu spet opustili, vendar je ljubljanske tiskarje policijska direkcija opomnila na veljavna določila zakona o tisku in poskrbela, da so zapisniško obljubili, da jih bodo v bodoče natančno upoštevali. Kljub tej obljubi se sodelovanje med knjižnico in nekaterimi založniki ni izboljšalo.

Zaradi različnih odločb državnega ministrstva je knjižnica za obdobje od leta 1861 do 1864 kot povračilo stroškov za časopise v smislu 69. člena Bibliotečne instrukcije iz leta 1825 prejela izredno pomoč v višini 56, 91, 88 in 70 goldinarjev ter kot nadomestilo izgub pri nakupu tujih knjig zaradi borznih špekulacij izredne dotacije v višini 106, 86, 38 in 102 goldinarja.

Leta 1865 je Kastelic odšel v pokoj. Med novosti, ki jih je uvedel, sodijo uvedba inventarnega kataloga (nedokončano), označevanje lokacij za knjige na policah, revizija in korekcija katalogov ob popolni reviziji knjižnične zaloge ter akcesijski zapisnik.

Knjižnica v času Muysa (1865–1897)

Z odlokom državnega ministrstva 30. junija 1865, št. 3057, je bil za predstojnika C. kr. Študijske knjižnice v Ljubljani imenovan dr. Gottfried Muys³⁶, in sicer s

36 *Muys (izg. Majs – op. ur.) je bil rojen v Krefeldu (Severno Porenje) 26. decembra 1828; od leta 1855 do 1859 je bil v Bonnu privatni docent za splošno zgodovino, od leta 1859 do 1863 profesor na univerzi v Lvovu, s tega mesta je bil 21. junija 1863 na lastno željo častno odpuščen. Dejaven je bil tudi kot pisatelj.*

plačo 840 goldinarjev letno ter z nadomestilom za stanovanje v višini 240 goldinarjev vse dotlej, dokler stanovanje, do katerega je bil brezplačno upravičen vsakokratni knjižničar, ne bo urejeno. Prevzem knjižnice od upokojenega Kastelica je bil opravljen 24. julija 1865. Pri reviziji, ki je bila izvedena v času od 3. do 20. novembra 1865, je bil ugotovljen primanjkljaj 19 knjig, očitano pa mu je bilo tudi, da so rokopisi pomešani po strokah in razmetani po policah, zato jih lahko poišče samo tisti, ki je rokopis na določeno mesto spravil sam; lokalna signatura v listkovni katalog rokopisov namreč še ni bila uvedena. Revizija je pokazala tudi, da so nekatere knjige ostale izposojene preko vseh spodobnih rokov, zato je predstojništvo knjižnice od deželne vlade 17. januarja 1866 prejelo naročilo, da predolgo izposojene knjige izterja³⁷ in da se v prihodnje izposojanju del izven knjižničnih prostorov izogiba. Izjemo seveda predstavljajo posebni primeri, vendar zanje prevzema odgovornost uprava knjižnice. Potruditi se je tudi treba, da se označevanje knjig v policah s tekočimi številkami, ki ga je uvedel Kastelic, čim prej izvede in da se pri rokopisih uvede lokalna signatura. V skladu z določili Najvišje odločitve 26. oktobra 1865 je od 1. januarja 1866 dalje ljubljanski bibliotekar prejemal 1000 goldinarjev, skriptor biblioteke pa 500 goldinarjev letne plače.

V letih 1866 in 1868 je knjižnica prejela 93 goldinarjev kot skupno povračilo za stroške. V skladu z odlokom državnega sekretarja 21. januarja 1865, št. 12.352, je bilo treba v bodoče knjižnične obračune in letna poročila predložiti po izteku koledarskega leta. Od leta 1866 dalje naj bi v po strokah urejenih seznamih nakupljenih knjig, ki jih je bilo treba predložiti vladi, navajali nabavne cene, in sicer tako, da bo poleg cen posameznih del razvidna tudi porazdelitev stroškov po posameznih strokah.

V letu 1866 so zgradbo liceja uporabljali kot bolnišnico za bolnike, obolele za kolero.

Oborožen z ostrim kritičnim duhom in obsežnim poznavanjem književnih del, zlasti s področja zgodovine, klasične filologije in arheologije, lingvistike in moderne svetovne literature, se je Muys z dušo in telesom posvetil izpopolnjevanju ustanove, ki mu je bila zaupana. Njegov nenavadni spomin in poznavanje knjižnega trga sta mu pri nakupih prišla zelo prav; pri tem je z veliko občutka in spretnosti izrabil tudi trg z antikvitetami. Nanj je računal tudi zaradi slabe založenosti na področju posameznih literarnih vej, na katero je opozoril že v svojem poročilu za leto 1886. Glede učnega programa gimnazije je pri najpomembnejših strokah pogrešal ne le večino novejših, ampak tudi večino najdragocenejših starejših del. Pri tem seveda ni pozabil na spodbujanje širše in splošne strokovne radovednosti, kar se upravičeno zahteva od knjižnice.

37 *Izterjava knjig, ki so bile predolgo izposojene, je v Ljubljani potekala brez plačila zamudnine.*

Kar je zadevalo klasično filologijo in arhaične vede, so manjkali Lachmann, Lobeck, Madwig, Ritschl, Bergk, Bernays, Cobet, Heimsoeth, Hofmann-Peerlkamp, Lehrs v celoti, Boeckh, O. Müller, Niebuhr in Welcher po večini.

Prav tako so manjkale novejšje kritične izdaje starejših klasikov; ni bilo niti Ritschlovega »*Plautusa*« ne Lachmannovega »*Lucretiusa*« niti Madvigovega »*Liviusa*« ali Ciceronovega »*De funibus*« ne Bekkerjevega »*Homerja*«.

Tudi glavnih del o zgodovini starega veka ni bilo na razpolago, kot n. pr. Bunsen: »*Ägyptens Stelle in der Weltgeschichte*«, Ewald: »*Israel*«, Mover: »*Phönizier*«, Wachsmut, Druman, Schweigler, Merivale in drugi.

Pogrešal je glavna jezikoslovna dela avtorjev, kot so Benfey, Diez, Diefenbach, Max Müller, Zeuss, Benecke, Förstermann, Ziemann in drugi. Od Potta je bilo najti le »*Zigeuner*«, od Simrocka je obstajala samo »*Edda*«.

Tako za literarno zgodovino kot za zgodovino umetnosti so manjkali najpomembnejši avtorji: Ampère, Danzel, Guhrauer, Hettner, Hoffmeister, Ruth, Schack, Tayne, Ticknor, Villemain in Wachsmuth.

Filozofska stroka je pogrešala zbrana dela Kanta, Fichteja, Schellinga, Herbarta in drugih. Buckle, Chalybaeus, K. Fischer, Fortlage, Lotze, J. St. Mill, H. Ritter, Schopenhauer, Überweg, Ulrici, Volkmann in Weiße niso bili zastopani z nobenim delom.

Prav tako so v celoti manjkala dela zgodovinarjev, kot so Justus Möser, Joh. V. Müller, Spittler, L. Ranke, Schlosser, Stenzel, K. A. Menzel, Gervinus, Barante, Guizot, Macaulay, Prescott, Aschbach, Büdinger, Höfler in drugi.

Najslabše so bili zastopani moderni klasiki. Od Lessinga ni bilo v knjižnici skoraj ničesar; v celoti so manjkali Arnim, Brentano, G. Forster, J. G. Hamann, W. v. Humboldt, Hippel, Jung, Stilling, H. v. Kleist, Lichtenberg, Mendelsohn, Pestalozzi, A. W. v. Schlegel, Thümmel, Winkelmann in drugi.

Poleg tega se je izkazalo, da so številna dela nekompletna, ker so pozabili nabaviti nadaljevanja, n. pr. Becker- Marquardtov »*Römische Altertümer*«, Fehlingov »*Handwörterbuch der Chemie*« (samo prvi štirje zvezki iz leta 1857), Stephanijev »*Thesaurus*«, Schmidova »*Enzyklopädie des Unterrichts*« in druga.

Muys je želel s skromnimi sredstvi predvsem s pomočjo antikvariatov odpraviti pomanjkljivosti, ki so nastale skozi mnoga leta. Zaradi njegove neutrudne delovne vneme mu je uspelo, da je večino omenjenih vrzeli v teku let zapolnil, ne da bi zaradi tega zanemaril nepogrešljive nove izdaje ali pa zahteval izredne dotacije. Z odlokom prosvetnega ministrstva 6. aprila 1897, št. 1894, je bil imenovan za rednega bibliotekarja in je v tej vlogi 23. aprila 1867 tudi opravil zaprisego.

V skladu z odločbo prosvetnega ministrstva 19. februarja 1868, št. 903, so opustili tabelarični prikaz stanja in usposobljenosti knjižničnega osebja, ki je bil predpisan z Bibliotečno instrukcijo iz leta 1825. Te podatke so odslej prikazovali v letnem poročilu.

Odločba prosvetnega ministrstva 22. maja 1868, št. 2562, je določila način izposoje knjig drugim javnim državnim knjižnicam.

Z Najvišjo odločitvijo 1. decembra 1868, št. 1868, je Kosmač kot priznanje za svoje dolgoletno in plodno delo prejel nagradni dodatek v višini 100 goldinarjev letno.

Z Najvišjo odločitvijo 10. julija 1869 (odločba prosvetnega ministrstva 13. julija 1869, št. 6213) so letno dotacijo od 1. januarja 1870 dalje povišali na 1000 goldinarjev, hkrati pa so bili vsi izredni dodatki k dotaciji ukinjeni. Višja dotacija je Muysu omogočila, da je postavil osnove tudi za dotlej skoraj popolnoma neupoštevano področje arheologije umetnosti in mitologije ter za področje orientalistike.

Z odlokom prosvetnega ministrstva 20. januarja 1871, št. 422, je bila letna plača amanuensisa s 1. februarjem povišana na 400 goldinarjev.

Muys je deloma odkupil knjižnico c. kr. gubernijskega svetnika Laufensteina, ki je umrl v letu 1871. Pomanjkljivo zastopana francoska in angleška literatura se je na ta način dopolnila s skoraj vsemi francoskimi korifejami na področjih filozofije, teologije, zgodovine in nacionalne ekonomije.

Zakon iz 22. avgusta 1871 (Reichsgesetzblatt, p. 285) je določil prejemke in položaj uradnikov tudi v ljubljanski študijski knjižnici z veljavnostjo od 1. januarja 1872 naprej. Po njem je prejel predstojnik študijske knjižnice naziv in plačo »kustosa«, namreč 1400 goldinarjev in 300 goldinarjev dodatka na učinkovitost letno, skriptor pa 800 goldinarjev plače in 250 goldinarjev dodatka na učinkovitost z dvema petletnima dodatkoma po 150 goldinarjev. Če bi bilo potrebno, bi za pisarniška opravila lahko začasno najeli dnevno pomoč.

Zaradi predstojnikovega poročila je Germonik z 12. aprilom 1872 svoje delovno mesto samovoljno zapustil, ne da bi sporočil kraj svojega bivališča in se ni odzval uradnim pozivom za vrnitev, 23. oktobra 1872 pa se je svojemu delovnemu mestu končno odpovedal. Delovno mesto knjižničnega sluga je do leta 1900 ostalo nezasedeno, na Germonikovo mesto pa je bil v skladu z odločbo prosvetnega ministrstva 23. januarja 1873, št. 819, kot dnevna pomoč za plačilo 1 goldinar dnevno za obdobje od 23. januarja 1873 do 30. septembra 1875 sprejet Franc Gerkman. S 1. oktobrom 1875 je Gerkmanovo mesto prevzel Ignac Vidmar.

V času Germonikove odsotnosti je zaradi bolezni postal nesposoben za službo tudi Kosmač in bil z odločbo prosvetnega ministrstva 29. avgusta 1872, št. 10.650, upokojen. Svojo službo je zvesto in uspešno opravljal 49 let, zato je ohranil svojo plačo v višini 1100 goldinarjev³⁸. Na njegovo mesto je bil za skriptorja imenovan Fran Levstik³⁹, ki je prisegel 23. septembra 1782.

Z odločbo deželne vlade 8. novembra 1872 je prosvetno ministrstvo učnemu osebju učiteljišča v Ljubljani podelilo pravico do izposoje na dom in v skladu z odločbo prosvetnega ministrstva 24. decembra 1876, št. 20.591, so knjižnico smeli uporabljati tudi gojenci teh ustanov.

Po odloku prosvetnega ministrstva 20. marca 1879, št. 17.020, je bilo treba seznam nakupljenih del predložiti tudi direktorju učiteljišča, ki je imel tudi pravico predlagati nakupe.

V letu 1875 je potekla subvencija, dodeljena z Najvišjo odločitvijo 12. avgusta 1835, na osnovi katere je zunanje ministrstvo študijski knjižnici podelilo en primerek dela »*Monumenta Germaniae historica*«; nadaljnji nakup tega dela naj bi se v bodoče pokrival iz dotacije. S 1. januarjem 1876 se je dotacija s 1000 povišala na 1200 goldinarjev letno in je do nastanka tega zapisa ostala nespremenjena.

Na osnovi odloka prosvetnega ministrstva 20. julija 1876, št. 8874, so od predstojništva knjižnice zahtevali, da se izreče glede zahteve, po kateri učenci nižjih razredov srednjih šol ne bi več imeli vstopa v študijsko knjižnico. Muys te njihove pravice ni hotel povsem odpraviti, ampak jo je želel ohraniti za resne učence, ki so morali imeti izkaznice. Dogajalo se je, da so se učenci nižjih razredov ustanov, ki so bile nastanjene v licejski zgradbi, ob 10. oziroma 11. uri in ob prostih popoldnevih z vsemi ostalimi gnetli v čitalnico, da bi zavzeli prosto mesto. To seveda ni potekalo v popolni tišini. Lahko si mislimo, da prerivanje stolov, glasni pogovori med učenci in s knjižničnimi slugami, ki so jim stregli, znanstvenih delavcev niso spravljali ravno v dobro voljo; še posebej, ker je bila čitalnica namenjena tako bralcem kot opraviлом celotnega knjižničnega osebja. Šele v letu 1896 so se te dolgoletne neprijetnosti končale; deloma zaradi poškodb drugega nadstropja, ki jih je povzročil potres, deloma pa zato, ker je bilo potrebno opraviti določena nujna dela, povezana z izpraznitvijo nekaterih knjižnih dvoran in predvideno preselitvijo v drugo zgradbo.

Z odlokom prosvetnega ministrstva 19. januarja 1879, št. 509, so bili predpisi glede izposoje razširjeni tudi na učitelje državnih obrtnih šol.

38 Umrl je že 1. oktobra 1872.

39 Rojen 28. septembra 1831 pri Velikih Laščah na Dolenjskem, nazadnje nadzorni urednik pri slovenski izdaji državnega zakonika »*Reichsgesetzblatt*«. Kot slaven slovenski pesnik, kritik in filolog zavzema v slovenski literarni zgodovini posebej ugledno mesto.

Direkcija ljubljanske gimnazije je 15. aprila 1880, št. 162, izrazila željo, da bi učiteljskemu zboru omogočili dostop do knjižnice tudi ob ponedeljkih dopoldne. Predstojništvo je pojasnilo, da ni pristojno za spreminjanje zakonskih določb, ki jih je prejelo od predhodnikov in se deloma ali v celoti odreči prostemu dnevju, ki je že desetletja priznan kot nujno potreben za opravljanje raznovrstnih internih knjižničnih opravil. Knjižnica je ostala odprta pet dni v tednu, od 10. do 12. ure in od 13. do 15. ure; tako je ostalo do leta 1898.

Po odloku prosvetnega ministrstva 2. januarja 1886, št. 8671, so bile stranke dolžne poravnovati nadomestilo za stroške, ki so nastali ob izposoji knjig iz drugih knjižnic.

Odlok prosvetnega ministrstva 31. marca 1887, št. 15.808, je urejal postopek izločanja dvojnic ob natančnejšem upoštevanju delno spremenjenega 74. člena Bibliotečne instrukcije iz leta 1825.

16. novembra 1887 je Levstik umrl in z odlokom prosvetnega ministrstva 11. marca 1888, št. 3856, je bil za skriptorja imenovan pisec pričujočega dela. V letu 1888 je knjižnica v drugem nadstropju dobila dve novi sobi za knjige s potrebnimi knjižnimi omarami, tako da so bile sedaj knjige nameščene v osmih sobah. Knjigam, ki so bile porazdeljene po novih sobah, je bilo seveda potrebno popraviti lokalne signature, spremembe pa na ustreznih mestih označiti v vseh katalogih. S 1. oktobrom 1888 je bibliotekar znova pridobil svoje brezplačno stanovanje v licejski zgradbi; zaradi tega so mu odtegnili nadomestilo za stanovanje v višini 210 goldinarjev, na osnovi zakona pa so mu od 30. aprila 1889 naprej dodelili polovični dodatek na storilnost za VII. stopnjo.

Po odloku deželne vlade 1. decembra 1890, št. 14.120, je bil ob prazničnih priložnostih in službenih predstavitev od knjižničnih uradnikov dolžan nositi uniformo samo predstojnik knjižnice (odlok prosvetnega ministrstva 5. novembra 1890, št. 2130).

Leta 1891 je bilo treba obe knjižnični sobi (7 in 8) v drugem nadstropju, ki ju je knjižnica dobila šele leta 1888, znova odstopiti gimnaziji za potrebe pouka. Knjižne omare, ki so bile prej postavljene v omenjeni dve sobi, je bilo mogoče le deloma znova postaviti v veliko dvorano. Razvrščene so bile v dveh dvojnih vrstah čez sobo nad spodaj stoječimi opornimi stenami. Knjige iz ostalih omar je bilo treba porazdeliti po drugih sobah, pač glede na prostor, kar je spet pomenilo spreminjanje lokalnih signatur in dodaten napor.

Na pobudo vrhovne finančne kontrole je deželna vlada 11. februarja 1892 od predstojništva knjižnice zahtevala pojasnilo, zakaj večino gradiva že 40 let naroča pri neki knjigarni iz Leipziga, čeprav bi se lahko povezali s kako domačo firmo in tako prihranili vsaj stroške za poštnino. Muys je povezavo z Leipzigo

utemeljeval z ugodnostmi, ki jih ponuja prav to podjetje, namreč 10 odstotkov rabata za novosti, prav toliko za časopise, ter dostavo brez poštne za vse knjige, tudi antikvarne, slednje so celo brez davka. Ker so ljubljanski knjigarnarji leta 1898 študijski knjižnici odobrili enake ugodnosti, je odslej knjižnica skoraj vse potrebno naročala z njihovim posredovanjem. Kot je splošno znano, je bil desetodstotni rabat kasneje pri časopisih ukinjen.

Do konca leta 1893 so ogrevanje študijske knjižnice plačevali iz pavšala režijskih stroškov gimnazije, kasneje pa je študijska knjižnica plačevala lasten pavšal v višini 60 goldinarjev letno.

Kot je znano, je v noči s 14. na 15. april 1895 Ljubljano prizadel katastrofalen potres in licejsko zgradbo so uvrstili med močno poškodovane. Že 15. aprila je moral Muys svoje službeno stanovanje zapustiti in se nastaniti v pritličju, v obokanem in dobro ohranjenem stanovanju hišnika. Od tega dne dalje je prejemal celoten dodatek na storilnost v višini 350 goldinarjev, njegova prošnja za priznanje denarnega nadomestila za stanarino pa je bila zavrnjena.

Oba uradnika knjižnice sta se po usodni noči, zaskrbljena za usodo ustanove, že v zgodnjih jutranjih urah sestala v knjižničnih prostorih. Opazila sta, da so se knjige v nekaterih omarah, kjer niso bile postavljene v gostih vrstah, iz vertikalnega položaja prevrnile na stran, ponekod pa jih je iz sprednjih vrst zmetalo na tla, odvisno pač od položaja omar glede na smer sunka. Pod v vseh sobah je bil prekrit s stropnim ometom; že dostop do knjižničnih prostorov je bil zastrašujoč. Skoraj vse stene so imele večje ali manjše razpoke, tako da so jih morali kasneje »povezati« z železnimi drogovi. Te spone je bilo potrebno namestiti skozi stenske knjižne police približno v višini pete od sedmih polic, zato je bilo potrebno omare med zidarskimi in ključavničarskimi deli izprazniti. Ko smo kasneje iskali knjige, ki so se nahajale na najvišjih policah teh knjižnih omar, se je pogosto dogajalo, da je knjižničar ali njegov pomočnik, ki je knjige iskal, na neobičajni novi kos opreme postal pozoren šele takrat, ko je ob vzpenjanju po lestvi, nič hudega sluteč, z glavo udaril v drog. Na srečo smo jo vedno odnesli poceni – samo ustrašili smo se.

Knjige iz velike dvorane na severni strani je bilo potrebno zaradi razbremenitve te strani drugega nadstropja deloma prenesti v prejšnji sobi 6 in 7, ki sta bili znova na razpolago. Zaradi pomanjkanja primernih prostorov je bilo del knjig potrebno prenesti še v dva pritlična prostora, ki pa sta bila, kot se je ministrski predsednik Badeni ob svojem obisku potresno prizadete Ljubljane osebno prepričal, vlažna in zato za daljše hranjenje knjig neprimerna. 16.000 zvezkov, ki so se v teh prostorih nahajali, je bilo zato v avgustu 1897 potrebno preseliti v sobo deželnega muzeja, ki jo je odbor kranjske deželne vlade ustrežljivo dal na razpolago. Prevoz knjig je stal 112 goldinarjev in 24 kron.

Licejska zgradba je zaradi ponovnega močnega potresa 15. julija 1897 utrpela dodatne poškodbe, zato je bilo treba zaradi dodatne razbremenitve drugega nadstropja in zavarovanja spodnjih učilnic, ponovno izprazniti komaj vseljeni sobi 7 in 8. Pri tem so knjižne omare prenesli v nepoškodovano sobo na vzhodni strani, pod katero ni bilo učilnic. Nazadnje so se odločili, da se v začetku leta 1902 licejska zgradba poruši, zato so jo v septembru 1901 popolnoma izpraznili. Del knjižnice je tako prišel v sobo, ki jo je deželni odbor z ozirom na to, da je bilo primerne knjižnične prostore nemogoče priskrbeti, v ta namen prepustil v deželnem muzeju, drugi del pa se je skupaj z II. državno gimnazijo preselil v zasebno hišo na Beethovnovi ulici⁴⁰. Stroški selitve so znašali 707 kron.

Študijska knjižnica v zasebni hiši (v času poročanja) razpolaga s štirimi, med seboj ločenimi sobami za knjige, in čitalnico, ki je 5,5 m dolga in 4 m široka. V njej se odvijajo vsa knjižnična opravila, saj imata tam svoje delovne mize oba uradnika, pisarniški pomočnik in knjižnični sluga, poleg tega pa so v sobi spravljene vsi katalogi, novi zvezki kupljenih kontinuand in majhna priročna knjižnica. V kleti te zasebne hiše, ki je prej služila kot telovadnica, so spravljene še dvojnice. Poleg teh prostorov ima študijska knjižnica v približno 400 korakov oddaljenem deželnem muzeju na razpolago še dve prostrani sobi. S knjigami je napolnjenih 132 knjižnih omar, od katerih ima vsaka po sedem polic. Omare niso postavljene samo ob stenah, ampak v dvojnih vrstah tudi po notranjem delu obeh sob, in sicer tako na gosto, da je med vrste komajda še mogoče priti z lestvijo, s katero lahko dosežemo zgornje police. Svetloba je zato prešibka in ob oblačnih dnevih je signaturo mogoče prebrati samo v bližini okna. O pogojih, v kakršnih knjige hranimo, se redkim obiskovalcem seveda niti ne sanja, saj so vedno hitro postreženi; le knjižnično osebje ima težje ter zlasti ob deževnih in zimskih dnevih še bolj neprijetno delo, če je potrebno knjige prinašati iz deželnega muzeja, kjer se jih nahaja približno polovica.

Večkratne selitve - tako notranje (v okviru licejske zgradbe) kot zunanje - so od knjižničnega osebja seveda terjale izredno zbranost in delovne napore, če je hotelo obdržati potreben red in po vsaki preselitvi dati knjižnico takoj v uporabo. Zaradi selitev je bilo namreč potrebno premeščati cele vrste knjig, prazniti omare, ki jih v nove prostore ni bilo mogoče prenesti, postavljati zasilne police, prilagajene novim prostorom, in ob tem pogosto spreminjati lokalne signature.

Zakon z dne 15. aprila 1896 je med drugim določil tudi prejemke knjižničnih uradnikov; po njem sta bila kustos in skriptor upravičena do prejemkov državnih uradnikov VII. oziroma VIII. razreda.

40 Podrobneje je ta preselitev opisana v »Mitteilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen«, 5(1901), str. 224.

Potresna katastrofa in velika skrb za primerno nastanitev inštitucije, ki je Muysu močno prirasla k srcu, v takratnih brezupnih stanovanjskih razmerah, sta omajali zdravje sicer zelo krepkega moža; konec julija 1897 se je upokojil in bil že leta 1898 odrešen vseh zemeljskih skrbi. Pod njegovim vodstvom se je knjižna zaloga povečala za 9320 del v 17.083 zvezkih, 3465 snopičih in 797 listih. Knjižnica se mu lahko zahvali, da je z nepogrešljivimi sodobnimi priročniki za izvajanje znanstvenih raziskav na mnogih strokovnih področjih dobila svoje znanstvene temelje. Bilo bi nevhvaležno, če ob tej priložnosti, ko se poslavljam od svojega bivšega predstojnika, ki sem ga zaradi bogatega znanja, žlahtnega dojemanja bibliotekarskega poklica, brezhibnega značaja in stalne pripravljenosti za pojasnjevanje zadev v zvezi s knjižnico vedno zelo spoštoval, ne bi priznal, kako veliko hvaležnost čutim do njega; in koliko mu dolgujem za vse tisto, kar sem pod njegovim vodstvom pridobil za svoje kasnejše upravljanje knjižnice.

Z odlokom prosvetnega ministrstva 4. decembra 1897, št. 29.411, je bil pisec teh vrstic, ki je knjižnična opravila že od 22. maja 1897 vodil sam, z odlokom prosvetnega ministrstva 14. aprila 1898, št. 662, imenovan za kustosa, za skriptorja pa Luka Pintar, gimnazijski profesor v Novem mestu, vendar so ga do zaključka pouka 15. julija 1898 še pustili na razpolago omenjeni gimnaziji. Vstop v čitalnico je bil sedaj mogoč tudi ob ponedeljkih dopoldne, popoldanske bralne ure pa so bile predstavljene na čas od 14. do 16. ure. Z odlokom prosvetnega ministrstva 12. avgusta 1898, št. 16.199, so na predlog pisca pravico do izposoje razširili tudi na učitelje ljudskih šol na Kranjskem; ta je potekala kar preko vodstev šol.

Od 1. januarja 1900 dalje je pomočnik Vidmar prejemal dnevno plačilo v višini 1 goldinar in 50 kron ter bil po odloku deželne vlade 29. avgusta 1902, št. 3587, imenovan za pisarniškega pomočnika v študijski knjižnici z mesečno plačo v višini 120 kron.

Po odloku prosvetnega ministrstva 22. oktobra 1900, št. 6963, so bili prejemki prejšnjega hišnika licejske zgradbe Franza Bolleta preneseni v preliminar študijske knjižnice; s tem je le-ta ponovno dobila svojega knjižničnega slugo.

Zaradi predvidene selitve in nove postavitve knjižnice v projektirani novogradnji ter zato, da bi bili lahko pri iskanju knjig hitrejši in zanesljivejši, je bilo potrebno v letih od 1898 do 1900 vsa napačno postavljena dela spraviti na ustreznost mesta, po daljšem času znova opraviti revizijo knjižnice in jo hkrati očistiti. Knjige iz vsakega razdelka je bilo treba zložiti na mizo, jih pri odprtem oknu očistiti, razporediti po treh formatih višine (oktav do 24 cm, kvart do 32 cm, folio do 45 cm), jih v okviru vsakega od njih urediti po inventarnih številkah in po tem razporedu zložiti nazaj. Še pred postavitvijo so inventarne številke del vnesli v tri popise za gradivo v formatih oktav, kvart in folio. S pomočjo teh seznamov so lahko potem ugotavljali primanjkljaj, saj so vse inventarne številke, ki jih v njih ni bilo, lahko označili kot manjkajoče. Kasneje se je izkazalo, da so za

nekatera dela manjkali prepisi naslovnih strani, zato je bil listkovni katalog v tem smislu popravljen, dopisanih pa je bilo tudi 1500 manjkajočih prepisov naslovnih strani, v večini primerov za privezana dela in dolžnostne izvode.

Da bi končno lahko odpravili neprijetnosti pri iskanju rokopisov, kar so grajali že ob reviziji leta 1865, si je pisec teh vrstic od deželne vlade izprosil nekaj praznih omar, ki so po preselitvi I. državne gimnazije v lastno novo stavbo leta 1899 ostale v prostorih licejske zgradbe. Vanje je zložil rokopise, ki so bili raztreseni po vseh sobah, jih uredil po formatih in numerusu, hkrati pa sestavil tudi seznam, iz katerega je bilo razvidno postavitveno mesto vsakega rokopisa. S tem je bilo poskrbljeno za dvoje: revizijo stanja in hitro najdljivost.

Z odlokom prosvetnega ministrstva iz leta 1901, št. 18.945 (odlok deželne vlade 27. avgusta 1901, št. 14.271), je bil odobren predlog, ki ga je vodstvo knjižnice vložilo 12. junija 1901, št. 188, da se ob novi postavitvi C. kr. Študijske knjižnice v prostorih novogradnje izvede tudi novo označevanje s signaturami po sistemu »numerus currens«. Vzor je predstavljala ureditev graške univerzitetne knjižnice.

Na koncu je dodanih nekaj podatkov o stroških, prirastu knjig, čitalniških urah in uporabi knjižnice.

Stroški:

Stroški licejske knjižnice in sedanje študijske knjižnice so bili od ustanovitve leta 1791 do leta 1900 naslednji:

a) za redno in izredno nabavo knjig, vezavo, kataloge in pisarniške potrebe	84.832 goldinarjev
b) za osebne izdatke, kot so plače, podpore in nadomestila zaslužka	195.157 goldinarjev
c) za opremo, del gradbenih posegov, preselitve in ogrevanje (od leta 1894)	3.719 goldinarjev
Skupaj:	283.708 goldinarjev

Ostali stroški za gradbene posege zaradi razširitve knjižničnih prostorov so del postavke »vzdrževanje licejske zgradbe« in v aktih niso navedeni (prav tako izdatki za velik del knjižnih omar).

Knjižni prirast:

Konec junija 1790 je Wilde v svojem »Seznamu« naštel 19.415 zvezkov. Ob koncu leta 1800 je »Catalogus« obsegal 9282 del v 13.239 zvezkih. Do leta 1814 zanesljivih zapisov o prirastu ni bilo na razpolago.

V nekem poročilu iz leta 1806 je Wilde omenjal 16.000 do 17.000 zvezkov. Leta 1810 je Agapito obseg knjižnice ocenil na 13.000 do 14.000 zvezkov, ne da bi upošteval številne dvojnice, v letu 1811 pa na 16.000 do 17.000 zvezkov.

Po letnem poročilu za leto 1820 je bilo na razpolago 9764 del v 15.017 zvezkih, po poročilu za leto 1825 14.376 del v 19.822 zvezkih in po letnem poročilu za leto 1827 20.135 zvezkov.

V letnem poročilu za leto 1834 je Čop kot skupno število zvezkov na osnovi »nezanesljivih« podatkov iz prejšnjih letnih poročil navedel številko 21.128. Definitivno pa je bil obseg knjižne zaloge natančno ugotovljen šele z inventarnim katalogom leta 1853. Knjižnica je imela 21.200 del v 29.979 zvezkih (pod pojmom »zvezek« običajno razumemo delo v obsegu do 100 strani), 1689 snopičih in 232 listih, brez rokopisov.

Končne številke v naslednjih desetletjih so:

Konec leta 1860	23.858 del,	33.585 zvezkov,	273 snopičev,	843 listov
Konec leta 1870	27.843 del,	40.248 zvezkov,	4025 snopičev,	1404 listov
Konec leta 1880	31.394 del,	46.770 zvezkov,	4797 snopičev,	1748 listov
Konec leta 1890	34.245 del,	51.549 zvezkov,	5606 snopičev,	1944 listov
Konec leta 1900	36.199 del,	55.257 zvezkov,	6809 snopičev,	2363 listov

Rokopisov je bilo 423, število katalogiziranih inkunabul pa 412.

Število dvojnic, ki so bile od nastanka ustanove odprodane, zamenjane ali podarjene, se ocenjuje na skoraj 10.000 zvezkov in snopičev. Gradivo se je dopolnjevalo z nakupi, zamenjavami, darovi in dolžnostnimi primerki. Pomembnejših darov zasebnikov knjižnica doslej ni prejela. Nekateri zasebniki so knjižnici prepustili del svojih knjig, ki so se jih hoteli znebiti zaradi odhoda iz Ljubljane ali ob upokojitvi. Pred odhodom iz Ljubljane so tako darovali Gruber leta 1784, Wilde leta 1809 (173 zvezkov) in Welsperg leta 1849 (320 zvezkov), gimnazijski prefekt Taufferer pa ob odhodu v pokoj leta 1792 (85 zvezkov). Ob tej priložnosti se velja zahvaliti tudi gospodom, ki so se pri objavah svojih spisov spomnili, da jim je študijska knjižnica posredovala manjši ali večji del gradiva za njihovo delo in dostavili dolžnostni izvod. Kljub vsemu so v knjižnico tudi s temi manjšimi darovi prispele nekatere pridobitve.

Med pomembnejše knjižnične zbirke, ki so bile v celoti ali deloma pridobljene z nakupi, spadajo knjižnice Žige Zoisa, Čopa, Kopitarja, barona Flödniga in Laufensteina.

Čitalniške ure:

V obdobju od leta 1792 do 15. februarja 1794 je bila čitalnica odprta ob nedeljah, torkih in četrkih popoldne. Od 15. februarja do 30. septembra 1794 je bila odprta vse dni od 10. do 12. ure, torej tedensko 14 ur, od oktobra 1794 naprej pa še dodatno

ob popoldnevih od 16. do 18. ure. Po Čopovem poročilu 10. junija 1831 so bile običajne uradne ure od 10. do 12. ure in od 15. do 18. ure. Ob sobotah, ki so bile določene za tedenske počitnice, je bila čitalnica odprta samo dopoldne, popoldneve pa so izkoristili za čiščenje in urejanje. Avgust in september sta bila počitniška meseca.

Naslednja omemba čitalniških dni in ur se znova pojavi šele v nekem poročilu c. kr. državni centralni komisiji 22. junija 1871; takrat je bila knjižnica odprta 6 dni v tednu po 6 ur dnevno.

Pisec je svojo knjižničarsko službo v Ljubljani nastopil leta 1888 in v tem času je bila čitalnica ob delavnikih, razen ob ponedeljkih, odprta od 10. do 12. ure in popoldne od 13. do 15. ure.

Že od leta 1897 naprej je knjižnica beročemu občinstvu na razpolago tudi ob ponedeljkih dopoldne, popoldanski odpiralni čas čitalnice pa je bil podaljšan za eno uro, ker so spoznali, da kratki enourni odmor za kosilo za osebje knjižnice, ki si ustreznega stanovanja v bližini knjižnice ni vedno uspelo najti, ni zadoščal. Med počitniškimi meseci je bila čitalnica ob torkih in petkih odprta med 10. in 12. uro ter popoldne med 14. in 16. uro.

Uporaba knjižnice:

Od 15. februarja do 27. aprila 1794 je bilo povprečno dnevno število bralcev 14. O uporabi knjižnice nato do leta 1813 ni izčrpnih statističnih podatkov; v nadaljevanju navedena statistika je prevzeta iz letnih poročil. Številke v oklepajih navajajo povprečno dnevno število bralcev za posamezna leta: 1815 (15 bralcev), 1820 (18), 1825 (21), 1830 (30), 1835 (38), 1839 (48 - po povečanju čitalnice), 1845 (54), 1850 (47), 1855 (49), 1860 (45), 1865 (65), 1870 (85), 1875 (90 - v zimskih mesecih), 1880 (70), 1885 (60), 1890 (40), 1900 (20 - zaradi neustreznega stanja knjižnice, ki ga je povzročil potres). Od takrat naprej je čitalnica nudila prostor samo »trem« bralcem.

Natančna evidenca knjig, ki so bile izposojene izven prostorov knjižnice oziroma na dom ali pa so se od tam vračale, se je začela šele z letom 1900. Po njej je bilo:

V letu	Zvezkov, izposojenih na dom	Zvezkov, izposojenih drugim knjižnicam	Zvezkov, prejetih od drugod
1900	910	67	86
1901	882	216	98
1902	886	155	78
1903	1235	146	209
1904	1209	182	230
1905	1498	264	352

Vse rubrike kažejo proces rasti, kar velja posebej pripisati dejstvu, da so knjižnico intenzivno uporabljali kandidati za izpite. Znanstvenike od drugod, zlasti iz Konstantinopla, Bolgarije, Rusije in Skandinavije, v knjižnici srečamo zlasti v počitniških mesecih, ko krajši ali daljši čas ob uporabi tukajšnjega gradiva opravljajo svoje raziskovalno delo.

Konrad Stefan in njegova zgodovina Cesarsko kraljeve Študijske knjižnice v Ljubljani

11. maja 2009 je minilo 100 let od smrti bibliotekarja in predstojnika Cesarsko kraljeve Študijske knjižnice v Ljubljani Konrada Stefana. Rodil se je 1. februarja 1854 v mestu Rožnav na Moravskem, umrl pa od kapi na svojem delovnem mestu v ljubljanski Študijski knjižnici, star 55 let. Pogreba na ljubljanskih Žalah, kjer je še danes njegov grob, se je udeležila vrsta visokih državnih uradnikov, na čelu z deželnim predsednikom baronom Schwarzem, direktorji in profesorji državnih učnih ustanov ter seveda osebe knjižnice skupaj z njegovim naslednikom, Luko Pintarjem¹. Novico o njegovi smrti in pogrebu je objavilo lokalno časopisje pa tudi bibliotekarsko strokovno glasilo *Mittheilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen*.

Konrad Stefan se je v ljubljanski Študijski knjižnici, predhodnici današnje Narodne in univerzitetne knjižnice, zaposlil 11. marca 1888, ko je zasedel mesto za umrlim skriptorjem Franom Levstikom. Takratni predstojnik knjižnice Gottfried Muys ga je izbral med 15 kandidati iz različnih avstrijskih dežel, ki so se prijaviли za to mesto. Njihove delovne izkušnje so bile raznolike in čeprav je bila večina kandidatov izkušenih predavateljev z gimnazij, učiteljišč in univerz na Dunaju, v Gradcu, Trstu ali v Ljubljani, so bili med njimi tudi predstavniki drugih poklicev: kaplan, podporočnik pešpolka, adjunkt finančne prokuratorje, uradnik trgovske in obrtne zbornice ter volonter študijske knjižnice v Salzburgu. Razpisni pogoji so bili zahtevni, saj je moral imeti kandidat za bibliotekarsko službo po takrat veljavnih predpisih opravljen doktorat ali profesorski izpit. Od jezikov je moral obvladati italijanščino, francoščino in angleščino (zadnje je lahko nadomestil kateri od slovanskih jezikov), v dvojezičnih deželah pa je bilo obvezno tudi znanje obeh deželnih jezikov. Prav slovenščina, ki je takratni ravnatelj knjižnice ni obvladal, je bila prvi od posebnih pogojev, ki naj bi jih izpolnjeval novi uslužbenec. Druga dva pogoja sta bila stabilno zdravje in izkušnost kandidata, saj bi moral novi skriptor čim prej pomagati preobremenjenemu in ostarelemu bibliotekarju.

Kljub temu je bil izbran mladi, štiriintridesetletni Konrad Stefan. Imel je profesorski izpit iz matematike in fizike, poleg nemščine je obvladal še francoščino in italijanščino ter svojo materinščino češčino. Bil je brez delovnih izkušenj na področju bibliotekarstva, saj je od leta 1883 kot suplent poučeval v Gradcu, od leta 1886 pa v Trstu, kamor se je preselil zaradi nagnjenosti k pljučnim boleznim. Slovenščine seveda ni znal, vendar so zaradi znanja češčine pričakovali, da bo jezik hitro in z lahkoto obvladal.

1 Več o tem glej Pivec-Stele, Melita. Konrad Stefan. *Časopis za slovensko krajevno zgodovino Kronika*. Ljubljana, 6(1958), str. 93-95.

Konrad Stefan, po rodu Sudetski Nемеc, je bil zadnji od ravnateljev predhodnic današnje Narodne in univerzitetne knjižnice, ki ni bil slovenskega porekla. V devetnajstem stoletju to ni bila nobena posebnost, saj z izjemo M. Kalistra (1813 - 1828), M. Čopa (1830 - 1835) in M. Kastelica (1850 - 1865) predstojniki knjižnice niso bili niti Kranjci niti Slovenci: Franz Wilde (1791-1809), ki je napisal prve kataloge knjižnice in vodil knjižnico v začetku stoletja je izhajal iz Šlezije, Jožef Kalasanc Likawetz (1836 - 1850), ki je nadaljeval Čopovo revizijo knjižnice po načelih knjižnične Instrukcije, je bil po rodu s Češke, Gottfried Muys (1865 - 1897), ki je s svojim pedantnim bibliotekarskih delom v knjižnici zaznamoval drugo polovico devetnajstega stoletja, iz Severnega Porenja, če seveda izvzamemo čas Ilirskih provinc, ko sta knjižnico krajši čas vodila Agapito (1809 - 1811) in Charles Nodier (1813). To dejstvo, na katerega sta opozorila že Melita Pivec-Stele in G. A. Crüwel² v recenziji Zgodovine cesarsko kraljeve Študijske knjižnice v Ljubljani leta 1907, ni zanemarljivo, saj se je narodnost ravnatelja odražala tudi v oblikovanju zbirke knjižnice. Ni naključje, da je s sistematičnim pridobivanjem slovenike, ki je bila izdana zunaj Kranjske, začel prav Matija Čop. Taka nabavna politika je bila v času njegovih nemško govorečih naslednikov potisnjena v ozadje in je ponovno oživila, ko so mesto ravnatelja zasedli Slovenci.

S smrtjo Konrada Stefana se je zaključilo osemdesetletno obdobje razvoja in strokovnega razcveta knjižnice. Temeljita in odlično izpeljana strokovna reorganizacija knjižnice po načelih začasne knjižnične instrukcije, ki jo je začel M. Čop in ki je bila zaključena pod vodstvom njegovih naslednikov J. K. Likawetza in M. Kastelica, se je ustalila v vzorno vodenem poslovanju G. Muysa. Kakor kažejo ohranjene evidence, je Konrad Stefan njegovo delo pedantno nadaljeval, žal pa so ga po potresu leta 1895 ovirale večkratne delne selitve knjižnice. O tem je K. Stefan napisal izčrpno poročilo, ki je bilo leta 1901 objavljeno v reviji *Mittheilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen*³. Začasne selitve so bile končane šele leta 1908, ko je bila knjižnica v celoti nameščena v nove prostore v današnji Poljanski gimnaziji. Njegov največji strokovni prispevek pri tem je bil gotovo nov, moderen koncept skladiščenja gradiva, ki ga je pripravil ob selitvi knjižnice v nove prostore. Po vzoru graške univerzitetne knjižnice so knjige v skladišču uredili po tekočih signaturah v okviru formatov. Tak sistem skladiščenja je knjižnica ohranila tudi v Plečnikovi palači na Turjaški ulici vse do danes.

Žal pa se ni ohranil njegov stvarni katalog starega gradiva, saj je pogorel v požaru leta 1944. Tudi arhiv knjižnice, ki ga je sam skrbno uredil, je ostal tak le do druge svetovne vojne. Takrat so ga prenesli v zaklonišče, kjer je bil po poročanju M.

2 [Crüwel, G. A.] *Konrad Stefan, Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k. k. Studienbibliothek in Laibach. Mittheilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen. Wien, 11(1907)4, str. 171-172.*

3 *Mittheilungen des österreichischen Vereins für Bibliothekswesen. Wien, 5(1901), str. 224-226.*

Pivec-Stele do leta 1958 še vedno kompleten, vendar neurejen. Kasneje je bil arhiv zanemarjen, selitve in izločanje gradiva (delno je bilo preneseno v skladišče rokopisne zbirke) pa so dokončno zbrisali jasno sliko. Zato je danes Stefanov podroben popis dogajanj v knjižnici zaupanja vreden vir o razvoju naše največje in najstarejše javne knjižnice ter dragoceno pričevanje o razvoju javnega knjižničarstva na Slovenskem.

Zgodovina nastanka in razvoja Cesarsko kraljeve Študijske knjižnice v Ljubljani je pisana v preprostem kronološkem zaporedju, ki je le malokrat prekinjeno z digresijami, ki bolj motijo pedantni administrativni red pripovedi kot pa pojasnjujejo ali komentirajo opisana dogajanja. Delo je razdeljeno na poglavja, ki so, z izjemo začetnega, razmejena po predstojnikih knjižnice. Delo je bilo objavljeno v treh nadaljevanjih v reviji *Mitteilungen des Musealvereines für Krain* leta 1907 ter z isto letnico kot samostojna publikacija ob finančni podpori Cesarsko kraljevske Akademije znanosti in Kranjske hranilnice. Natisnila jo je ljubljanska tiskarna Kleinmayr in Bamberg.

Čeprav je bila v času izida to ena od redkih objavljenih kronik o nastanku in razvoju avstrijskih javnih knjižnic, pa ni bila prvo delo o ljubljanski študijski knjižnici. O njej sta že nekaj desetletij prej pisala J. Kosmač in P. Radics, kar je Stefan omenil že v uvodu v svoje delo. Kasneje so se Stefanovi kroniki pridružile še druge zgodovinske raziskave razvoja slovenskih knjižnic in knjižničarstva. Med njimi žal ni bilo nadaljevanja Stefanovega dela. Objavljene so bile sicer predstavitev posameznih obdobji današnje Narodne in univerzitetne knjižnice, vendar na celostno predstavitev njenega razvoja v dvajsetem stoletju še čakamo.

Prevod Stefanovega dela natančno sledi originalu. Avtorjeve opombe so ohranjene nespremenjene, vendar dopolnjene tam, kjer je bilo to potrebno zaradi razumljivosti ali doslednosti pri citiranju. Lastna osebna in zemljepisna imena so praviloma slovenjena. Imena oseb, ki jih je avtor zapisoval v nemški obliki, so v prevodu slovenjena tako, kot so zapisana v Slovenskem biografskem leksikonu. Imena oseb, katerih porekla ni bilo mogoče ugotoviti, pa so ohranjena taka, kot jih je zapisal K. Stefan.

Eva Kodrič-Dačić

Konrad Stefan
Zgodovina C. kr. Študijske knjižnice v Ljubljani
ISBN 978-961-6683-11--1

Uredila
Eva Kodrič-Dačić

Prevod
Stanislav Bahor

Stilska dodelava in lektoriranje
Janko Germadnik

Strokovni pregled besedila
Eva Kodrič-Dačić

Izdali
Zveza bibliotekarskih društev Slovenije
zanjo Melita Ambrožič in
Narodna in Univerzitetna knjižnica
zanjo Mateja Komel Snovj

Tisk
Biro M

Naklada
1550 izvodov

Izid publikacije sta omogočila
Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije